

*Projektas iš dalies finansuojamas
Europos Bendrijų iniciatyvos
„Baltijos jūros regiono INTERREG
IIIB Kaimynystės programa”*

**INTERREG III A kaimynystės programos tarp Latvijos, Lietuvos ir Baltarusijos projektas
Nr. SIV-094 „Sustainable water tourism development in Kupiskis (Lithuania) and Rezekne
(Latvia) regions/ WATER–TOUR“**

KUPIŠKIO RAJONO (LIETUVA) IR REZEKNĖS RAJONO (LATVIJA) VANDENS TURIZMO PLĖTROS STRATEGIJA

Projektą vykdo:

Rengėjas:

**Kupiškio rajono
savivaldybės
administracija**

**Rēzeknes rajona padome
Rezeknės rajono taryba**

Viešoji įstaiga “KULTUR”

TURINYS

Santrauka	3
Įvadas	6
1. Metodologija	9
1.1. Strateginio planavimo metodika.....	9
1.2. Vandens turizmo apibrėžimas.....	13
1.3. Strategijos objektas, tikslas, metodai ir struktūra.....	19
2. Projekto partnerių (institucijų) apibūdinimas	21
2.1. Kupiškio rajono savivaldybės administracija.....	21
2.2. Rezeknės rajono taryba.....	23
3. Kupiškio rajono vandens turizmo išteklių ir paslaugų analizė ir vertinimas 24	
3.1. Kupiškio rajono savivaldybės vandens turizmo ištekliai.....	24
3.1.1. <i>Vandens telkiniai Kupiškio rajono savivaldybėje</i>	24
3.1.2. <i>Žuvų ištekliai ir žvejybos sąlygos</i>	39
3.1.3. <i>Hidronimai, tautosaka ir etnografija, susijusi su Kupiškio rajono vandens telkiniais</i>	41
3.1.4. <i>Saugomos teritorijos, gamtos ir kultūros paveldo objektai, lankytinos vietos</i>	44
3.1.5. <i>Vandens turizmo infrastruktūra</i>	57
3.2. Turizmo paslaugos Kupiškio rajono savivaldybėje.....	60
3.2.1. <i>Specializuotos vandens turizmo paslaugos</i>	60
3.2.2. <i>Kitos turizmo paslaugos</i>	61
4. Kupiškio rajono savivaldybės geografinės, socialinės, ekonominės aplinkos bei politinių veiksnių vertinimas	66
4.1. Geografinė vieta ir pasiekiamumas.....	66
4.2. Socialinė aplinka.....	68
4.3. Ekonominė aplinka.....	75
4.4. Politiniai veiksniai.....	82
4.4.1. <i>Ilgalaikiai Lietuvos raidos tikslai ir prioritetai</i>	82
4.4.2. <i>Darni plėtra</i>	91
4.4.3. <i>Turizmo plėtra</i>	98
4.4.4. <i>Gamtos išteklių apsauga ir racionalus panaudojimas rekreacijai</i>	105
4.4.5. <i>Regioninė plėtra</i>	111
4.4.6. <i>Panevėžio apskrities ir Kupiškio rajono savivaldybės plėtra</i>	114
5. Kupiškio rajono vandens turizmo SSGG analizė	127
6. Vandens turizmo plėtos Kupiškio rajone strategija: tikslinės grupės, vizija, prioritetai, tikslai, uždaviniai	132
6.1. Tikslinės grupės.....	132
6.2. Vizija.....	134
6.3. Prioritetai.....	135
6.4. Tikslai ir uždaviniai.....	136
7. Kupiškio rajono vandens turizmo plėtos strategijos įgyvendinimo priemonių planas	139
8. Kupiškio ir Rezeknės savivaldybių bendradarbiavimo įtaka turizmo plėtrai 148	
8.1. Rezeknės rajono bendra apžvalga.....	148
8.2. Rezeknės rajono vandens turizmo ištekliai.....	149
8.3. Kupiškio ir Rezeknės rajonų bendradarbiavimas.....	152
9. Priedai	154
10. Šaltinių ir literatūros sąrašas	173
Summary	184

Santrauka

Ši strategija parengta vykdant projektą „Subalansuota vandens turizmo plėtra Kupiškio ir Rezeknės regionuose / WATER-TOUR“ („Sustainable water tourism development in Kupiskis (Lithuania) and Rezekne (Latvia) regions/WATER-TOUR“; projekto numeris SIV-094). Strategijos užsakovas ir tiesioginis naudos gavėjas – Kupiškio rajono savivaldybės administracija, vykdytojas – viešoji įstaiga „KULTUR“.

Tai yra pirmasis Kupiškio rajono savivaldybės inicijuotas turizmo strateginio planavimo dokumentas, todėl jame vandens turizmo samprata apibrėžiama plačiai, siekiant atskleisti kuo daugiau rajono turizmo plėtros galimybių. Kupiškio rajonas tradiciškai nėra laikomas turistiniu, todėl pradiniam turizmo plėtros etape numatytos priemonės yra skirtos ne tiek turistų, kiek vietos gyventojų bei vienadienių lankytojų poreikių tenkinimui. Šioje strategijoje vandens turizmas suvokiamas kaip su buvimu vandenyje, ant vandens ar šalia vandens susijusių veiklų visuma, motyvuojanti rajono lankytojus apsistoti nakvynei ar atvykti į regioną vienai dienai.

Išsami Kupiškio rajono savivaldybės vandens turizmo išteklių ir paslaugų analizė atskleidė, kad rajone yra pakankamai išteklių vandens turizmui ir rekreacijai plėtoti, tačiau jie nėra pilnai išnaudojami. Kupiškio rajono vandens turizmo išteklius sudaro vandens telkiniai (upės, ežerai, tvenkiniai), juose esantys žuvų ištekliai, šalia vandens telkinių esantys kultūros ir gamtos paveldo objektai, saugomos teritorijos, su vandeniu susijęs nematerialusis paveldas (hidronimai, etnografija, folkloras) ir vandens turizmo infrastruktūra (paplūdimiai ir kt.). Vandens turizmo ir rekreacijos požiūriu perspektyviausi vandens telkiniai Kupiškio rajone yra Kupiškio marios, trečias pagal dydį dirbtinis vandens telkinys Lietuvoje, ir Lėvens upė. Kiti svarbesni vandens telkiniai – Kupos upė bei Pyragių, Puožo, Notigalės, Suosos ežerai. Dauguma Kupiškio rajono ežerų yra tinkami mėgėjiškai žvejybai, tačiau didžiausiomis rekreacinės žvejybos plėtros perspektyvomis pasižymi Kupiškio marios, žuvingiausias telkinys šiaurinėje Lietuvos dalyje.

Vandens turizmo infrastruktūra ir turizmo paslaugos Kupiškio rajone yra mažai išplėtos: yra tik dvi oficialiai įformintos maudymosi vietos, specializuotas vandens turizmo paslaugas teikia tik viena įmonė, veikia 2 kaimo turizmo sodybos, apgyvendinimo paslaugas teikia 5, o maitinimo paslaugas – 11 įstaigų.

Atsižvelgiant į esamus vandens turizmo išteklius, paslaugų išvystymo lygį bei geografinę, socialinę, ekonominę ir politinę padėtį, formuluojama tokia Kupiškio rajono vandens turizmo vizija iki 2013 m.: Kupiškio rajonas – vandens turizmo požiūriu patraukliausias rajonas šiaurės Lietuvoje, siūlantis vietas gyventojams, vandens sporto mėgėjams bei turistams švarią ir saugią gamtinę ir kultūrinę aplinką bei didelę kokybiškų vandens turizmo paslaugų įvairovę. Turizmo plėtra Kupiškio rajone yra grindžiama subalansuotos plėtros principais, čia diegiamas atsakingas požiūris į gamtinių ir kultūrinių išteklių naudojimą.

Kupiškio rajono vandens turizmo plėtros tikslinės grupės:

- Kupiškio rajono savivaldybės ir kaimyninių savivaldybių gyventojai;
- Lietuvos ir užsienio šalių vandens sporto, turizmo ir rekreacijos entuziastai;
- (Vandens) turizmo paslaugų vartotojai.

Strategijoje siūloma Kupiškio rajone plėtoti tiek tradicines vandens turizmo ir rekreacijos formas: baidarių turizmą, žvejybą, stovyklavimą, maudyklas ir kt., tiek ir šiuolaikines vandens sporto rūšis: burlenčių, vandens slidžių ir lentų, ledrogių sportą ir kt. Taip pat siūloma vandens turizmo plėtrai panaudoti ne tik gamtinius, bet ir kultūros paveldo išteklius. Todėl formuluojami tokie Kupiškio rajono vandens turizmo plėtros prioritetai:

- 1) Viešosios turizmo infrastruktūros plėtra;
- 2) Turizmo paslaugų plėtra;
- 3) Vandens sporto ir turizmo populiarinimas Kupiškio rajono turizmo rinkodaros kontekste.

Kupiškio rajono vandens turizmo plėtros strategijos įgyvendinimo planas apima tokias priemones: rekreacinių teritorijų tvarkymas, vandens sporto šakų centro kūrimas prie Kupiškio marių, saugomų teritorijų tvarkymo planų rengimas ir įgyvendinimas, kultūros ir gamtos paveldo objektų, esančių prie vandens telkinių, tvarkymas ir restauravimas, pėsčiųjų, dviračių, jodinėjimo takų prie vandens telkinių įrengimas, turizmo ženklavimas, dalyvavimas „Mėlynosios vėliavos“ programoje, maudyklų vandens kokybės stebėseną, kempingo ir golfo laukų galimybių studijų rengimas, turizmo paslaugų verslo skatinimas mokestinėmis lengvatomis ir kitokia parama, turizmo tarybos sudarymas, turizmo informacijos centro steigimas, turizmo maršrutų ir edukacinių programų sukūrimas ir kt.

Už šių priemonių įgyvendinimą atsakingos įstaigos: Kupiškio rajono savivaldybės administracija, Kupiškio verslo informacijos centras, Lietuvos medžiotojų ir žvejų draugijos Kupiškio skyrius, Panevėžio visuomenės sveikatos centro Kupiškio filialas, Lietuvos žaliųjų judėjimas, Biržų regioninio parko direkcija, VĮ „Kupiškio miškų urėdija“, Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie LR Aplinkos apsaugos ministerijos, bei siūlomi įkurti Kupiškio rajono turizmo informacijos centras ir Kupiškio rajono turizmo taryba. Taip pat siūloma bendradarbiauti su įvairių sporto šakų federacijomis ir draugijomis, vandens sporto ir turizmo mėgėjų klubais, kitomis nevyriausybinėmis organizacijomis, Lietuvos ir kitų šalių savivaldybėmis, tame tarpe Rėzeknės rajonu.

Siekiant paskatinti bendradarbiavimą regioninės plėtros bei vandens išteklių apsaugos ir panaudojimo srityse, siūloma išanalizuoti Kupiškio rajono savivaldybės galimybes tapti euroregiono „Ežerų kraštas“ nariu, ir įvertinti tikėtiną tokios narystės naudą.

Išvadas

Vanduo yra vienas iš gyvybiškai svarbiausių išteklių visoms gyvybės formoms Žemėje. Vandens buvimas ir jo kokybė visuomet vaidino svarbų vaidmenį nulemiant ne tik kur žmonės gali gyventi, bet ir jų gyvenimo kokybę. Nežiūrint į tai, kad Žemėje niekada netrūko vandens, jis ne visuomet būdavo prieinamas kada ir kur jo reikėjo, be to jis ne visuomet yra tinkamas visoms reikmėms. Todėl vanduo turi būti vertinamas kaip ribotas išteklius tiek kiekiu, tiek tinkamumo naudoti požiūriu.

Tinkamo naudoti vandens buvimas ir toliau lems kur ir koku mastu vyks plėtra. Vanduo naudojamas jį paimant iš vandens telkinių – namų ūkiams, drėkinimui, šilumos energijos gamybai, pramonei, arba paliekant vandens telkiniuose – rekreacijai, žuvims, gyvūnijai ir augalijai, laivybai, hidroenergijai. Todėl natūralu, kad trūkstant vandens, gali kilti konfliktai tarp skirtingų reikmių, kurioms tenkinti naudojamas vanduo.

Vanduo reikšmingai prisideda prie mūsų gyvenimo kokybės, nekalbant jau apie tai, kad be vandens negalima jokia gyvybė. Vanduo turi ypatingą galią traukti žmones. Maudymasis, buvimas paplūdimiuose, plaukiojimas vandens priemonėmis, žvejyba ir kitokios su vandeniu susijusios veiklos leidžia mums atsigauti kūnu ir protu, gėrėtis ežerų ir upių grožiu ir tokiu būdu patirti estetinį malonumą.

Vanduo vaidina svarbų vaidmenį pasaulinėje rekreacijos ir turizmo industrijoje. Planuojant atostogas, laisvalaikį, verslo ar kitokius renginius, žmonėms yra būdingas stiprus polinkis pasirinkti vietas šalia vandens telkinių. Pakrančių turizmas suteikia svarią pajamų dalį tokiems verslams kaip viešbučiai, restoranai, turistinės aprangos ir inventoriaus gamintojai ir pardavėjai, žvejybos organizatoriai, turizmo firmos ir kt.

Remiantis Lietuvos ir pasaulio turizmo statistika bei prognozėmis, turizmas yra ir toliau išliks viena sparčiausiai augančių ūkio šakų. Vandens turizmas – ne

išimtis. Anot pranešimų Lietuvos žiniasklaidos priemonėse, keliauti baidarėmis pastaraisiais metais mūsų šalyje pasidarė taip populiariu, kad net „*Lietuvos upės savaitgaliais primena didmiesčių gatves piko valandomis*“¹. Tai reiškia, kad esamas vandens turizmo maršrutų tinklas ir paslaugų pasiūla Lietuvoje jau nebepatenkina kasmet augančios paklausos, todėl būtina ieškoti naujų turizmo maršrutų, plėtoti daugiau ir įvairesnių vandens turizmo paslaugų, diegti naujas rekreacijos, susijusios su vandeniu, formas.

Kupiškio rajonas tradiciškai nėra laikomas „vandeningu“ ir todėl labiausiai patraukliu vandens ir aplamai turizmo plėtrai Lietuvoje. Tačiau esant tokiam dideliam ir nuolat augančiam vandens turizmo populiarumui, iki šiol turistų „neatrasti“ rajono vandens telkiniai, visų prima – Kupiškio marios ir Lėvens upė, gali tapti reikšmingais vandens turizmo centrais ir paskatinti turizmo plėtrą ne tik Kupiškio rajone, bet ir visoje šiaurinėje Lietuvos dalyje.

Kuriant naują turizmo produktą ir siekiant, kad jis būtų netrumpalaikis ir naudingas vietos bendruomenei bei draugiškas gamtinei aplinkai, būtina gerai išanalizuoti vietinius išteklius, įvertinti potencialių vartotojų poreikius ir galimybes juos tenkinti, nusistatyti ilgalaikius tikslus, prioritetus ir uždavinius, suplanuoti priemones ir įvertinti lėšų poreikį. Ne ką mažiau svarbu yra įvertinti geriausią tiek savo, tiek kitų šalių patirtį ir užmegzti tvirtus partnerystės ryšius tiek savo bendruomenėje, tiek platesniame regione. Šiuo požiūriu labai vertinga Kupiškio rajono savivaldybės ilgamečio partnerio Rezeknės rajono patirtis plėtojant vandens turizmą ir rekreaciją: pagal bendrą ežerų plotą Rezeknės rajonas užima pirmą vietą Latvijos savivaldybių tarpe, čia yra du didžiausi ir žuvininkystės bei rekreacijos požiūriu svarbiausi Latvijos ežerai – Lubanas ir Raznas.

Siekiant paskatinti socialinę ir ekonominę plėtrą regione, vystant vandens turizmo paslaugas ir infrastruktūrą, Kupiškio rajono ir Rezeknės rajono savivaldybės inicijavo bendrą projektą, kuriam buvo skirta Europos Sąjungos

¹ Inga Kontrimavičiūtė. Upėse – baidarių spūstys. // Sekundė, 2007 liepos 18 d.

Bendrijų iniciatyvos INTERREG parama². Viena iš projekto veiklų – Kupiškio rajono (Lietuva) ir Rēzeknės rajono (Latvija) vandens turizmo plėtros strategijos parengimas.

Kupiškio rajono (Lietuva) ir Rēzeknės rajono (Latvija) vandens turizmo plėtros strategiją parengė viešoji įstaiga „KULTUR“, vadovaujantis 2007-06-07 paslaugų teikimo sutartimi Nr. B-110. Strategijos darbo grupės vadovas – Martynas Užpelkis.

Strategijos rengėjai norėtų padėkoti už informaciją, konsultacijas ir kitokio pobūdžio pagalbą:

- Dr. Linai Bagdziunaitei-Litvinaitienei, Vilniaus Gedimino technikos universiteto Aplinkos inžinerijos fakulteto Hidraulikos katedros docentei;
- Dr. Aidai Mačerinskienei, Vilniaus Gedimino technikos universiteto Aplinkos inžinerijos fakulteto Miestų statybos katedros darbuotojai;
- Astai Visockienei, Kupiškio rajono savivaldybės administracijos Ekonomikos ir turto valdymo skyriaus vyresniajai specialistei;
- Dr. Egidijui Bukelskiui, Vilniaus universiteto Zoologijos katedros docentui, Lietuvos žvejų ir medžiotojų draugijos pirmininko pavaduotojui;
- Dr. Vyktintui Vaitkevičiui, Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto vyresnysis mokslo darbuotojui;
- Alvydui Barzdėnui, Vilniaus vandens turizmo sporto klubo „Vikingai“ vadovui, pripučiamų kajakų, baidarių gamintojui;
- Gintaras Taujanskui, IĮ „Gintaras“ direktoriui;
- Vytautui Šiškuui, Panevėžio jachtklubo komandorui;
- Gediminui Baltušiu, Kupiškio vandens turizmo entuziastui;
- ir visiems kitiems, prisidėjusiems informacija ir patarimais prie šios strategijos rengimo.

² Projekto pavadinimas – „Sustainable water tourism development in Kupiskis (Lithuania) and Rezekne (Latvia) regions/WATER – TOUR“. Projekto numeris – SIV – 094.

1. Metodologija

Strateginio planavimo metodika

Kupiškio rajono (Lietuva) ir Rēzeknės rajono (Latvija) vandens turizmo plėtros strategija rengiama, vadovaujantis šiais strateginio planavimo tvarką reglamentuojančiais dokumentais:

- **Strateginio planavimo metodika**³ (nustato strateginio planavimo sistemą ir principus, valdymo srities plėtros strategijos ir institucijos strateginio veiklos plano rengimo tvarką ir tipinę struktūrą, stebėsenos, atsiskaitymo už rezultatus gaires);
- **Regionų plėtros planų parengimo ir atnaujinimo metodika**⁴ (pateikiamos rekomendacijos dėl regioninio strateginio planavimo principų ir etapų, regiono plėtros plano struktūros, regiono plėtros plano atskirų dalių rengimo metodų ir tvarkos, regiono plėtros plano rengimo organizavimo, regionų plėtros planuose nustatytų tikslų ir prioritetų įvertinimo, rengiant šalies ilgalaikes plėtros strategijas);
- **Turizmo plėtros planavimo dokumentų, programų, galimybių studijų rengimo ir jų įgyvendinimo stebėsenos metodinės rekomendacijos**⁵ (nustato turizmo planavimo sistemą, pagrįstą teritorijų planavimo ir strateginio planavimo nuostatomis, apibrėžiant strateginių planų ir programų sudarymo principus ir rengimo tvarką ir turizmo plėtros galimybių studijų rengimo principus ir tvarką).

Vadovaujantis strateginio planavimo metodika, **strateginis planavimas** – tai formalizuota sistema, užtikrinanti realizavimą viso strateginio valdymo proceso, kurio metu nustatomos veiklos kryptys ir būdai, kaip efektyviausiai

³ patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 6 d. nutarimu Nr. 827 (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. vasario 7 d. nutarimo Nr. 194 redakcija)

⁴ patvirtinta LR Vidaus reikalų ministro 2002 m. spalio 4 d. įsakymu Nr. 482

⁵ patvirtintos Valstybinio turizmo departamento prie Ūkio ministerijos direktoriaus 2006 m. gruodžio 1 d. įsakymu Nr. V-94.

panaudoti turimus ir planuojamus gauti finansinius, materialinius ir žmogiškuosius išteklius misijai vykdyti, numatytiems tikslams pasiekti, taip pat veiklos stebėseną ir atsiskaitymas už rezultatus. **Strateginio planavimo dokumentas** – dokumentas, kuriame pateikiami vienos ar kelių valdymo sričių plėtros strateginiai tikslai, numatomi mechanizmai jiems įgyvendinti ir siektini rezultatai. Rekomenduojama ši strategijos struktūra:

- Strategijos santrauka;
- Bendrosios nuostatos;
- Valdymo srities būklės analizė ir SSGG analizė;
- Valdymo srities vizija, valdymo srities plėtros strateginis tikslas, tikslai ir uždaviniai;
- Siekiami rezultatai (vertinimo kriterijai);
- Strategijos įgyvendinimas ir atskaitomybė;
- Strategijos įgyvendinimo priemonių planas.

Regionų plėtros planų parengimo ir atnaujinimo metodikoje rekomenduojama, kad planas būtų rengiamas vidutiniam laikotarpiui (5-7 m.). Plano rengimo datos turėtų būti nustatomos atsižvelgiant į valstybės politikos ciklus, Europos Sąjungos biudžetinius planus.

Turizmo plėtros planavimo dokumentų, programų, galimybių studijų rengimo ir jų įgyvendinimo stebėsenos metodinėse rekomendacijose, rekomenduojama ši turizmo sektoriaus plėtros strategijos struktūra:

- ūkio šakos (sektoriaus) būklės analizė, įvertinant išteklius, galimybes bei rinkas;
- strategijos tikslai ir prioritetinės kryptys;
- atitinkamo laikotarpio uždaviniai ir priemonės.

Rekomendacijose išskiriami šie galimi planavimo proceso etapai:

- parengiamasis;
- analizės ir situacijos vertinimo;
- problemų sprendimo pasiūlymai, galimų alternatyvų analizė ir poveikio aplinkai vertinimas;

- plėtros strategijos parengimas ir veiklų bei priemonių nustatymas (priemonių ar veiklos plano sudarymas);
- tvirtinimas ir stebėsenos nustatymas.

Pagrindiniai Lietuvos Respublikos, Panevėžio apskrities ir Kupiškio rajono savivaldybės strateginio ir teritorinio planavimo dokumentai, į kuriuos bus atsižvelgiama rengiant šią Strategiją:

- Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas;
- Valstybės ilgalaikės raidos strategija;
- Lietuvos Respublikos Regioninės plėtros įstatymas;
- Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikė strategija;
- Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikės strategijos atnaujinimas (projektas);
- Turizmo plėtros iki 2015 metų strategija;
- Nacionalinė darnaus vystymosi strategija;
- Lietuvos regioninės politikos iki 2013 metų strategija;
- Nacionalinė Lisabonos strategijos įgyvendinimo programa;
- Lietuvos 2007–2013 metų Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo Strategija konvergencijos tikslui įgyvendinti;
- 2007-2013 m. Sanglaudos skatinimo veiksmų programa;
- Nacionalinė turizmo plėtros 2007-2010 metais programa (projektas);
- Kaimo turizmo ir tradicinių amatų plėtros kaimo vietovėse 2007-2013 metų programa;
- Nacionalinių vandens turizmo trasų specialusis planas. Planavimo darbų programa;
- Panevėžio regiono plėtros planas 2004-2006 m.;
- Kupiškio rajono plėtros iki 2010 metų strateginis planas;
- Kupiškio miesto bendrojo plano koncepcija.

Rengiant strategiją taip pat atsižvelgiama į eilę trumpalaikio planavimo dokumentų – galimybių studijų, kuriose planuojamos turizmo plėtros priemonės Kupiškio rajone arba vandens turizmo priemonės kituose Lietuvos regionuose:

- 1) Lėvens upės Kupiškio rajono ribose rekreacinio panaudojimo bendrojo planavimo išplėstinė raidos programa.
- 2) Galimybių studija „Nacionalinė turizmo plėtros 2007-2010 m. programa“. VŠĮ „Socialinės ir ekonominės plėtros centras“, 2006.
- 3) Subalansuotos vandens turizmo plėtros Kupiškio ir Rezeknės rajonų savivaldybėse galimybių studija. Vilnius, VŠĮ „KULTUR“, 2006.
- 4) Nemuno zonos kaip kultūrinės–turistinės zonos potencialo plėtros ir galimybių studija. VŠĮ „Baltijos rekreacinių sistemų modeliavimo institutas“, 2007.
- 5) Pietų Lietuvos vandens turizmo plėtros galimybių studija. Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2003.
- 6) Rytų Lietuvos vandens turizmo plėtros galimybių studija. Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2003.
- 7) Galimybių studija "Dubysos upės gamtinių išteklių panaudojimas turizmo plėtrai Raseinių ir Kelmės rajonuose". 2006.
- 8) Galimybių studija "Kelmės rajono Bridvaišio ežero arealo darnios turizmo plėtros galimybių studija". 2005.
- 9) Aukštaitijos nacionalinio parko turizmo centro "Palūšė" galimybių studija. 2003.
- 10) Nemuno turistinės trasos (zonos) išvystymo galimybių studija. Kauno regiono plėtros agentūra. Kaunas, 2003.
- 11) Pajūrio vandens turizmo infrastruktūros ir pramogų plėtros galimybių studija. Valstybinis turizmo departamentas, UAB "Investicinių projektų konsultantai", 2003.
- 12) Kultūrinio ir gamtinio potencialo panaudojimo turizmui Druskininkuose ir apylinkėse galimybių studija. 2003.
- 13) Galimybių studija "Slidinėjimo trasos Kupiškio rajone įrengimas". 2006

Vandens turizmo apibrėžimas

Lietuvos Respublikos turizmo įstatymas nepateikia *vandens turizmo* apibrėžimo, o tik išaiškina kas yra *vandens turizmo paslauga* – tai turistų vežimas laivais turistiniais maršrutais, turistų apgyvendinimas laivuose, maitinimo ir kitų paslaugų teikimas laivuose⁶.

Vandens turizmo paslaugų teikimo reikalavimuose detalizuojama vandens turizmo paslaugos sąvoka, o taip pat – pateikiamos kelios bendro pobūdžio nuostatos, kurios padeda bent iš dalies atskleisti vandens turizmo sampratą:

- „Vandens turizmo paslauga yra trumpalaikio poilsio organizavimas šiems tikslams pritaikytuose (įrengtuose) laivuose, suteikiant turistų vežimo (ekskursijų) laivais turistiniais maršrutais, turistų apgyvendinimo laivuose, maitinimo ir kitas turizmo paslaugas.“⁷
- „Vandens turizmo organizavimo tikslais gali būti parengiamos turistinės trasos, kuriose įrengiamos prieplaukos arba keleivių įlaipinimo ir išlaipinimo punktai. Prieplaukos turi turėti infrastruktūrą turistų poreikiams tenkinti, atitikti saugos, sanitarijos, aplinkosaugos reikalavimus ir įrengtos vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. gegužės 22 d. nutarimu Nr. 494 “Dėl Lietuvos Respublikos vidaus vandenų uostų ir prieplaukų steigimo ir registravimo nuostatų patvirtinimo (Žin., 1997, Nr. 45-1117).“⁸

Pateiktame LR Seimui svarstyti Turizmo įstatymo 2,11,14,15,19,23 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo 23¹ straipsniu įstatymo projekte pateikiama keletas naujų nuostatų, galinčių ateityje kiek išplėsti vandens turizmo sampratą:

- *Paplūdimys* – sausumos ir besiribojančio su ja vandens telkinio vieta, skirta poilsiuoti ir maudytis. Paplūdimių infrastruktūrą sudaro persirengimo, higienos, atliekų surinkimo, geriamojo vandens tiekimo,

⁶ Lietuvos Respublikos turizmo įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2002 m. gruodžio 3 d. nutarimu Nr. IX-1211 (Žin., 2002, Nr. 123-5507), 17 straipsnis.

⁷ Vandens turizmo paslaugų teikimo reikalavimai, patvirtinti Valstybinio turizmo departamento prie Ūkio ministerijos direktoriaus 2003 m. kovo 27 d. įsakymu Nr. 29-V, 1 punktas.

⁸ Vandens turizmo paslaugų teikimo reikalavimai, 5 punktas.

gelbėjimo (stebėjimo), informacijos, poilsio organizavimo įranga ir statiniai. Prie paplūdimių turi būti įrengti priėjimai, privažiavimai, transporto priemonių stovėjimo aikštelės ir kita aptarnavimui reikalinga infrastruktūra. Paplūdimių infrastruktūra privaloma viešo naudojimo paplūdimiams, taip pat paplūdimiams, kuriuose vienu metu gali ilsėtis daugiau kaip 100 poilsiautojų, ar paplūdimiams, reklamuojantiems savo paslaugas.

- *Turizmo trasa* – keliauti poilsio ar turizmo tikslais suplanuotas, įrengtas ir trasos ženklais vietovėje paženklintas viešosios turizmo ir poilsio infrastruktūros objektų rinkinys;
- *Viešoji turizmo ir poilsio infrastruktūra* – stacionarūs ar laikini statiniai ir įrenginiai (įskaitant informacijos, higienos ir atliekų surinkimo statinius ir įrenginius) ir kita infrastruktūra (turizmo trasos, takai, poilsio ir sustojimo aikštelės, stovyklavietės ir jų įrenginiai, paplūdimiai ir jų įrenginiai, kiti lankytojų aptarnavimo ir poilsio objektai), skirta rekreacinėms teritorijoms ir objektams lankyti ir (ar) poilsio veiklai organizuoti.“

Taigi, Lietuvos turizmo įstatymas ir šiuo metu svarstomas jo pakeitimo įstatymo projektas, bei vandens turizmo paslaugų teikimo reikalavimai su vandens turizmu tiesiogiai sieja:

- turistų vežimą laivais, turistų apgyvendinimą, maitinimą ir kitų paslaugų teikimą laivuose,
- vandens turizmo trasas su prieplaukomis,
- paplūdimius.

Tokiu būdu už Turizmo įstatyme įtvirtinamos vandens turizmo sampratos ribų lieka daug kitų su vandeniu susijusių rekreacijos formų, tokių kaip savarankiškas keliavimas vandens transporto priemonėmis, pvz. baidarėmis ar valtimis, įvairios šiuo metu vis labiau populiarėjančios vandens sporto ir aktyvaus poilsio formos, pvz. burlentės, vandens motociklai, jachtos, kaitai, rekreacinė žvejyba, vandens gyvūnijos ir augalijos stebėjimas ir pan.

Atsižvelgiant į tai, kad rengiama Strategija iš esmės yra pirmasis Kupiškio rajono savivaldybės inicijuotas turizmo strateginio planavimo dokumentas ir todėl, siekiant atskleisti kiek galima daugiau rajono turizmo plėtros galimybių, Strategijos rengėjai pasirinko kiek galima platesnę vandens turizmo sampratą, kurios ribos siekia tiek, kiek vanduo yra ar gali būti naudojamas kaip išteklius turizmo ir rekreacijos veiklai.

Kitas vandens turizmo plačiosios sampratos aspektas yra susijęs su *turisto* sąvoka. Vadovaujantis LR Turizmo įstatymu *turistas* yra „fizinis asmuo, kuris pažintiniais, profesiniais-dalykiniais, etniniais, kultūriniais, rekreaciniais, sveikatingumo, religiniais ar specialiais tikslais keliauja po šalį ar į kitas šalis ir apsistoja bent vienai nakvynei, tačiau ne ilgiau kaip vienerius metus už savo nuolatinės gyvenamosios vietos ribų, jei ši veikla nėra mokymasis ar apmokamas darbas lankomoje vietovėje“.⁹ Kadangi Kupiškio rajonas tradiciškai nėra laikomas turistiniu, o apgyvendinimo paslaugų tinklas rajone yra kol kas mažai išvystytas, todėl pradiniam turizmo plėtros etape, priemonės, kurios bus numatytos turizmo plėtros vystymui, pasitarnaus visų pirma vietos gyventojų ir svečių, atvykstančių į rajoną vienai dienai, poreikių tenkinimui. Todėl Strategijoje bus atsižvelgiama ne tik į turistų, bet ir į Kupiškio rajono bei Šiaurės Lietuvos gyventojų poreikius.

Taigi, Strategijos rengėjams artimesnė Vokietijos vandens turizmo strategijoje pateikiama vandens turizmo samprata, pagal kurią vandens turizmas apima visą turizmo pasiūlą, kur jūra, priekrantės, ežerai, upės ar kanalai sudaro gamtines prielaidas turizmo veiklai, arba kitaip – vandens turizmas apima tokias veiklas, kurioms buvimas vandenyje, ant vandens ar šalia vandens yra pagrindinė motyvacija apsistoti nakvynei ar atvykti vienai dienai.¹⁰

Kadangi Lietuvos patirtis vandens turizmo plėtros srityje yra gana maža, Strategijos rengėjai didelį dėmesį skirs gerosios užsienio šalių patirties paieškai, analizei ir pritaikomumo Lietuvoje vertinimui. Tuo tikslu buvo atlikta

⁹ Lietuvos Respublikos turizmo įstatymas, 2 straipsnis.

¹⁰ Grundlagenuntersuchung Wassertourismus in Deutschland. Ist-Zustand und Entwicklungsmöglichkeiten. Hamburg Messe und Congress GmbH, Deutscher Tourismusverband e.V. Berlin, 2003, p.8-9.

plati interneto resursų paieška, kurios metu buvo identifikuotos nuorodos į dokumentus, kuriuose analizuojami įvairūs vandens turizmo aspektai ir konkretūs gerosios patirties atvejai, o taip pat pateikiamos įžvalgos platesnė – subalansuotos turizmo plėtros tema (žr. šaltinių ir literatūros sąrašą).

Kitos Lietuvos Respublikos įstatymuose pateikiamos sąvokos, kurios bus naudojamos šioje Strategijoje:

- LR Turizmo įstatymas:
 - *Rekreaciniai ištekliai* – gamtinės ar kultūrinės aplinkos savybės, tinkamos žmonių visaverčiam fiziniam bei dvasiniam poilsiui organizuoti. Rekreaciniams ištekliais priskiriama: gamtos ištekliai (miškai, gyvenamųjų vietovių želdynai, vandens telkiniai ir jų pakrantės, tinkamos arba galimos pritaikyti žmonių poilsiui ir pramogoms, mineralinio vandens ir gydomojo purvo telkiniai, gamtos paveldo objektai); kultūros paveldo objektai (nekilnojamosios kultūros vertybės); turizmo paslaugų ir poilsio infrastruktūros pastatai bei objektai, esantys kurortuose ir kurortinėse teritorijose, rekreacinėse ir saugomose teritorijose, taip pat turistinės trasos, apžvalgos aikštelės, kitos rekreacijai skirtos teritorijos.
 - *Turizmo ištekliai* – turistinį interesą turintys objektai ar vietovės.
 - *Turizmo paslauga* – fizinių ir juridinių asmenų veikla, kuria tenkinami turistų kelionės organizavimo, apgyvendinimo, maitinimo, vežimo, informacijos, pramogų ir kiti poreikiai.
- LR Vandens įstatymas¹¹:
 - *Paviršinio vandens ištekliai* – paviršinio vandens telkiniuose esantis vanduo, apibrėžtas kiekybės rodikliais;
 - *Paviršinio vandens telkinys* – reljefo įdaba, nuolat arba laikinai užpildyta tekančiu arba stovinčiu vandeniu. Tai - upės, ežerai, tvenkiniai, kanalai ir kt.;
 - *Paviršinis vanduo* – žemės paviršiumi tekantis arba žemės paviršiuje stovintis vanduo.

¹¹ Lietuvos Respublikos vandens įstatymas, priimtas LR Seimo 1997 m. spalio 21 d. nutarimu Nr. VIII-474. Žin. 1997-11-19, Nr. 104-2615.

- *Požeminio vandens ištekliai* – žemės gelmėse esantis vanduo, apibrėžtas kiekybės rodikliais.
- *Požeminio vandens telkinys* – sutartinėse žemės gelmių ribose esančios tuštumos, užpildytos vandeniu, kurio kiekis ir kokybė yra ištirti.
- *Požeminis vanduo* – žemės plutos tuštumas užpildęs vanduo, kurį galima paimti.
- *Tvenkinys* – upės vagoje arba žemės paviršiaus įdauboje, iškasoje, pylimų apsuptame plote įrengtas naudojant hidrotechnikos statinius vandens telkinys.
- *Valstybinis vidaus vandenų fondas* - Lietuvos Respublikos teritorijoje esantys požeminio ir valstybei priklausantys paviršinio vandens telkiniai.
- *Vandens ištekliai* – konkrečioje teritorijoje (valstybėje, apskrityje, upės baseine ir kt.) paviršinio ir požeminio vandens telkiniuose (gelmėse) esantis vanduo, apibrėžtas kiekybės rodikliais.
- *Vandens išteklių kadastras* – vandens telkinių oficialūs sąrašai su duomenimis apie šių telkinių ir juose esančių vandens išteklių savybes.
- *Vandens išteklių monitoringas* – sistemingas paviršinio ir požeminio vandens kiekybės ir kokybės stebėjimas, savaiminių pokyčių ir antropogeninio poveikio įvertinimas ir prognozė.
- *Vandens kokybė* – vandens savybių ir sudėties charakteristika, rodanti jo tinkamumą konkrečioms vandens naudojimo rūšims.
- *Vandens kokybės normos* – valstybės institucijų patvirtintos leistinos ribinės telkinių vandens savybių ir sudėties charakteristikos atsižvelgiant į naudojimo paskirtį.
- *Vandens naudotojai* – juridiniai ir fiziniai asmenys, imantys iš vandens telkinio vandenį arba išleidžiantys į gamtinę aplinką nuotekas, taip pat naudojantys vandens telkinį įvairioms reikmėms (hidroenergetikai, laivybai, žuvininkystei ir kt.).
- *Vandens nuotėkis* – per tam tikrą laikotarpį upe ar kanalu nutekančio vandens kiekis.
- *Vandens telkinio savininkas* – fizinis asmuo, kurio nuosavybė yra paviršinio vandens telkinys.

- *Vandens telkiniai* – paviršinio arba požeminio vandens telkiniai (vidaus vandenys).
- *Vandenvietė* – teritorija, kurioje vandens tiekimo reikalams išgaunamas vanduo.
- *Vandenvietės sanitarinė apsaugos zona* – saugoma apie vandenvietę teritorija, kuriai nustatytos žemės naudotojų veiklą ribojančios sąlygos.
- *Vidaus vandenys* – visi Lietuvos Respublikos sausumos teritorijoje esantys paviršinio ir požeminio vandens telkiniai.

Strategijos objektas, tikslas, metodai ir struktūra

Strategijos objektas – Kupiškio rajono savivaldybės (Lietuva) ir Rezeknės rajono savivaldybės (Latvija) vandens ištekliai bei jų panaudojimas vandens turizmui.

Strategijos tikslas – ilgalaikė vandens turizmo plėtra Kupiškio ir Rezeknės rajonuose, pagrįsta tausojančiu gamtinių, kultūrinių, žmogiškųjų, materialinių ir finansinių išteklių naudojimu, skatinanti subalansuotą regiono ekonominę ir socialinę plėtrą.

Strategijos rengimo uždavinys – išanalizuoti esamus nagrinėjamo regiono išteklius, įvertinti jų panaudojimo galimybes, parengti vandens turizmo plėtros strategiją bei jos įgyvendinimo priemonių planą 2008 – 2013 m. laikotarpiui.

Strategijos darbo metodai – mokslinės-taikomosios literatūros, teisės aktų, kitų pirminės ir antrinės informacijos šaltinių (apklausų, ekspertinių vertinimų, galimybių studijų, kitų projektų) analizė, palyginamoji analizė, PEST (politinių, ekonominių, socialinių ir technologinių aplinkos veiksnių) analizė, SSGG (stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių) analizė, strateginė analizė, modeliavimas.

Strategijos struktūra:

- Metodologija
- Projekto partnerių (institucijų) apibūdinimas
- Kupiškio ir Rezeknės rajonų esamos padėties apžvalga
- Regiono turizmo išteklių analizė
- Geografinės, socialinės ir ekonominės aplinkos bei politinių veiksnių analizė
- Kupiškio rajono vandens turizmo SSGG analizė
- Vandens turizmo plėtros Kupiškio rajone strategija (tikslinės grupės, vizija, prioritetai tikslai, uždaviniai)

- Kupiškio rajono vandens turizmo plėtros strategijos įgyvendinimo priemonių planas
- Kupiškio ir Rēzeknės savivaldybių bendradarbiavimo įtaka turizmo plėtrai
- Šaltinių ir literatūros sąrašas
- Priedai
- Santrauka lietuvių ir anglų kalbomis.

2. Projekto partnerių (institucijų) apibūdinimas

Kupiškio rajono savivaldybės administracija

Institucijos pavadinimas	Kupiškio rajono savivaldybės administracija	
Šalis	Lietuvos Respublika	
Institucijos teisinė forma	Savivaldybės biudžetinė įstaiga	
Institucijos rekvizitai	subjekto kodas	188774975
	vadovas	Žilvinas Aukštikalnis, Direktorius
	adresas:	Vytauto g. 2, LT-40115 Kupiškis
	tel.	+370 459 35495
	faksas	+370 459 35510
	el. p. adresas	savivaldybe@kupiskis.lt
	banko pavadinimas	AB bankas "Nord/LB Lietuva"
	banko kodas	41001
	sąskaitos numeris	LT854010043400050030
PVM mokėjimas	☐ taip PVM mokėtojo kodas _____	
	☒ ne PVM nemokėjimo teisinis pagrindas: Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymo (Žin., 2002, Nr.35-1271) 2 str. 6, 15, 39 daly.	

Kupiškio rajono savivaldybė – valstybės teritorijos administracinis vienetas, turintis juridinio asmens statusą bei Lietuvos Respublikos Konstitucijos laiduotą savivaldos teisę, įgyvendinamą per savivaldybės tarybą. Kupiškio rajono savivaldybė vykdo veiklą, kuri pagal Ekonominės veiklos rūšių klasifikatorių atitinka – Lietuvos Respublikos savivaldybių veikla (75.11.20).

Kupiškio rajono savivaldybės administracija vykdo funkcijas ir administruoja viešųjų paslaugų teikimą, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymu (Žin., 2000, Nr. 91-2832) bei Kupiškio rajono savivaldybės administracijos veiklos nuostatais, patvirtintais Kupiškio rajono savivaldybės tarybos 2001 m. rugsėjo 27 d. sprendimu Nr. 104. Kupiškio rajono savivaldybė vykdo šias Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatyme numatytas funkcijas, susijusias su rengiama strategija:

1) *turizmo ir gyventojų poilsio organizavimas*

Kupiškio rajono savivaldybės administracija išduoda leidimus verstis turizmo paslaugų veikla. Kupiškio rajono savivaldybės administracija yra vienas iš viešosios įstaigos „Panevėžio apskrities turizmo informacijos centras“ dalininkų. Kupiškio rajono savivaldybės administracija skleidžia informaciją apie Kupiškio rajoną parodose, mugėse, turizmo informacijos leidiniuose, žiniasklaidos priemonėse, internete.

2) *sąlygų verslo plėtrai sudarymas ir šios veiklos skatinimas*

Vadovaujantis Smulkaus ir vidutinio verslo rėmimo nuostatais, savivaldybės administracija remia smulkų ir vidutinį verslą: bankų ir lizingo kompanijoms apmoka dalį metinių palūkanų už SVV įmonių paimtus kreditus, kompensuoja dalį įmonių kūrimo, dalyvavimo mugėse, mokymo kursų išlaidų, taiko įvairias mokesčių lengvatas. Nuo 2003 metų Kupiškio mieste veikia verslo informacijos centras, kuris teikia rajono verslininkams informaciją, konsultuoja ir vykdo mokymus įvairiomis verslo organizavimo bei plėtojimo temomis: įmonės steigimo, verslo planų rengimo, darbo teisės, rinkodaros ir rinkotyras, finansinės ir buhalterinės apskaitos, mokesčių ir kt.

3) *kraštovaizdžio, nekilnojamųjų kultūros vertybių bei savivaldybės įsteigtų saugomų teritorijų tvarkymas ir apsauga*

2005-2006 m. Kupiškio rajono savivaldybės administracija įgyvendino projektą „Gamtotvarkos priemonių įgyvendinimas Kupos upės slėnio teritorijoje“, kurį iš dalies finansavo Europos Sąjunga. Projekto pagrindinis tikslas – Kupos upės ir jos slėnio sutvarkymas, panaudojant natūralias bei technines priemones ir teritorijos parengimas lankymui. Projekto metu buvo pagerinti kokybiniai bei kiekybiniai upės vandens parametrai, sutvarkyta 3,2 km ilgio Kupos upės slėnio atkarpa, įrengtos 2 apžvalgos aikštelės, rekonstruotas užterštas tvenkinys, pastatyti 2 pėsčiųjų tiltai, įrengti laiptai, pėsčiųjų ir dviračių takai.

- 4) *infrastruktūras, socialinās ir ekonominās raidos planavimas, turizma, būsto, smulkaus ir vidutinio verslo plētros programų rengimas*

Kupiškio rajono savivaldybės taryba 2004 m. kovo 25 d. sprendimu Nr. TS-59 patvirtino Kupiškio rajono plėtros iki 2010 metų strateginį planą. Strategijos įgyvendinimo 2 prioriteto „Gamybos ir paslaugų sektoriaus plėtra“ 2.1 tikslas - Didinti rajono rekreacinį ir turistinį patrauklumą.

Rezeknės rajono taryba

Institucijos pavadinimas	Rezeknės rajono taryba Originalo kalba – Rēzeknes rajona padome
Teisinė forma	Vietos valdžios institucija
Adresas	Atbrivošanas aleja 95, Rezekne
Pašto adresas	LV-4600
Miestas	Rezekne
Šalis	Latvijas Republika
Vadovas	Monvīds Švarcs Tarybos pirmininkas
Telefonas	+371 4607189
Faksas	+371 4607205
El.paštas	Oskars.Skredelis@rdc.lv
Svetainė internete	http://e.rdc.lv
Kontaktinis asmuo	Oskars Skredelis

3. Kupiškio rajono vandens turizmo išteklių ir paslaugų analizė ir vertinimas

Kupiškio rajono savivaldybės vandens turizmo ištekliai

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos turizmo įstatymu, turizmo išteklius sudaro rekreaciniai ištekliai ir specialaus (dalykinio) intereso objektai (pramogų centrai, konferencijų centrai, parodų centrai, muziejai, galerijos ir kiti turistinės traukos objektai). Rekreaciniams ištekliams priskiriama:

- 1) gamtos ištekliai (miškai, gyvenamųjų vietovių želdynai, vandens telkiniai ir jų pakrantės, tinkamos arba galimos pritaikyti žmonių poilsiui ir pramogoms, mineralinio vandens ir gydomojo purvo telkiniai, gamtos paveldo objektai);
- 2) kultūros paveldo objektai (nekilnojamosios kultūros vertybės);
- 3) turizmo paslaugų ir poilsio infrastruktūros pastatai bei objektai, esantys kurortuose, rekreacinėse ir saugomose teritorijose, taip pat turistinės trasos, apžvalgos aikštelės, kitos rekreacijai skirtos teritorijos.

Vandens telkiniai Kupiškio rajono savivaldybėje

Didžioji Kupiškio rajono savivaldybės teritorijos dalis patenka į Vidurio Lietuvos hidrologinę sritį bei mažesnę jos vienetą – Mūšos-Nevėžio hidrologinį rajoną. Pagal upių baseinus, Kupiškio rajono savivaldybės teritorija patenka į Lielupės baseino Mūšos ir Nemunėlio pabaseinius bei Šventosios baseiną (1 paveikslas).

Mūšos baseinas¹²

Lietuvoje yra 89 % viso Mūšos ilgio ir 97 % viso jos baseino ploto. Mūšos versmės yra Tyrelio pelkėje, beveik visas baseinas plyti Mūšos-Nemunėlio žemumoje. Baseino paviršių dengia plonas (kai kur tik 1-2 m) dugninės morenos-limnoglacialinių darinių kompleksas, po kuriuo slūgso dolomitai ir gipsai, kuriuos vanduo tirpina ir vyksta karstiniai procesai. Upių pakrantėse šios uolienos atsidengia. Baseino ežeringumas siekia tik 0,5 %, tačiau yra gana didelių ežerų, iš kurių didžiausi – Rėkyva (11,7 kv. km), Suosa (1,98 kv.

¹² Aplinkos apsaugos agentūros informacija (<http://aaa.am.lt/VI/index.php#a/347> , 2007-10-12)

km) ir Viešintas (taip pat 1,98 kv. km). Iš viso baseine yra 38 ežerai, didesni kaip 0,5 ha, tačiau į šį skaičių neįtraukti maži karstiniai ežerėliai, kurių daugiausiai yra Tatulos baseine ir Tatulos-Apaščios tarpupyje. Pelkės užima apie 5 % baseino ploto, bet didžiausi masyvai yra upių takoskyrose, todėl jų priskyrimas Mūšos baseinui yra sąlyginis. Didžiausi pelkių masyvai – Rėkyvos ežerą supančios pelkės (34 kv. km), Mūšos Tyrelis (25 kv. km), Šepeta (16,5 kv. km), Notigalė (8 kv. km). Metinio nuotėkio hidromodulis didžiojoje baseino dalyje yra nuo 5,6 iki 5,9 l/s iš kv.km, tačiau yra skirtumų: pačios Mūšos baseine iki Lėvens jis yra tik 4,6 l/s iš kv.km, o Lėvens, Pyvesos ir Tatulos baseinuose – 5,8 l/s iš kv.km. Mūšos vidutinis metinis debitas ties pasieniu yra apie 23 m³/s.

Nemunėlio baseinas¹³

Lietuvoje yra Nemunėlio aukštupys, vidurupyje upė teka Lietuvos-Latvijos pasieniu, o žemupys jau yra Latvijoje. Lietuvoje yra apie 47 % viso baseino ploto. Lietuviškosios baseino dalies ežeringumas – tik 0,4 %. Iš viso yra apie 40 ežerų, didesnių kaip 0,5 ha, bet jų bendras plotas – tik 8,4 kv. km. Didžiausias – Širvėnos ežeras (3,4 kv. km). Vidutinis metų nuotėkio hidromodulis įvairiose baseino dalyse kinta nuo 5,8 l/s iš kv.km Apaščios baseine iki 9,2 l/s iš kv.km Vyžuonos baseine. Vidutinis lietuviškosios baseino dalies metų nuotėkio hidromodulis yra apie 7 l/s iš kv.km. Lietuvoje surenkamas Nemunėlio debitas ties pasieniu yra 13,2 m³/s.

Šventosios baseinas¹⁴

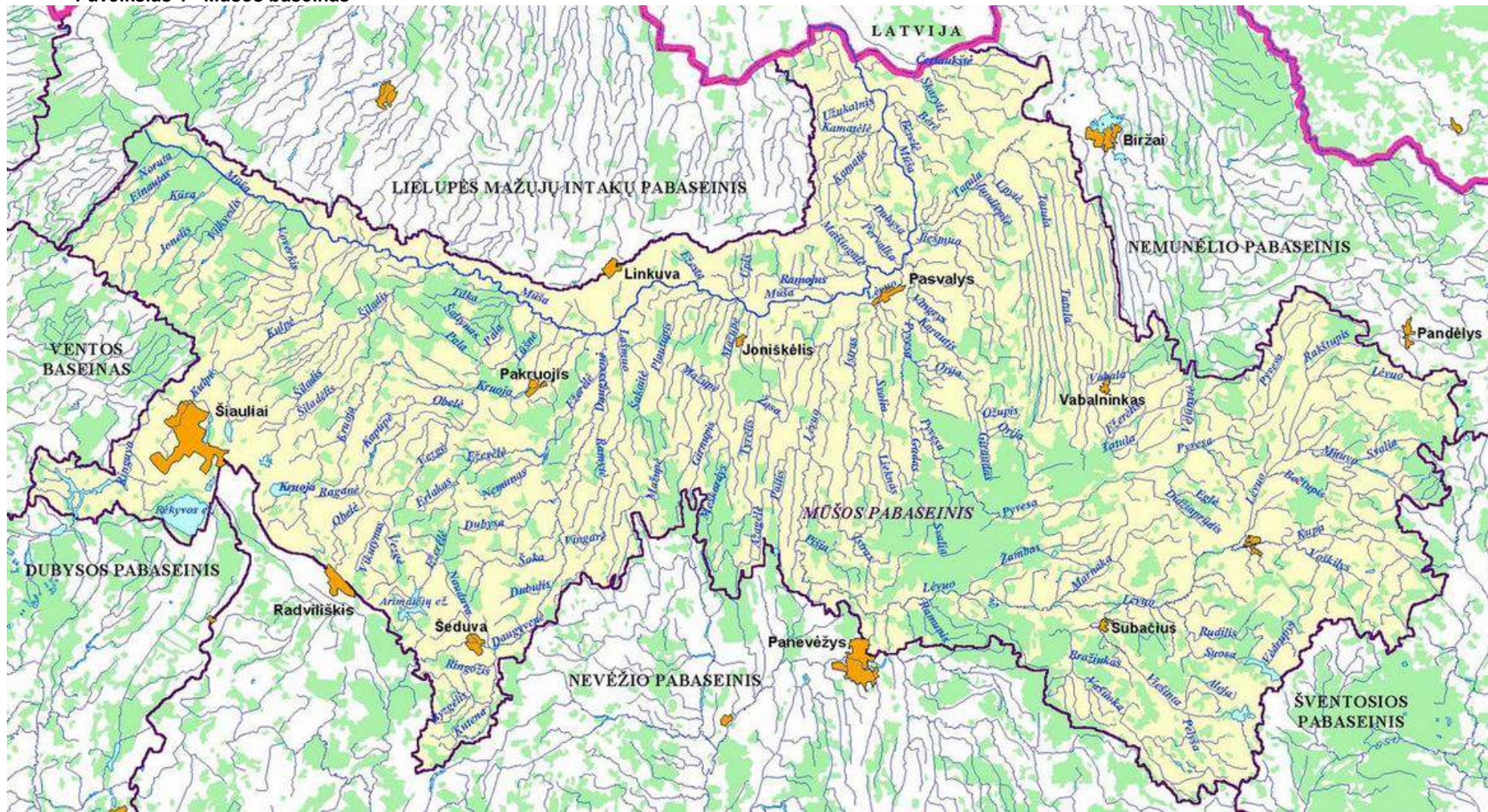
Šventoji yra didžiausias Neries intakas. Baseinas driekiasi iš šiaurės rytų į pietvakarius, apimdamas ežeringas Zarasų, Utenos, Molėtų aukštumas (25 % baseino ploto), Svėdasų ir Širvintų plynaukštes (54 %) ir dalį Vidurio Lietuvos žemumos (21 %). Paviršiuje vyrauja vidutinio sunkumo priemoliai (63 % baseino ploto), bet yra ir smėliu bei žvyru dengiamų plotų (27 %). Miškingumas 10 %, pelkėtumas 16 %, ežeringumas 3 %, upių tinklo tankumas 0,81 km/kv.km. Metinio nuotėkio hidromodulis aukštupyje yra 7 l/s iš kv.km, vidurupyje – 7,3-7,4 l/s iš kv.km, žemupyje – 8,2 l/s iš kv.km.

¹³ Aplinkos apsaugos agentūros informacija (<http://aaa.am.lt/VI/index.php#r/1661> , 2007-10-12)

¹⁴ Aplinkos apsaugos agentūros informacija (<http://aaa.am.lt/VI/index.php#a/354> , 2007-10-12)

Kupiškio rajono bendra valstybinių vandenų fondo žemė sudaro 2,4 proc. viso rajono ploto. Kupiškio rajone yra 19 didesnių ir mažesnių ežerų, 30 upių ir upelių, 32 dirbtiniai vandens telkiniai. Toliau apžvelgsime pro Kupiškio rajono teritoriją pratekančias upes, bei rajone esančius ežerus ir tvenkinius.

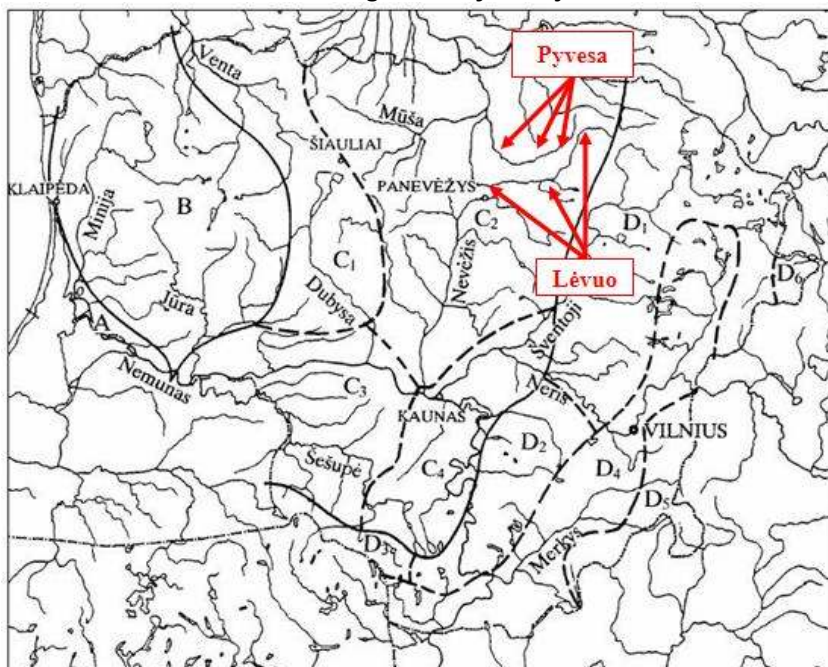
Paveikslas 1 Mūšos baseinas

Upės

Vidurio Lietuvos hidrologinė sritis apima Ventos, Mūšos, Nemunėlio, Dubysos, Nevėžio, Šešupės, Mituvos baseinus (2 paveikslas). Ši sritis pasižymi lygiu reljefu, menkais upių nuolydžiais. Upių vagos negilios, jos neretai visiškai išdžiūva arba įšąla iki dugno. Vidurio Lietuvos hidrologinė sritis yra kritulių „šešėlio“ zonoje, todėl per metus čia iškrenta tik 650 mm kritulių. Šios srities upėms būdingi pavasario potvyniai ir poplūdžiai kitais metų laikais. Mūšos-Nevėžio hidrologiniam rajonui (Žiemgalos, Mūšos-Nemunėlio, Nevėžio lygumos) būdingas mažiausias metų vandens nuotėkis ir sniego maitinimo dalies vyravimas su ryškiu pavasario potvyniu. Šio rajono šiaurinėje dalyje į žemės paviršių išeina devono dolomitai ir gipsas, vystosi karstiniai procesai, suteikiantys upių (Mūša, Lėvu, Tatula, Apaščia) hidrografiniam režimui specifinių ypatybių¹⁵.

Paveikslas 2 Lietuvos hidrologinės sritys ir rajonai¹⁶

¹⁵ Kilkus, Kęstutis. Lietuvos vandenų geografija. Vilnius, 1998, p. 21.

¹⁶ Pagal Janukėnienė R. Hidrologinis rajonavimas (autorinis žemėlapis). Lietuvos atlasas. Paviršiniai vandenys ir jų ištekliai. Maskva, 1981. 88 p.: A - Baltijos pajūrio sritis; B - Žemaitijos aukštumos sritis; Vidurio Lietuvos lygumos srities C, - Dubysos-Ventos rajonas, C₂ - Mūšos-Nevėžio rajonas, C₃ - Šešupės rajonas, C₄ - Jiesios rajonas; Pietryčių Lietuvos hidrologinės srities D₁ - Šventosios rajonas, D₂ - Verknės-Strėvos rajonas, D₃ - Šešupės aukštupio rajonas, D₄ - Merkio-Žeimenos rajonas, D₅ - Vilnios rajonas, D₆ - Dynos rajonas

Upių ar atskirų jų ruožų tinkamumą keliavimui vandens turizmo priemonėmis apsprendžia jų hidrologiniai ir morfometriniai parametrai. Debitas bei debito ir nuolydžio santykis parodo ar upėje yra reikalingas vandens kiekis ir ar upė yra praplaukiama. Upės vagos nuolydis atspindi upės greitį. Nuo upės vingiuotumo priklauso trasos sudėtingumas.

Debitas (Q) – tai vandens kiekis pratekantis upės skerspjūviu per sekundę. Visus metus praplaukiamomis upėmis laikomos tos, kurių vidutinis metinis debitas nemažesnis nei $3 \text{ m}^3/\text{s}$ ¹⁷. Debito sezoninę kaitą lemia upės fizinės-geografinės sąlygos. Didžiausia debitų sezoninė kaita stebima Vidurio Lietuvos upėse, dėl silpnos paviršinio vandens infiltracijos, upių maitinimas daugiau yra paviršinis, todėl vasaros sezonu Vidurio Lietuvos upės dažnai nusenka žemiau gamtosauginio debito¹⁸.

Nuolydis (i) – tai upės išilginio profilio ir vandens lygio kritimo morfometrinis rodiklis, nulemiantis upės vandens tėkmės greitį. Apie upės nuolydžio kitimą atskiruose upės ruožuose galima spręsti pagal upės išilginius profilius. Upės išilginiai profiliai pagal formą skirstomi į tris būdingus tipus: U_1 , U_2 ir U_3 . Mūšos baseino upės būdingas antrasis upės profilio tipas (U_2) – tiesialinijinis, t.y. kritimas ir nuolydis pagal tėkmę beveik pastovūs¹⁹.

Praplaukiamumo koeficientas (P) – vidutinio tos atkarpos debito kubiniais metrais per sekundę ir nuolydžio m/km santykis, parodantis kokiomis vandens turizmo priemonėmis galima praplaukti tam tikrą upės ruožą konkrečiu laikotarpiu.

Kuo gautas skaičius yra didesnis, tuo praplaukiamumas yra geresnis.

Norint tiksliai apskaičiuoti, koks vienu ar kitu metu yra upės ruožo praplaukiamumas, reikia žinoti koks tuo metu yra vandens debitas. Tačiau dažniausiai tokių duomenų nėra, todėl skaičiavimams naudojamas vidutinio

¹⁷ Nacionalinių vandens turizmo trasų specialusis planas. Esamos būklės analizė. Teritorijų planavimo mokslo institutas, 2007.

¹⁸ B. Gailiušis, J. Jablonskis, M. Kovalenkovienė. Lietuvos upės: hidrografija ir nuotėkis. – Kaunas, 2001.

¹⁹ K. Kilkus. Bendroji hidrologija. Vilnius, 1993.

metinio debito rodiklis. Kadangi vidutinis metinis debitas, nelygu kokie metai, dažniausiai atitinka gegužės mėnesio debitą, todėl ir gautas vidutinis metinis praplaukiamumo koeficientas dažniausiai atitinka gegužės mėnesio situaciją. Vandens kiekio upėje kitimo kreivė per metus pasižymi staigiu pavasariniu potvyniu, po kurio seka vandens lygio mažėjimas iki minimumo, rudeninis vandens lygio padidėjimas ir staigus vandens lygio mažėjimas prasidėjus šalims. Taigi, žinodami praplaukiamumo koeficientą, apskaičiuotą pagal vidutinį metinį debitą, galime įvertinti koks upės ruožo praplaukiamumas gegužės mėnesį ir daryti prielaidą, kad kovo – balandžio mėnesiais (priklausomai nuo pavasarinio potvynio laiko) praplaukiamumo koeficientas bus didesnis, o birželį – mažesnis.

Poilsiniam vandens turizmui geriausiai tinka upės, kurių vidutinis metinis debitas yra didesnis už $3 \text{ m}^3/\text{s}$, o praplaukiamumo koeficientas nemažesnis už $1,0^{20}$. Tuo tarpu sportiniam vandens turizmui tinka ir tokios upės, kurių metinis vidutinis debitas siekia vos $0,7 \text{ m}^3/\text{s}$. Tokiose upėse yra didelė tikimybė rasti atkarpų, kuriomis pavasario potvynio metu ar vėlyvą rudenį galima praplaukti jei ne karkasine, tai pripučiamą baidarę (minimalus praplaukiamumo koeficientas $P \geq 0,1$). Vakaruose prieš keletą metų gimusi nauja sporto šaka krikingas (plaukiojimas mažais, tačiau labai didelį nuolydį turinčiais upeliais ir šokinėjimas nuo krioklių) jau turi savo entuziastų ir Lietuvoje. Žinoma, Lietuvos upės neprilygsta tikroms kalnų upėms, tačiau pavasario potvynių metu ar prasidėjus rudens lietums, čia taip pat galima rasti sraunių upelių, kuriuose galima pasitreniruoti besiruošiant kelionėms į tolimesnius kraštus²¹. Krikingui geros sąlygos paprastai būna kai upės nuolydis viršija 2 m/km , o dar geriau, kai jis siekia $5\text{--}10 \text{ m/km}$ ir daugiau. Lietuvoje tokį nuolydį turi tik maži upeliai, ypač jų žemupiai. Šių upelių vidutinis metinis debitas dažniausiai neviršija $1\text{--}2 \text{ m}^3/\text{s}$.

²⁰ Nacionalinių vandens turizmo trasų specialusis planas. Esamos būklės analizė. Teritorijų planavimo mokslo institutas, 2007.

²¹ Palyginimui, Lietuvos kalnų slidinėjimo trasos daugeliui taip pat yra tik vieta pasitreniruoti prieš keliones į didžiuosius kalnus. Nežiūrint į tai, kalnų slidinėjimas sparčiai populiarėja, o dėl nepakankamos kalnų slidinėjimo infrastruktūros Lietuvoje daugelis mūsų šalies slidinėjimo mėgėjų savaitgaliams vyksta į kaimyninę Latviją.

Taigi, daugelis Lietuvos upių yra praplaukiamos, tačiau reikia žinoti kada plaukti ir kokiomis priemonėmis. Žemiau pateikiame rekomendacijas kaip pasirinkti keliavimo priemones, priklausomai nuo upės ruožo praplaukiamumo (1 lentelė).

Lentelė 1 Reikalingas praplaukiamumo koeficientas skirtingoms vandens turizmo priemonėms²²

Praplaukia- mumo koeficientas (P)	TINKAMOS VANDENS TURIZMO PRIEMONĖS				
	Visus metus visos priemonės	Karkasinės baidarės ir pripučiami katamarana i	Plastikiniai vienviečiai kajakai	Dvivietsės pripučiamo s kanojos ir baidarės	Trumpi (vienviečiai) pripučiami kajakai ir kanojos
P>1					
P≥0,5					
P≥0,3					
P≥0,2					
P≥0,1					

Preliminariu vertinimu Kupiškio rajone yra keli upių ruožai, atitinkantys aukščiau išdėstytus tinkamumo vandens turizmui kriterijus:

- Kupa (paskutiniai 5,5 km iki žiočių);
- Mituva (paskutiniai 3,9 km);
- Lėvuos (nuo Kupos intako – 108 km);

Tam, kad patvirtinti arba paneigti šių ruožų praplaukiamumo galimybę būtina atlikti bandomuosius plaukimus.

Žemiau pateikiamas išsamesnis šių ruožų apibūdinimas (2 lentelė).

²² Pagal Nacionalinių vandens turizmo trasų specialius planus. Esamos būklės analizė. Teritorijų planavimo mokslo institutas, 2007 ir Alvydas Barzdėnas. "Kalnų" upeliai Lietuvoje [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-10-13]. Prieiga per internetą <http://vikingai.aiva.lt/vik.php?f=lietuvos_marsrutai/ivairus/kalnu_upeliai_lietuvoje>

Lentelė 2 Poilsiniam ir sportiniam vandens turizmui tinkami upių ruožai Kupiškio rajono savivaldybės teritorijoje (preliminariu vertinimu)²³

Upė	Ruožas	Debitas (Q, m³/s)	Nuolydis (i, m/km)	Praplaukia- mumo koeficientas (P)	Analogas	Rekomendacijos	
						Laikas	Priemonės
Lėvu	nuo Kupos intako – 108 km	2,57	0,42	6,1	?	Pavasari, vasarą (jei ne sausa), rudenį	Visos priemonės
Mituva	paskutiniai 3,9 km iki žiočių	0,58	1,95	0,3	Bezdonė, Nemenčia, Laumena, Lokysta (Neries intakai)	Balandžio – gegužės, lapkričio mėn.	Dvivieta / vienvieta pripučiamą baidarę / kanoją; plastikiniai vienviečiai kajakai
Kupa	paskutiniai 5,5 km iki žiočių	0,95	3,8	0,25	Babrungas iki Plungės užtvankos	Balandžio – gegužės, lapkričio mėn.	Dvivieta / vienvieta pripučiamą baidarę / kanoją

²³ Vertinimas atliktas bendradarbiaujant su Vilniaus vandens turizmo sporto klubo vadovu Alvydu Barzdėnu 2007-10-11.

Taigi, geriausiai praplaukiama Kupiškio rajono upė – Lėvu. Dėl pakankamo upės debito ir nedidelio nuolydžio ši upė tinkama poilsiniam vandens turizmui. Tiesa, sausesnę vasarą Lėvens upės lygis gali nukristi žemiau reikalingo, tačiau dėl savybės greitai prisipildyti, po didesnio lietaus Lėveniu vėl galima plaukti. Be to, vandens lygį Lėvens upėje galima reguliuoti nuleidžiant vandens iš Lėvens tvenkinio (Kupiškio marių).

Panevėžio regione baidarių nuomos ir kelionių organizavimo paslaugas teikiančio Gintaro Taujansko manymu Lėvens upė kurį laiką buvo nepelnytai pamiršta turistų. Todėl jau keletą metų verslininkas vėl organizuoja keliones šia upe. Kelionės maršrutą siūloma pradėti prie Pauliankos dvaro, o esant aukštesniam vandens lygiui ir turint daugiau laiko, beveik nuo Kupiškio užtvankos. Kelionės trukmė – 2 dienos, kasdien plaukiant po 4-5 valandas ir apsistojant nakvynei stovyklavietėje prie Tiltagalių. Maršruto pabaiga – Paliūniškis, nuo kur prasideda kolektyviniai sodai ir dėl to nėra patogių vietų išlipti poilsiui į krantą. Šio maršruto privalumas prieš populiariausias vandens turizmo trasas yra tas, kad juo dar mažai praplaukia baidarininkų, todėl upė kol kas neprimena magistralės, skirtingai nei Ūla ar Žeimenas. Be to, Lėvens pakrantės gerokai švaresnės nei didžiųjų šalies upių. Praplaukiama nemažai lankytinų objektų – Palėvenės vienuolynas, Pauliankos ir Noriūnų dvarai²⁴. Svarbi šio maršruto ypatybė yra ta, kad jis nėra monotoniškas: tenka ir pairkluoti ir baidarę persinešti per žoles ar seklumas. Dėl to ši upė nėra patraukli pramogaujantiems, lengvo plaukimo norintiems turistams.

Lėvu įteka į Mūšą, o šiai susiliejus su Nemunėliu, ji toliau teka Lielupės vardu ir įteka į Baltijos jūrą (Rygos įlanką). Todėl išvermingesni keliautojai išsiruošę iš Kupiškio galėtų pasiekti Baltijos jūrą. Mūšos-Lielupės teorinis vandens turizmo maršrutas eina pro tokias žymias lankytinas vietas kaip Žalioji giria, Bauskė (XV a. Vokiečių ordino pilis), Rundalė (XVIII a. statyta baroko stiliaus pilis, viena gražiausių Baltijos šalyse), Mežotnė (piliakalnis ir XVIII a. pabaigos-XIX a. pradžios klasicistiniai rūmai, laikomi vienu iš Latvijos architektūros šedevru), Jūrmalos kurortas, Ryga²⁵.

²⁴ Inga Kontrimavičiūtė. Upėse – baidarių spūstys. // Sekundė, 2007 liepos 18 d

²⁵ Kad toks Mūšos-Lielupės maršrutas yra ne vien teorinis, bet ir praktiškai įmanomas, liudija tai, kad jis yra aprašytas Juozo Obelieniaus knygoje „Lietuvos TSR vandens turistų keliai“ (Vilnius, 1982, p.

Kitų aukščiau minėtų Kupiškio rajono upių – Mituvos ir Kupos, ruožai yra tinkami nebent vandens turizmo sportininkams, kaip pratybų vieta, ruošiantis kelionėms į kalnų upes.

Svarbus Kupiškio miesto ir jo apylinkių rekreacijos išteklius yra Kupos upė (Lėvens intakas), nuo kurios pavadinimo kildinamas ir miesto vardas. Kupos upės slėnio parkas – įvairių kultūrinių renginių vieta.

2005-2006 m. Kupiškio rajono savivaldybės administracija įgyvendino projektą „Gamtotvarkos priemonių įgyvendinimas Kupos upės slėnio teritorijoje“, kurio pagrindinis tikslas – Kupos upės ir jos slėnio sutvarkymas, panaudojant natūralias bei technines priemones ir teritorijos parengimas lankymui. Projekto uždaviniai:

- darnaus vystymo gamtosauginių principų įdiegimas į projektus ir jų įgyvendinimas;
- slėnio sutvarkymas ir pritaikymas gyventojų poilsiui;
- priemonių natūraliai aeracijai ir vandens apsivalymui sukūrimas;
- nuotekų ir nešmenų patekimo į upelį užkirtimas;
- erozijos procesų sustabdymas;
- bendruomenės pritraukimas gamtotvarkos problemoms spręsti ir geros praktikos sklaida tarp rajono gyventojų.

Projekto metu buvo pagerinti kokybiniai bei kiekybiniai upės vandens parametrai, sutvarkyta 3,2 km ilgio Kupos upės slėnio atkarpa, įrengtos 2 apžvalgos aikštelės, rekonstruotas užterštas tvenkinys prie Atodūsių tilto, pastatyti 2 pėsčiųjų tiltai, jungiantys senąjį ir naująjį Kupiškį, įrengti laiptai, pėsčiųjų ir dviračių takai. Tikimasi, kad ateityje baigus įrengti Kupos upės slėnio parką ši vieta taps dar patrauklesnė miesto gyventojų ir svečių poilsiui²⁶.

249-252). Autorius siūlo pradėti kelionę Petrašiūnuose, Pakruojo rajone ir baigti Jurmaloje (maršruto ilgis — 214 km, kelionės trukmė 8 d., sezonas – V-IX mėn.)

²⁶ <http://www.kupiskis.lt/index.php/lt/51926> ; 2007.10.10

Ežerai

Bendras visų Kupiškio rajono ežerų plotas – 241,1 ha. Vyrauja maži, iki 5 ha ploto ežerai, kurių iš viso yra 11, o didesnių nei 10 ha – 5. Bendras 5 Kupiškio rajono valstybinės reikšmės ežerų plotas – 164,4 ha (3 lentelė). Dauguma rajono ežerų yra neskaidrūs ir labai seklūs.

Lentelė 3 Svarbiausi Kupiškio rajono ežerai²⁷

Ežero kodas	Kvadrato ir ežero Nr. (inventoriaus Nr.)	Ežero vardas	Tiesioginio vanden-takio vardas	Vyresniojo vanden-takio vardas	Baseinas	Valstybinės reikšmės ežerų plotas, hektarais
12231514	19-20	Iženas	–	Ižena	Šventosios	-
12231630	19-22	Uzinas	–	Pelyša	Šventosios	-
41030062	18-3	Akmenytė	-	Lėvuo	Mūšos	-
41030054	18-6	Aleja	Aleja	Viešinta	Mūšos	-
41030063	18-1	Drulėnų ež.	-	Lėvuo	Mūšos	-
41030065	19-12	Indubas	-	Lėvuo	Mūšos	5,1
41030066	19-15	Kepurinis	-	Juodupė	Mūšos	-
41030050	19-10	Mirabalėlis	Mituva	Lėvuo	Mūšos	2,6
41040051	19-9	Mituva	Mituva	Lėvuo	Mūšos	34,7
41030067	19-13	Puožas	Bevardis	Vošiklys	Mūšos	-
41030064	18-2	Varležeris	-	Lėvuo	Mūšos	-
42030024	19-2	Apaščios ež.	Bevardis	Beržiena	Nemunėlio	-
42030021	19-5	Ašakinis	Bevardis	Beržiena	Nemunėlio	-
42030027	19-6	Bedugnis	-	Beržiena	Nemunėlio	-
42030020	19-8	Ešerinis	Bevardis	Beržiena	Nemunėlio	29,3
42030023	19-7	Kulio ež.	Bevardis	Beržiena	Nemunėlio	-
42030062	8-15	Mirgų ež.	-	Kraščia	Nemunėlio	-
42030022	19-4	Notigalė	Bevardis	Beržiena	Nemunėlio	92,9
42030026	19-3	Varlinis	-	Beržiena	Nemunėlio	-
41040052	18-7	Suosa (Jurgiškio ež.) ²⁸	Suosa	Lėvuo	Mūšos	208,7

²⁷ Pagal Lietuvos Respublikos ežerų klasifikatorių, patvirtintą Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. kovo 21 d. įsakymu Nr. 130 (Žin., 2003, 34-1442) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. spalio 14 d. nutarimą Nr. 1268 „Dėl valstybinės reikšmės vidaus vandens telkinių sąrašo ir jų ploto patvirtinimo“ (Žin., 2003, Nr.98-4394).

²⁸ Ežeras yra Anykščių rajono teritorijoje, tačiau Kupiškio raj. riba eina šiauriniu ežero krantu.

Populiariausios poilsio ir stovyklavimo vietos yra Pyragių, Puožo, Notigalės, Suosos ežerų pakrantėse, tačiau oficialiai įforminta tik maudymosi vieta Pyragių ežere²⁹. Šią maudymosi vietą eksploatuoja UAB „Kupiškio komunalininkas“. Maudymosi sezono metu čia budi gelbėtojai. Prie Pyragių ežero taip pat yra įrengta vasaros estrada, kur vyksta įvairūs kultūriniai renginiai – Joninių šventė, folkloro festivaliai, koncertai ir pan. Daugiau apie maudymosi vietas ir kitokią vandens turizmo infrastruktūrą Kupiškio rajone žiūrėti strategijos dalyje „Vandens turizmo infrastruktūra ir paslaugos“.

Didžioji dalis ežerų tinkami mėgėjiškai žvejybai. Daugiau apie žvejybos sąlygas Kupiškio rajono vandens telkiniuose žr. dalyje „Žuvų ištekliai“.

Tvenkiniai

Tvenkinių kadastre yra įtraukti duomenys apie 11 Kupiškio rajono savivaldybės teritorijoje esančių tvenkinių, iš kurių didžiausias – Kupiškio marios (4 lentelė).

Lentelė 4 Tvenkiniai Kupiškio rajone³⁰

Kodas	Tvenkinio vardas	Tiesioginio vandentakio vardas	Vyresniojo vandentakio vardas
41050101	Akmenių	Lėvu	Mūša
41050181	Didžprūdėlių	Didžprūdis	Pyvesa
41050183	Duorpių	Duorupis	Pyvesa
41050180	Gyvakarų	Bevardis	Pyvesa
41050120	Kegenių	Bevardis	Voškilis
41050100	Kupiškio	Lėvu	Mūša
41050182	Maugarų	Didžprūdis	Pyvesa
41050130	Noriūnų	Naktakė	Lėvu
41050141	Rudilių	Rudilis	Suosa
41050150	Šimonių	Bevardis	Pelyša
41050140	Stirmiškių	Suosa	Lėvu

²⁹ Kupiškio rajono savivaldybės 1998 05 18 protokolas, pasirašytas Kupiškio rajono savivaldybės administratoriaus, Kupiškio rajono aplinkos apsaugos agentūros viršininko, Panevėžio visuomenės sveikatos centro Kupiškio filialo gydytojo-higienisto ir UAB „Kupiškio komunalininkas“ direktoriaus.

³⁰ Pagal Lietuvos Respublikos upių ir tvenkinių klasifikatorių, patvirtintą Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2001 m. gruodžio 12 d. įsakymu Nr. 594.

Kupiškio marios (Kupiškio tvenkinys arba Lėvens tvenkinys) – trečias pagal dydį dirbtinis vandens telkinys Lietuvoje (bendras tūris 33183 tūkst. m³)³¹. Šis tvenkinys galutinai susidarė 1986 m., patvenkus Lėvens upę 110 km nuo jos žiočių. Jo plotas – 828 ha, į šiaurinę pusę nusidriekęs beveik 20 km. Tvenkinyje yra 2 pusiasaliai ir 2 salos (3,1 ir 8,6 ha ploto). Kranto linija mažai vingiuota, todėl tai tipiška upinės formos vandens talpykla.

Kupiškio marios yra reikšmingiausias Kupiškio rajono vandens telkinys tiek žemės ūkiui, tiek regiono gyventojų rekreacijai. Populiariausios rekreacijos formos Kupiškio mariose ir jų pakrantėse – stacionarinis poilsavimas, stovyklavimas, maudymasis,irstymasis, plaukimas burlentėmis, valtimis, vandens dviračiais ir žvejyba. Lėvens tvenkinyje ties užtvanka yra oficialiai įforminta maudymosi vieta, kurią eksploatuoja UAB „Kupiškio komunalininkas“³². Daugiau apie maudymosi vietas ir stovyklavietes Kupiškio rajone žiūrėti strategijos dalyje „Vandens turizmo infrastruktūra ir paslaugos“.

Kupiškio mariose yra geros sąlygos rengti įvairių vandens sporto šakų varžybas. Nuo 1997 m. čia rengiamos respublikinės buriavimo varžybos „Kupiškio marių regata“, kuriose dalyvauja buriuotojai iš įvairių Lietuvos miestų – Kupiškio, Vilniaus, Kauno, Panevėžio, Elektrėnų, Zarasų, Biržų, Kretingos, Anykščių. Dalyvių skaičius 1997 – 2005 m. kasmet augo. Deja, 2006 – 2007 m. dalyvių skaičius žymiai sumažėjo (5 lentelė).

2006 ir 2007 m. Kupiškio mariose ir šalia jų vyko Lietuvos triatlono čempionatai. Prie Kupiškio marių įrengtoje aikštelėje vasarą vyksta rajono paplūdimio tinklinio pirmenybės.

Po kelis kartus per metus čia rengiamos žvejų varžybos, tame tarpe ir poledinės žūklės. Daugiau apie žvejybos sąlygas Kupiškio rajono vandens telkiniuose žr. dalyje „Žuvų ištekliai“.

³¹ Palyginimui Kauno HE bendrasis tūris - 462000 tūkst. m³, Elektrėnų tvenkinio - 91050 tūkst. m³. Pagal Gailiušis B., Jablonskis J., Kovalenkoviėnė M. (2001). Lietuvos upės. Hidrografija ir nuotėkis, Kaunas: LEI. P. 346.

³² Kupiškio rajono savivaldybės 1998 05 18 protokolas, pasirašytas Kupiškio rajono savivaldybės administratoriaus, Kupiškio rajono aplinkos apsaugos agentūros viršininko, Panevėžio visuomenės sveikatos centro Kupiškio filialo gydytojo-higienisto ir UAB „Kupiškio komunalininkas“ direktoriaus.

Lentelė 5 „Kupiškio marių regatos“ dalyviai

Klasė	Dalyvių skaičius										
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Jachtų „Optimistas“	1	1	2	-	2	-	-	-	-	-	-
Laisva savo gamybos ir turistinių jachtų	3	4	5	6	7	7	8	8	8	-	-
Sportinių švertbotų („Spindulys“)	3	5	-	-	-	6	6	11	11	4	2
Laisva burlenčių (jauniai / iki 20 metų)	-	-	-	7	8	10	-	-	-	-	-
Laisva burlenčių (iki 40 metų)	10	11	12	13	14	15	16	16	16	12	3
Laisva burlenčių (virš 40 metų)	11	12	12	14	15	17	18	18	18	9	6
Formula tipo burlenčių	-	-	-	-	-	-	7	3	5	4	3
„Wingleider“	3	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-
„Lazer“ laivų	-	-	3	4	5	-	-	-	-	-	-
VISO	31	37	34	44	51	55	55	56	58	29	14

Kupiškio kultūros ir sporto centro informacija

Žuvų ištekliai ir žvejybos sąlygos

Kupiškio rajono vandenyse gyvena virš 20 žuvų rūšių. Reikšmingiausias vandens telkinys žvejybos požiūriu Kupiškio rajone – Kupiškio marios. Tai – vienas produktyviausių vandens telkinių šiaurės rytinėje Lietuvos dalyje. Jo bendras žuvingumas siekia daugiau kaip 20 kg iš 1 ha, o vien tik svarbiausiųjų 4 rūšių: karšio, sterko, kuojos ir ešerio biomasė sudaro daugiau kaip 70 kg iš 1 hektaro tvenkinio ploto. Be minėtų pagrindinių žuvų tvenkinyje gyvena lydekos, pūgžliai, plakiai, raudės, aukšlės, lynai, smėlėtose priekrantėse – grūžliai, kirtikliai³³. Nuo 2008 m. tvenkinyje planuojama žuvinti šamus³⁴.

LR Aplinkos ministerijos svetainėje internete, skirtoje mėgėjiškai žvejybai, pateikiama informacija apie svarbiausius žvejybos požiūriu Kupiškio rajono vandens telkinius (6 lentelė).

Lentelė 6 Žvejybos požiūriu svarbiausi vandens telkiniai Kupiškio rajone³⁵

Pavadinimas	Plotas	Nuomininkas / savininkas	Tipas
Aluotos tv.	9.300	neišnuomotas	tvenkinys
Didžprūdėlių tv.	3.000	neišnuomotas	tvenkinys
Drulėnų ežeras	2.400	neišnuomotas	ežeras
Duorpių tv.	1.700	neišnuomotas	tvenkinys
Ešerinis	29.300	neišnuomotas	ežeras
Gyvakarų tv.	3.600	privatus	tvenkinys
Iženas (Daukų ežeras)	12.600	neišnuomotas	ežeras
Keginių tv.	4.600	neišnuomotas	tvenkinys
Kupiškio tv.	719.400	MŽD Kupiškio skyrius	tvenkinys
Lėvu		MŽD Kupiškio skyrius	upė
Maugarų tv.	5.500	privatus	ežeras
Mirgų ežeras (Kuprelišio)	19.900	neišnuomotas	ežeras
Mituva	31.200	MŽD Kupiškio skyrius	ežeras
Mituva up.		MŽD Kupiškio skyrius	upė
Noriūnų / Naktakies tv.	6.800	MŽD Kupiškio skyrius	tvenkinys
Notigalė	92.900	neišnuomotas	ežeras
Pauliankos kar. tv.	1.100	neišnuomotas	tvenkinys
Pivesa		neišnuomotas	upė
Puožas (ežeras)	n/a	privatus	ežeras
Stirniškio tv.	13.300	MŽD Kupiškio skyrius	tvenkinys
Šaukliškių kar. tv.	11.800	MŽD Kupiškio skyrius	tvenkinys

³³ Bukelskis, Egidijus. Kupiškio marių ichtiologiniai tyrimai (mokslinė ataskaita).

³⁴ Lietuvos žvejų ir medžiotojų draugijos Kupiškio skyriaus informacija.

³⁵ LR Aplinkos ministerijos informacija (skelbiama <http://www.am.lt/mzvejyba> ir <http://www.am.lt/VI/files/0.430008001150107874.xls> ; prieiga 2007-10-11), patikslinta ir papildyta Lietuvos žvejų ir medžiotojų draugijos Kupiškio skyriaus turima informacija.

2002 m. Aplinkos apsaugos agentūra atliko žuvims gyventi tinkamų vandens telkinių vandens kokybės įvertinimą. Upių vandens kokybė buvo įvertinta pagal ištirpusio deguonies, biocheminio deguonies suvartojimo, amonio azoto jonų, nejonizuoto amoniako koncentracijas, vandens temperatūrą ir pH. Nustatyta, kad 2002 m. Lėvens upės vandens kokybė netenkino karpiniams vandens telkiniams keliamus reikalavimus, ypač pagal ištirpusio deguonies kiekį. Galimos pagrindinės vandens kokybės normų viršijimo priežastys – Kupiškio nutekamųjų vandenų įtaka bei visom Mūšos (Lielupės) baseino upėms būdinga tarša, patenkanti iš intensyvios žemdirbystės teritorijų³⁶.

Lietuvos žvejų ir medžiotojų draugijos Kupiškio skyrius nuomoja 7 Kupiškio rajono vandens telkinius, juos žuvina, prižiūri ir išduoda leidimus juose žvejoti. Per metus už parduotus leidimus draugija surenka po 4 – 6 tūkstančius litų. Didžiąją dalį visų parduotų leidimų sudaro leidimai žvejoti Kupiškio mariose³⁷.

Kupiškio rajono vandens telkiniuose galima žvejoti ištisus metus. Kita vertus žvejybos organizavimo paslaugos niekas neteikia.

³⁶ <http://aaa.am.lt/VI/index.php#a/830>

³⁷ Lietuvos žvejų ir medžiotojų draugijos Kupiškio skyriaus informacija.

Hidronimai, tautosaka ir etnografija, susijusi su Kupiškio rajono vandens telkiniais

Hidronimai, tautosaka ir įvairiausia etnografinė medžiaga, susijusi su vandens telkiniais, taip pat gali būti įdomūs krašto gyventojams ir svečiams, todėl tai reikėtų vertinti kaip tam tikrą vandens turizmo, ar pažintinio turizmo išteklių, kurį galima panaudoti turizmo maršrutų ir produktų tematizavimui bei turizmo rinkodarinės medžiagos kūrimui.

Kiekvienas ežeras, upė, upokšnis ar kuris kitas hidrografinio tinklo komponentas turi vardą. Dauguma lietuvių hidronimų yra labai archaiški, todėl kalbininkams ir istorikams teikia daug žinių apie išnykusių genčių – jotvingių, žiemgalių, kuršių, sėlių gyventas teritorijas ir jų kalbines ypatybes.

Kalbininkas Aleksandras Vanagas, beje kupiškėnas, kilęs iš Buivėnų kaimo, pateikia kai kurių Kupiškio rajono hidronimų etimologijas³⁸:

- *Lėvuo* (upė) – sietinas su latvių kalbos žodžiu *lēvenis* „klampynė, liūnas“.
- *Kupa* (upė) – sietina su lietuvių kalbos žodžiais *kùpana* „kuokšta, sruoga“, *kùpeta* „didelė krūva“, *kupti* „iškilti“ arba latvių kalbos žodžiu *kupt* „krešėti, rūgti, gižti“.
- *Uzinas* (ežeras) – greičiausiai baltų (sėlių) dialektizmas, siejamas su kitu hidronimu – *Jūžintas* „sujudęs, sujaudintas, neramus“, plg. armėnų kalboje žodis *yuzem* reiškia „judu, krutu“.
- *Mituva* (upė) – galima sieti su lietuvių kalbos žodžiu *mitrus* „vikrus, miklus; lankstus“
- *Pyvesa* (upė) – šaknis *pyv-* siejama su senovės indų kalbos žodžiu *pīvas-a-* „riebus, išbrinkęs, ištvinęs, prisipildęs, pilvotas“, slavų kalbos žodžiu *pivo* „alus“, lietuvių kalbos žodžiu *pyti* „tilžti, kiek patvinti“;
- *Suosa* (upė) – gali būti finougrizmas; suomių *suo*, estų *suu* reiškia „bala“. Lietuvių kalbos žodžiai su *suos-* giminingi su *sausas*.

³⁸ Pagal Vangas, A. Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas. V., 1981.

Kiti įdomesni Kupiškio rajono ežerų pavadinimai – Akmenytė, Ašakinis, Bedugnis, Ešerinis, Kepurinis, Varležeris, Varlinis; upių pavadinimai – Pilupis, Serbentupis, Juodupė, Krioklys.

Kai kurie ežerai, upeliai ir jų pakrantės yra apipinti įvairiausių legendų, padavimų, pasakojimų ir prisiminimų, kurie leidžia daryti prielaidas, kad tose vietose būta senovės baltų šventviečių arba, kad jos dėl kokių nors kitų priežasčių užėmė svarbią vietą gyventojų pasaulėžiūroje.

Štai, pasakota, kad Mituvos ežeras ištryško iš žemės piemeniui pašaukus jautį „kur tu, Mituvi!“, po ko piemenė su jaučiais atsidūrusi saloje³⁹. Iš tiesų Mituvos ežere šalia Skapiškio yra dvi salos, kurių didesnioji vadinama Alku, o mažesnė – Alkeliu. Pasakojama, kad seniau Alko saloje augę 3 didžiuliai ąžuolai, o prie jų degdavusi šventa ugnis. Salą senovėje žmonės labai branginę, vadindavę ją Šventa vieta ir nei žabo iš ten nepaimdavę. J.Balys daro prielaidą, kad išgriovus šventyklą Skapiškyje, žmonės toliau garbinę senuosius dievus Alko saloje⁴⁰. Žmonės sakydavę, kad Alko ir Alkelio salas jungęs tarsis supiltas pylimas po vandeniu, vadintas Tarpualkiu. Čia kadaise yra nuskendęs Skapiškio varpas⁴¹. Pasakojama, kad už jį buvo mažai užmokėta, tai meistrai jį užkeikė. Vežant varpą per ežerą, privažiavus ežero vidurį, ledas įlūžęs ir varpas nuskendęs. Nuskendęs varpas esą pradeda ūkti per šv. Lauryno atlaidus, paskambinus kitiems varpams. Šis padavimas matyt įkvėpęs ir Maironį parašyti poemą „Užkeiktas Skapiškio varpas“⁴².

Pagal kitą padavimą, Mituvos ežeras atsiradęs labai senai, kai dar nebuvo Skapiškio. Tuomet toje vietoje buvo didelė pelkė. Jos pakraštyje, priekalnėje, stovėjo šventovė. Joje gyveno vaidilutės, kurios laimino pelkę. Pelkės dugne vaidilutės turėjo rūmus. Kartą ragana pakerėjo vaidilutes, kad jos viską pamirštų, ir jos pavirto paprastais žmonėmis. Dievaičiai labai užsirūstino ir liepė toje vietoje padaryti ežerą. Vaidilutės gelbėjosi iš pražūties, sėdo į valtį ir plaukė. Bangos blaškė ir skandino jų valtį. Vienas dievaitis pasigailėjo

³⁹ Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, F213-212(14).

⁴⁰ Balys J. Senovės lietuvių tikybos klausimu.- Lietuva, 1927, Nr.45, p.3

⁴¹ Šliavas J. Žemė ir žmogus (mašinr.). Žeimelis, 1978. Saugomas Vilniaus universiteto bibliotekoje, F152-15.

⁴² Maironis. Raštai. I tomas, Lyrika. Vilnius, 1987, p. 210-212.

vaidilučių ir sušuko: „Kreipk ten“. Vaidilutės pasuko valtį ten, kur dievaitis nurodė, ir išsigelbėjo. Ta pakrantė ėmė vadintis Kreipšiais⁴³.

Paslaptinga ir Pyvesos upė, ypač jos dalis Raganytė (prie Gyvakarų kaimo, ties Rudikų kaimo kalva, vadinama Piliakalniu). Pasakota, kad kasmet Didįjį Šeštadienį prieš Velykas iš Raganytės ant Sukakalnio susirenka raganos ir žiūri į patvinusią Pyvesą⁴⁴ arba raganos maudosi ištvinusioje Raganytoje⁴⁵.

Pasak legendos, Šepetos pelkė atsiradusi prasmegus žemėn miestui⁴⁶. Prasmingas Dievo upės, Kupos intako, pavadinimas.

Senieji žvejybos būdai, įrankiai ir papročiai, senovinės plaukiojimo priemonės ir kitokia etnografinė medžiaga, susijusi su vandens telkiniais ir jų panaudojimu tradicinio ūkininkavimo sąlygomis, yra plati ir papildomų tyrinėjimų reikalaujanti, tačiau neabejotinai perspektyvi veiklos sritis, galinti reikšmingai prisidėti prie vandens turizmo plėtros Kupiškio rajone. Žvejybą Pyvesoje išsamiai yra aprašęs Juozas Petrulis viename iš 1942 m. leidinio „Gimtasai kraštas“ numerių⁴⁷.

Paveikslas 3 „Laiva“ Pyvesoje⁴⁸

⁴³ Pasakojo Elena Tylienė, g. 1914 m. Antašavoje, cit. pagal Skapiškis. Utena, 1999, p. 6.

⁴⁴ Lietuvos nacionalinės bibliotekos Rankraščių skyrius (LNB RS) F127–103. P. 96; Petrulis J. Kupiškio r. Rudikų ir Lykalaukių kaimų vietovardžiai. LNB RS F127-131. P.7.

⁴⁵ Petrulis J. Kaimo istorija ir būtovė. - Gimtasai kraštas, 1941, Nr.1-2, p.14.

⁴⁶ <http://www.kupiskis.lt/index.php/lt/35024/>

⁴⁷ Petrulis, Juozas. Žvejyba Pyvesoje // Gimtasai kraštas. 1942. Nr. 5(30), p.43-50

⁴⁸ Skaitmeninė fotografija skelbiama

http://www.aruodai.lt/index.php?option=com_wrapper&Itemid=31

Saugomos teritorijos, gamtos ir kultūros paveldo objektai, lankytinos vietos

Saugomos teritorijos

Saugomų teritorijų valstybės kadastro duomenimis Kupiškio rajono savivaldybėje yra 13 saugomų teritorijų, tame tarpe – 5 aukštapelkių kompleksai, 2 biosferos poligonai, 4 draustiniai (po vieną geologinį, geomorfologinį, pedologinį ir kraštovaizdžio), 2 girios (7 lentelė).

Lentelė 7 Saugomos teritorijos Kupiškio rajono savivaldybėje⁴⁹

Eil.nr.	Saugoma teritorija	Plotas savivaldybėje,ha	Visas plotas,ha
1	Buožių geologinis draustinis	14,09	14.08652
2	Prūsagalės geomorfologinis draustinis	274,69	274.68742
3	Vainišio pedologinis draustinis	98,11	98.11423
4	Iženo telmologinis draustinis	318,09	318.08763
5	Sakonių balos telmologinis draustinis	60,79	60.78721
6	Alojos telmologinis draustinis	39,54	39.54363
7	Notigalės telmologinis draustinis	1271,77	1390.98245
8	Kepurinės telmologinis draustinis	700,30	700.296
9	Lėvens kraštovaizdžio draustinis	1325,05	1326.37581
10	Žaliosios girios biosferos poligonas	769,32	14172.61894
11	Šimonių girios biosferos poligonas	4052,33	23261.44419
12	Šimonių giria	4052,33	23261.44582
13	Žalioji giria	769,32	14172.61894
Kiekis: 13			

Didžioji dalis Kupiškio rajono savivaldybės saugomų teritorijų yra tiesiogiai susijusios su vandens telkiniais. Gamtosauginiu požiūriu vertingi aukštapelkių kompleksai – telmologiniai draustiniai. Notigalės telmologinis draustinis vienas

⁴⁹ <http://stk.vstt.lt/stk/ataskaitos.jsp?jsessionid=2FF13284CF047C8FCCFDC58CAB271187&lang=lt>

didžiausių Lietuvoje. Jame yra 12 ežerų: Notigalės, Ešerinis, Ašakinis, Varležeris, Lelijinis, Dvikelnis, Bedugnis, Bedugnėlis, Kulys, Karosinis, Narbučiukas, Lėvenaitis (iš jo išteka Lėvu). Kai kurie ežerai baigia išnykti. Šimonių girioje taip pat yra net 16 ežerėlių, ji išraižyta upelių, turtinga žvėrių, paukščių, grybų ir uogų. Girioje įrengtas beveik kilometrą besitęsiantis pažintinis takas. Lėvens kraštovaizdžio draustinis išsidėstęs palei Lėvens upę abiejuose upės krantuose.

Į Europos saugomų teritorijų tinklą Nature 2000 įtraukti 3 Kupiškio rajono savivaldybės gamtos objektai: Sakonių bala (vertinga pelkiniais miškais ir spanguolynais) ir Notigalės bei Kepurinės pelkės (vertingos natūraliais distrofiniais ežerais, pelkiniais miškais, vakarų taigomis)⁵⁰.

Gamtos paveldas

Į valstybės saugomų gamtos paveldo objektų sąrašą įtraukti du Kupiškio rajono savivaldybės teritorijoje esantys objektai, greta kitų 480 objektų⁵¹:

- Stirniškių atodanga (geologinis gamtos paveldo objektas) Stirniškių kaime, Subačiaus seniūnijoje, Lėvens valstybiniame kraštovaizdžio draustinyje, Lėvens upės slėnio kairiojoje pusėje;
- Buivėnų ąžuolas (botaninis gamtos paveldo objektas) Buivėnų kaime, Noriūnų seniūnijoje.

Stirniškių atodanga yra įtraukta ir į vertingiausių gamtos paveldo objektų – gamtos paminklų, sąrašą, kuriame yra 159 objektai⁵².

Kultūros paveldas

Kupiškio rajono savivaldybės teritorijoje yra 29 kultūros paveldo objektai ir vietovės, priklausantys kultūros paminklų kategorijai⁵³, dar 169 – priklausantys

⁵⁰ http://www.am.lt/natura2000/lietuvoje_1.php

⁵¹ Sąrašas patvirtintas 2002 m. gruodžio 20 d. aplinkos ministro įsakymu Nr. 652 „Dėl valstybės saugomų gamtos paveldo objektų sąrašo patvirtinimo“ (Žin., 2003, Nr. 4-146; 2005, Nr. 71-2566).

⁵² Objektai gamtos paminklais paskelbti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. kovo 20 d. nutarimu Nr. 311 „Dėl gamtos paminklų paskelbimo“ (Žin., 2000, Nr. 24-621).

⁵³ <http://www.heritage.lt/edis/Paminklai/p1.xml>

valstybės saugomų kategorijai⁵⁴ ir 134 – kuriems taikoma pradinė apsauga (taip vadinami registriniai objektai)⁵⁵. Didžiąją dalį rajono kultūros paminklų sudaro archeologijos paminklai – piliakalniai, gyvenvietės, kapinynai, pilkapynai. Kultūros paminklais paskelbti tik keletas Kupiškio rajone esančių statinių kompleksų (Palėvenės šv. Domininko bažnyčia ir dominikonų vienuolyno ansamblis) ir dvejų laidojimo vietų. Valstybės saugomų kultūros paveldo objektų ir vietovių tarpe, daugiausia yra laidojimo vietų (96), statinių kompleksų (38) ir pavienių statinių (16).

Lankytinos vietos

Kupiškio rajono savivaldybės administracijos svetainėje internete siūloma susipažinti su vertingiausiais rajono kultūros ir gamtos paveldo objektais, sekant 7 maršrutais (4 paveikslas):

- Kupiškio miestas
- Antašavos kryptis
- Salamiesčio kryptis
- Subačiaus kryptis
- Šimonių kryptis
- Skapiškio kryptis
- Alizavos kryptis

Žemiau pateikiamas svarbiausių lankytinų objektų sąrašas ir trumpas objektų aprašymas pagal atskirus maršrutus (8 lentelė). Vandens turizmui aktualiausi lankytini objektai, esantys 1 km spinduliu nuo vandens telkinio, todėl lentelėje tokie objektai yra labiau išryškinti.

⁵⁴ <http://www.heritage.lt/edis/Valstybes%20saugomi/vs4.xml>

⁵⁵ <http://www.heritage.lt/edis/Pradine%20apsauga/ps4.xml>

Paveikslas 4 Turistiniai maršrutai Kupiškio rajono savivaldybėje⁵⁶

Lentelė 8 Turistų lankomi objektai Kupiškio rajono savivaldybėje⁵⁷

Objektas	Vieta	Aprašymas
Kupiškio miestas		
L.Stuokos-Gucevičiaus aikštė	Kupiškio miesto centrinė aikštė	Aikštės akcentas – H.Orakausko medžio skulptūrų kompozicija “Senovinės kupiškėnų vestuvės”. Skverelyje šalia bibliotekos — paminklas Vilniaus katedros statytojui Laurynui Stuokai –Gucevičiui (skulptorius Vaclovas Krutinis).
Etnografijos muziejus	Gedimino g. 2, Kupiškis	Muziejus įsikūręs didikų Čartoriskių 1823 m. įsteigtos mokyklos pastate; nuolatinė etnografijos ekspozicija, atspindinti XIX a. pabaigos – XX a. pradžios Kupiškio ir aplinkinių kaimų gyventojų buitį, papročius ir tradicijas

⁵⁶ <http://www.kupiskis.lt>

⁵⁷ Parengta pagal www.kupiskis.lt, www.heritage.lt, www.kpc.lt ir kitų šaltinių informaciją. Pilku fonu pažymėti objektai daugiau ar mažiau susiję su vandens telkiniais, storesniu šriftu išryškinta kai tie objektai yra susiję su vandens telkiniais.

Kupiškio (Aukštupėnų) piliakalnis	Šiaurinėje Kupiškio dalyje, Lėvens ir Aukštupio santakoje	Archeologiniai radiniai papėdėje liudija, kad XIII a. ant piliakalnio stovėjo medinė pilis. Dabar piliakalnis yra mėgstama kupiškėnų poilsio vieta. Nuo jo atsiveria miesto, Akmenytės, Paketurių kaimų ir Kupiškio marių panorama.
Kristaus Žengimo į dangų bažnyčia	Gedimino g. 1, Kupiškis	Neogotikinė Kristaus Žengimo į dangų bažnyčia statyta 1900 — 1914 m. pagal Rygos politechnikos inžinieriaus, profesoriaus Konstantino Rončevskio projektą. Vieną iš trijų – didįjį ažuolinį altorių puošia A. Przeslanskio tapytas paveikslas „Kristaus Žengimas į dangų“. Bažnyčioje yra vyskupo Kazimiero Paltaroko bareljefas, sukurtas garsaus XX a. pr. menininko Petro Rimšos.
Povilo Matulionio muziejus	P. Matulionio g. 18, Kupiškis	Miškininko, XX a. pr. Tautinio atgimimo puoselėtojo, Lietuvos mokslinės miškininkystės pradininko prof. Povilo Matulionio namas — muziejus atidarytas 1990 metais.
Buvusi žydų sinagoga	L. Stuokos- Gucevičiaus a. 3 A, Kupiškis	XIX a. pab. Miestelyje į šiaurę nuo rinkos aikštės stovėjo trys sinagogos. Iki šiol išlikę Kupiškio žydų didieji maldos namai (dabartinė biblioteka).
Vėjo malūnai	Trijose vietose Kupiškio mieste	Kupiškio mieste išlikę trys vėjo malūnai: Nochemo Šmito vėjo malūnas Dariaus ir Girėno gatvėje, Juozo Vanago – Malūnų gatvėje, Kazimiero Bočiulio – Atgimimo gatvėje.
Mažoji architektūra	Įvairiose vietose Kupiškio miesto centrinėje dalyje	15 metų Kupiškyje gyvenęs ir kūręs dailininkas Henrikas Orakauskas mieste paliko daug skulptūrų ir metalo plastikos kūrinių
Paminklas žuvusiems Algimanto apygardos partizanams prie Varležerio		Paskelbus Lietuvos Nepriklausomybę, miestiečių iniciatyva buvo atidengtas paminklas Algimanto apygardos Vytenio rinktinės partizanams žuvusiems Kupiškio krašte.
Hanzos linų sandėlis	L. Stuokos- Gucevičiaus a. 6A	Hanzos pirklių linų sandėlis, statytas XVIII a. antroje pusėje – seniausias mūrinis pastatas Kupiškyje.
Kupos slėnio parkas		Nuo 2002 m. Kupos pakrantės tvarkomos: išvalyta upės vaga, iškirsti menkaverčiai krūmai ir medžiai, įrengti pėsčiųjų takai, poilsio aikštelės; medžio skulptūros. Kupos slėnis tapo patrauklia poilsio zona.

Laisvamanių kapinės		Laisvamanių etninės kultūros draugija 1933 m. įsteigė laisvamanių kapines. Šiose kapinėse taip pat palaidotos fašistinio teroro aukos ir tarybinės armijos kariai.
Senosios žydų kapinės		Kairiajame Kupos krante žydai buvo įrėnę dvi kapines. Dabar jų vietą žymi paminklinis akmuo Krantinės ir Gedimino gatvių sankryžoje ir paminklas žydų genocido ir fašistinio teroro aukoms atminti netoli vandentiekio bokšto.
Antašavos kryptis		
Antašavos Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčia	Antašavos miestelis, Kupiškio seniūnija	Bažnyčia medinė, liaudiško klasicizmo stiliaus, statyta 1862 m. Bažnyčioje yra vertingų XVIII a. medinių skulptūrų.
Antašavos dvaro rūmai	Antašavos miestelis, Kupiškio seniūnija	Klasicizmo stiliaus dvaro rūmai suprojektuoti ir pastatyti pagal žinomo to meto architekto M.Šulco projektą, statyti 1811-1820 m. Tai vienintelis M.Šulco projektuotas pastatas, išlikęs Lietuvoje.
Dailininkės Veronikos Šleivyčės paveikslų galerija	Viktariškių kaimas, Kupiškio seniūnija	Dailininkės V.Šleivyčės tėviškėje Viktariškių kaime, klėtyse įrengtoje paveikslų galerijoje sukaupia per 100 grafikos lakštų ir keletas tūkstančių pastelės technika atliktų tapybos darbų (daugiausiai natūrmortų). Sodyboje yra atkurta autentiška kažkada gyvenusios daugiavaikės šeimos butas.
A.Petrausko muziejus	Uoginių kaimas, Kupiškio seniūnija	Vietos gyventojas Adomas Petrauskas 1969 m. savo sodyboje įkūrė unikalų muziejų, kuriame įrengtos buties daiktų, spaudinių, liaudies skulptūrų ekspozicijos, stendai su įžymių žmonių fotografijomis, biografijomis. Muziejaus aplinką puošia įspūdingo dydžio ir formų surinktų lauko akmenų ir girnapusių kolekcija.
Uoginių kaimo koplyčia	Uoginių kaimas, Kupiškio seniūnija	Kapinaitėse stovi 1716 m. statyta aštuonkampio plano medinė Marijos Magdalenos vardo koplytėlė. 1802 m. Uoginiuose apsigyvenęs kunigas ir poetas A.Strazdas šioje koplytėlėje laikė mišias.
Kapavietė Darsiškių kaime	Darsiškių kaimas	1863 — 1864 m. sukilimo Eliziejaus Liutkevičiaus būrio sukilėlių kapavietė Darsiškių kaime, vietinių žmonių vadinama Kapeliais.
Salamiesčio kryptis		

J. ir T. Skardžių sodyba ir akmuo „Velnio pėda“	Gyvakarų kaimas, Alizavo seniūnija	Prie plento iš Salamiesčio į Kupiškį išsidėsčiusiame Gyvakarų kaime išliko vertingų senosios medinės architektūros paminklų. Vienas iš jų – J. ir T. Skardžių gyvenamasis namas ir svirnas, statyti 1891 m. Kaime taip pat yra akmuo, vadinamas „Velnio pėda“, prie kurio, pasak padavimų, rinkdavosi apylinkių raganos.
Salamiesčio evangelikų-reformatų bažnyčia	Salamiesčio miestelis	XVI a. Salamiesčio dvaras, priklausęs Kalvino mokymą išpažįstančiai Lietuvos didikų Radvilų šeimai, tapo pirmuoju evangelikų reformatų židiniu Kupiškio krašte. 1583 m. Salamiestyje jie pasistatė savo maldos namus, o 1595 m. įsteigė parapiinę lietuvišką mokyklą (pirmąją Kupiškio krašte).
Salamiesčio Šv. Antano Paduviečio bažnyčia	Salamiesčio miestelis	Kunigo Mykolo Dirviansko rūpesčiu, grafienės Konstancijos Morikonienės ir parapijiečių lėšomis 1815 — 1820 m. pastatyta dabartinė akmenų mūro klasicistinė, stačiakampio plano vienanavė Šv. Antano Paduviečio bažnyčia.
Salamiesčio dvaro sodyba	Salamiesčio miestelis	Salamiesčio dvaro, priklausiusio Tiškevičiams, klasicistiniai rūmai statyti XIX a. III dešimtmetyje. Taip pat išlikę malūnininko namas bei vėjo malūno, „magazino“, alaus daryklos ir tvarto griuvėsiai, parko želdiniai.
Subačiaus kryptis		
Noriūnų dvaro sodyba	Noriūnų miestelyje, Noriūnų seniūnijoje, kairiajame Lėvens upės šlaite	Istoriniuose šaltiniuose dvaras pirmą kartą paminėtas 1665 m. Dvarą valdė Tiškevičiai, Tyzenhauzai, Oginskiai, Komarai. XVII-XVIII a. Noriūnų dvaras garsėjo kaip žemaičių veislės arklių auginimo centras. Iki mūsų dienų išliko rūmai, kumetynas, bokštas, svirnas, rūkykla ir dar keli ūkiniai pastatai bei parkas. Dvaro parke, kuris leidžiasi į kairiakrantį Lėvens slėnį, auga balzaminiai kėniai, europiniai maumedžiai, pilkieji riešutmedžiai. 1921 m. dvare įvyko paskutiniojo jo savininko J. Adomonio sesers Pranciškos levos ir poeto K. Binkio vestuvės. Kai kuriems dvaro sodybos pastatams panaudotas vietoje ar apylinkėse kastas dolomitas.

Palėvenės (Pauliankos) dvaro sodyba ir Stirniškių atodanga	Stirniškių kaimas, Subačiaus seniūnija, (Lėvens slėnio lygumoje, kairiajame upės krante)	Mykolo Komaro, įsikūrusio Palėvenėje 1645 m., palikuonys Pauliankoje gyveno iki Antrojo pasaulinio karo. Iki šių laikų išliko XIX a. statytų rūmai, oficina, tvartas, pieninė, sandėlis, kluonas, spirito gamykla, parko želdiniai, atstatytas vandens malūnas. Dvaro pastatų statybai naudota vietoje kastas dolomitas. Dvaro sodybos teritorijoje esanti Stirniškių atodanga yra įtraukta į vertingiausių Lietuvos gamtos paveldo objektų – gamtos paminklų, sąrašą.
Palėvenės Šv. Dominiko bažnyčia ir dominikonų vienuolynas	Palėvenės miestelis, dešiniajame Lėvens upės krante	XVII a. Antroje pusėje statytas Palėvenės Šv. Dominiko bažnyčios ir vienuolyno ansamblis yra vienas žymiausių Kupiškio krašto sakralinės architektūros paveldo objektų, o taip pat – vienas ryškiausių ir autentiškiausių išlikusių baroko architektūros pavyzdžių Lietuvoje. Prie vienuolyno įsteigtą dominikonų mokyklą lankė architektas Laurynas Stuoka-Gucevičius (1753-1798). 1858 m. žemaičių vyskupas Motiejus Valančius Palėvenėje davė pradžią pirmajai Blaivybės brolijai.
Aktorės Unės Babickaitės kapas	Palėvenės miestelis, dešiniajame Lėvens upės krante	Palėvenės kapinėse palaidota aktorė Unė Babickaitė, vaidinusi begarsiuose Holivudo filmuose, amerikiečių teatruose Vašingtone ir Niujorke.
Buivėnų ąžuolas	Buivėnų kaimas, Noriūnų seniūnija (dešiniajame Lėvens upės krante)	Buivėnų ąžuolas – botaninis gamtos paveldo objektas gamtos paminklas (aukštis – 24 m, skersmuo – 2,2 m, spėjamas amžius – 700 metų).
Stirniškio piliakalnis	Stirniškių kaimas, Subačiaus seniūnija (Lėvens kairiajame ir Pilupio dešiniajame krante, jų santakoje)	Stirniškių piliakalnis dar vadinamas Skverbų ar Palėvenės piliakalniu. Piliakalnis datuojamas I tūkst.. – II tūkst. pradžia.

Akmenių vandens malūnas	Šaukliškių kaimas, Subačiaus seniūnija	Medinis vandens malūnas, statytas 1786 m. su išlikusia technologine įranga.
Terpeikių ažuolas	Terpeikių kaimas	Jono Jėčiaus sodyboje auga galingas dviejų metrų skersmens ažuolas. Šiame kaime savo vaikystę praleido daugkartinis olimpinis ir pasaulio čempionas disko metikas Virgilijus Alekna.
Kryžius Subačiaus apylinkių partizanams	Šalia Subačiaus geležinkelio stoties gyvenvietės, Viešintos upelio pakrantėje	Kryžius žymi 86 rezistentinės kovos dalyvių laidojimo vietą.
Kryžių ansamblis Stračnių kaimo kapinėse	Stračnių kapinės prie Subačiaus geležinkelio stoties gyvenvietės	Stračnių kapinėse 1990 m. pastatytas kryžių ansamblis (8 kryžiai su 67 partizanų pavardėmis) žuvusiems Lietuvos laisvės kovotojams.
Subačiaus geležinkelio stoties bažnyčia	Subačiaus geležinkelio stoties gyvenvietė	Medinė Subačiaus geležinkelio stoties Šv. Pranciškaus Asyžiečio bažnyčia statyta 1937-1938 metais.
Grūdų sandėlis - „Magazinas“	Subačiaus geležinkelio stoties gyvenvietė	„Magazinas“ statytas iš lauko akmenų apie 1856 metus.
Šulcų šeimos koplytėlė	Asiūklynės gatvė, Subačiaus geležinkelio stoties gyvenvietė	1889 m. subatėno Alekso Šulco pastatyta koplytėlė. Kol Subačiaus geležinkelio stoties gyvenvietėje nebuvo bažnyčios, prie koplytėlės vietos gyventojai rinkdavosi į gegužines pamaldas.
Subačiaus miestelio Šv. Trejybės bažnyčia	Subačiaus miestelis	Romaniškojo ir baroko stiliaus didelė ir puošni eklektinė bažnyčia, pašventinta 1884 metais.
Šimonių kryptis		

Adomynės dvaras	Adomynės kaimas, Šimonių seniūnija (prateka Jara-Šetekšna)	XIX a. pr. statyti dvaro rūmai – vertingas medinės architektūros pavyzdys.
Paminklas Laurynui Stuokai-Gucevičiui	Migonių kaimas, Šimonių seniūnija	Migonių kaime 1753 m. gimė architektas Laurynas Stuoka-Gucevičius, suprojektavęs Vilniaus katedrą ir Rotušę. Senajame Migonių kaime architektui pastatytas paminklas.
Šimonių Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia	Šimonių miestelis	1802 m. Šimonyse kunigavo poetas Antanas Strazdas. Dabar stovinti medinė bažnyčia statyta 1920 m. Didžiajame altoriuje — Vilniaus Aušros vartų Švč. Mergelės Marijos paveikslo kopija. Tikima, kad 1941 metais Šimonyse pasirodė Mergelė Marija. Kasmet Šimonyse vyksta Žolinės atlidai.
Šimonių giria	Į pietus nuo Šimonių miestelio	Šimonių girioje yra net 16 ežerėlių, ji išraižyta upelių, turtinga žvėrių, paukščių, grybų ir uogų. Girioje įrengtas beveik kilometrą besitęsiantis pažintinis takas, kuriuo eidami lankytojai gali susipažinti su Šimonių girioje vyraujančiomis medžių rūšimis, stenduose perskaityti informacinius jų aprašymus.
Skapiškio kryptis		
Kerelių piliakalnis	Kerelių kaime prie Kupos upės	Tai vienintelis tyrinėtas Kupiškio rajone piliakalnis. Iš ankstyvojo kultūrinio sluoksnio nustatyta, kad žmonės piliakalnyje apsigyveno I tūkst. prieš Kristų. VI a. kilęs gaisras sunaikino įsikūrusią gyvenvietę.
Akademiko Juozo Matulio muziejus	Naivių kaimas (prie Kupos upės)	Lietuvos mokslų akademijos akademiko, chemijos profesoriaus Juozo Matulio muziejus įsikūręs Naivių kultūros laisvalaikio centre. Muziejuje galima susipažinti su garsaus kupiškėno gyvenimu ir mokslinė veikla.
Paminklinis akmuo akademikams Juozui Matuliui, Pranui Mažyliui ir Antanui Purėnui	Jutkonių kaimas (prie Mituvos ir Ožkalaukio upių, 1,7 km nuo Lėvens tvenkinio)	Tatkonių kaimas — trijų Lietuvos Respublikos MA akademikų — fiziko-chemiko Juozo Matulio (1899 - 1993), gydytojo Prano Mažylio (1885 — 1966) ir chemiko Antano Purėno (1881 — 1962) tėviškė. 2000 m. atidengtas paminklinis akmuo prie Jutkonių kaimo kapinaičių.

Blaiivybės paminklas	Dailiūnų kaimas, šalia Skapiškio miestelio (miestelis yra prie Mituvos ežero)	Šį paminklą skapiškėnai, vyskupo Motiejaus Valančiaus paraginti, pastatė 1862 m., kaip pažadą nebegerti. Tai aukšta tribriaunė koplyčia, sumūryta iš tašytų akmenų ir plytų su baroko stiliaus stogu ir kryžiumi. Aplink koplyčią, po pat karnizu, matyti įmūrytų butelių dugnai.
Skapiškio Šv.Hiacinto (Jackaus) bažnyčia	Skapiškio miestelis (miestelis yra prie Mituvos ežero)	Skapiškio Šv.Hiacinto (Jackaus) klasicizmo stiliaus bruožų turinti bažnyčia buvo pradėta statyti 1819 m. dominikonų lėšomis ir prioro Gerardo Klimavičiaus rūpesčiu. 1858 m. vyskupas Motiejus Valančius ją konsekrovo Šv. Jackaus vardu.
Skapiškio varpinė	Skapiškio miestelio aikštėje (miestelis yra prie Mituvos ežero)	Varpinė pastatyta 1841 m. Antrojo pasaulinio karo metais varpinė buvo apgriauta, o varpai išvežti. Varpinė atstatyta 1989 m., pakabintas vienas simbolinis varpas.
Paminklas pirmosioms katalikų misijoms atminti	Prie Skapiškio bažnyčios (miestelis yra prie Mituvos ežero)	Paminklas pastatytas 1787 m. pirmosioms katalikų misijoms atminti. Paminklas restauruotas 1990 metais.
Alko sala	Mituvos ežere šalia Skapiškio	Vietos gyventojų pasakojamos legendos leidžia daryti prielaidą, kad šioje Alko saloje yra buvusi senovinė šventvietė.
Švedukalnis	Totorių kaimas	Užrašas ant greta kaimo kapelių esančio paminklinio akmens skelbia, kad čia „ilsisi 220 karių iš suomių šaulių bataliono, šiltinės epidemijos aukos, 1855 m. atidavę savo sielas Dievui“. Suomių karių kūnus vietiniai žmonės laidojo prie Totorių kaimo kapinaičių, ilgoje tranšėjoje. 1930 m. suomia pastatė granito paminklą. 1973 m. paminklas buvo pavogtas, o 1992 m. atidengtas naujas (autorius Žybartas Simonaitis).

Notigalės pelkė	Skapagirio miško masyve, į rytus nuo Skapiškio miestelio	Notigalės aukštapelkė (1095 ha) 1997 m. paskelbta telmologiniu (pelkių) draustiniu. Pelkėje tyvuliuoja 12 ežerų. Vienas iš gražiausių ir labiausiai žmonių lankomas - Notigalės ežeras (92,9 ha). Jo minkštas vanduo, smėlėtas dugnas, aplink augantys miškai šiltomis vasaros ir ankstyvojo rudens dienomis pritraukia daug poilsiautojų. Keliant pereinamais Notigalės pelkės keliukais galima pamatyti 1944-1945 m. veikusių partizanų junginio, kuriam vadovavo Petras Vaidukevičius, žemines.
Laukminiškių kaimo muziejus	Laukminiškių kaimas, prie Lėvens tvenkinio	Rašytojo Petro Babicko ir aktorės Unės Babickaitės tėvų namuose nuo 2002 m. veikia muziejus. Lankytojai gali susipažinti su XIX a. pabaigos — XX a. pradžios aukštaitiškos trobos interjeru, Babickų šeimos istorija.
Alizavos kryptis		
Palėvenėlės Švč. Mergelės Marijos bažnyčia	Palėvenėlės kaimas (prie Lėvens tvenkinio)	Klasicizmo stiliaus bažnyčia statyta 1803 m. dvarininko Kazimiero Maigio lėšomis.
Alizavos Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia	Alizavos miestelis (prateka Pyvesos upelis)	Neogotikos ir baroko bruožų turinti bažnyčia statyta 1853 m.
Glemžų giminės muziejus	Alizavos miestelis (prateka Pyvesos upelis)	1998 m. Alizavos kultūros namuose įkurtame muziejuje įrengta Glemžų giminės seklyčia. Čia galima apžiūrėti XIX a. pabaigos - XX a. pradžios buitės - etnografijos eksponatus, susipažinti su Glemžų giminės istorijomis.
Paminklas už Lietuvos laisvę žuvusiems partizanams	Prie Alizavos - Pandėlio kelio, Vainiūniškio pušynėlio pakraštyje (netoli – Lėvens tvenkinys)	Paminklas 1945-07-18 žuvusiems už Lietuvos laisvę partizanams.

Taigi, beveik visuose Kupiškio rajono pažintinio turizmo maršrutuose yra

lankytinų objektų, kurie vienaip ar kitaip galėtų būti susiję su vandens turizmu. Kita vertus, ne visi kultūros ir gamtos objektai yra deramai prižiūrimi ir lengvai prieinami tiek fizine, tiek informacijos, tiek paslaugų prasme. Kitame skyriuje apžvelgsime Kupiškio rajono savivaldybės (vandens) turizmo infrastruktūrą ir paslaugas.

Vandens turizmo infrastruktūra

Maudymosi vietos ir poilsio aikštelės

Kupiškio rajono savivaldybės teritorijoje yra dvi oficialiai įformintos maudymosi vietos – Pyragių ežeras ir Lėvens tvenkinys ties užtvanka. Abi maudymosi vietas eksploatuoja UAB „Kupiškio komunalininkas“⁵⁸. Maudymosi sezono metu šiose vietose budi gelbėtojai.

Kupiškio rajono savivaldybės gyventojai ir svečiai taip pat maudosi Puožo, Notigalės, Suosos ežeruose, Noriūnų tvenkinyje, tačiau šiuose vandens telkiniuose nėra oficialių maudymosi zonų. Pagrindinės priežastys, kodėl apsiribota tik dviem oficialiomis maudymosi vietomis, matyt, buvo nestabili Kupiškio rajono vandenių mikrobiologinė būklė ir riboti finansiniai ištekliai, reikalingi tinkamai eksploatuoti bei apsaugoti vandenį nuo teršimo⁵⁹.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. rugpjūčio 4 d. Nutarimu Nr.773 patvirtintoje maudyklų vandens kokybės stebėsenos 2006-2008 metų programoje numatyta, kad savivaldybės sistemingai turi stebėti maudyklų vandens mikrobiologinę ir cheminę taršą, vandens fizikines savybes, taršos pobūdį. Tačiau Panevėžio visuomenės sveikatos centro Kupiškio filialo duomenimis, vandens kokybės tyrimai Kupiškio rajone iki šiol buvo vykdomi nereguliariai⁶⁰.

Didžioji dalis visų Kupiškio rajono savivaldybėje esančių stovyklaviečių, dar vadinamų rekreacinėmis teritorijomis, yra įrengta prie Kupiškio marių. Kupiškio seniūnijoje tokių stovyklaviečių yra 11: Drulėnų, Paketurių, Aukštupėnų-I, Aukštupėnų-II, Pajuodupės I, Pajuodupės II, Vėžionių I, Vėžionių II, Vėžionių

⁵⁸ Maudymosi vietos įformintos ir jų eksploatavimas pavestas bendrovei „Kupiškio komunalininkas“ Kupiškio rajono savivaldybės 1998 05 18 protokolu, pasirašytu Kupiškio rajono savivaldybės administratoriaus, Kupiškio rajono aplinkos apsaugos agentūros viršininko, Panevėžio visuomenės sveikatos centro Kupiškio filialo gydytojo-higienisto ir UAB „Kupiškio komunalininkas“ direktoriaus.

⁵⁹ Aukščiau minėtas 1998 05 18 protokolas buvo pasirašytas vykdant LR Valdymo reformų ir savivaldybių reikalų ministerijos ir LR vyriausiojo higienisto 1998 03 09 raštą Nr. 3-613/01-07-104, kuriame prašoma įteisinti tik tuos paplūdimius, kuriuose vandens kokybė visiškai atitinka higienos normatyvus, o savivaldybė pagal savo finansinius išteklius gali tinkamai eksploatuoti bei apsaugoti vandenį nuo teršimo.

⁶⁰ Panevėžio visuomenės sveikatos centro Kupiškio filialo 2007-01-18 raštas Nr. 12.1.3-13.

III, Bagdonių, Virbališkių. Alizavos seniūnijoje yra 2 poilsiavietės prie marių – Palėvenėlėje ir Vainiūniškio kaime. Stovyklavietėse įrengtos laužavietės, mediniai suolai ir stalai, lauko tualetai (ne visose), privažiavimas, automobilių stovėjimo aikštelės, persirengimo būdelės (ne visose), atvežama smėlio. Šias stovyklavietes prižiūri ir tvarko Kupiškio ir Alizavos seniūnijos.

Dar apie 10 poilsiaviečių ir apie 50 atokvėpio vietų Kupiškio rajono savivaldybės teritorijoje eksploatuoja VĮ „Kupiškio urėdija“, tačiau tik kelios iš jų yra šalia vandens telkinių.

Maudymosi vietų ir stovyklaviečių prie vandens telkinių ateityje gali daugėti, visų pirma rekreacinėse teritorijose, patvirtintose Kupiškio rajono tarybos 1998-04-30 sprendimu Nr. 153 (1 priedas). Šiame sąraše yra 21 teritorija, iš kurių 10 – prie Kupiškio marių. Bendras tokių teritorijų plotas – 134,4 ha, iš kurių 86,5 ha sudaro teritorijos prie Kupiškio marių.

Šiuo metu didžiausia ir geriausiai įrengta yra Aukštupėnų I stovyklavietė (prie Lėvens užtvankos). Jos dydis – 31,2 ha. Kupiškio rajono savivaldybės administracija šiuo metu vykdo projektą „Subalansuota vandens turizmo plėtra Kupiškio (Lietuva) ir Rėzeknės (Latvija) savivaldybėse“, kurį iš dalies finansuoja Baltijos jūros regiono INTERREG III B kaimynystės programa. Iki 2007 m. pabaigos šalia Kupiškio marių bus sutvarkyta rekreacinė teritorija, pagerinta paplūdimio infrastruktūra (rekonstruota vaikų žaidimo aikštelė, įrengtos 3 persirengimo kabinos, 18 medinių lauko suoliukų), nutiesti elektros ir vandentiekio tinklai į paplūdimį, įrengti vietiniai valymo įrengimai, rekonstruotas viešasis tualetas, pastatytas gelbėtojų postas su valčių elingu ir prieplauka. Prieplaukoje vasaros sezono metu bus laikomos valtys ir vandens dviračiai, kuriuos galės nuomotis poilsiautojai. Gelbėtojų postas varžybų ir buriuotojų regatų metu tarnaus kaip teisėjų ir organizatorių sekretoriatas. Tokiu būdu bus padidintas poilsiaujančiųjų saugumas, sumažinta vandens ir pakrančių tarša, sudarytos sąlygos vandens turizmo infrastruktūros ir paslaugų plėtrai.

Ateityje planuojama dar labiau plėtoti rekreacinę infrastruktūrą šalia Kupiškio

marių: gerinti stovyklaviečių, infrastruktūrą, privažiavimo ir automobilių laikymo sąlygas, sutvarkyti ar įrengti naujus pasivaikščiojimo ir dviračių takus.

Šiuo metu svarstomi planai Kupiškio mieste įrengti sveikatingumo kompleksą. Kaip viena iš galimų vietų tokio objekto statybai vertinamas ir paplūdimys prie Lėvens užtvankos.

Lankytinų objektų ženklimas

Kupiškio rajonas turtingas gamtos ir kultūros objektais ir vietovėmis. Ne maža dalis jų yra patrauklūs rajono gyventojams ir turistams – tiek keliaujantiems sausuma, tiek vandens turizmo trasomis. Viena iš jų prieinamumo sąlygų yra objektų ženklimas. Deja, informacinių stendų ir rodyklių tinklas Kupiškio rajone yra labai mažas.

2006 m. Kupiškio rajono savivaldybės administracija pateikė VŠĮ „Lietuvos verslo paramos agentūrai“ paraišką dėl ES Struktūrinių fondų paramos projektui „Kupiškio rajono įvaizdžio strategijos parengimas ir turizmo informacijos plėtra“. Šiame projekte šalia kitų veiklų numatyta pagaminti ir sumontuoti 55 vienetų kelio ženklų „Lankytinos vietos“, 3 vienetų informacinių/kartografinių stendų ties rajono riba, 6 vienetų lankytinų vietų žemėlapių seniūnijų centruose, 13 vienetų žymiausių Kupiškio rajono lankytinų objektų aprašomųjų stendų, 2 vienetų Kupiškio miesto schemų su lankytinų vietų ir turizmo paslaugų žymomis, 8 vienetų informacinių rodyklių Kupiškio miesto gatvėse/sankryžose. Projektui prašyta parama nebuvo skirta, o objektų ženklavimo poreikis išliko toks pat (2 priedas).

Turizmo paslaugos Kupiškio rajono savivaldybėje

Specializuotos vandens turizmo paslaugos

Specializuotas vandens turizmo, t.y. kelionių vandens telkiniais organizavimo, paslaugas Kupiškio rajone teikia tik Gintaro Taujansko individuali įmonė „Gintaras“, nuomojanti baidares ir organizuojanti keliones Panevėžio regiono upėmis, tame tarpe Lėveniu. Kelionės Lėveniu maršrutą siūloma pradėti prie Pauliankos dvaro, o esant aukštesniam vandens lygiui ir turint daugiau laiko, beveik nuo Kupiškio užtvankos. Kelionės trukmė – 2 dienos, kasdien plaukiant po 4-5 valandas ir apsistojant nakvynei stovyklavietėje prie Tiltagalių. Stovyklavietė taip pat priklauso Gintarui Taujanskui. Maršruto pabaiga – Paliūniškis. Įmonė 2007 m. vasarą nuomavo 14 nuosavų dviviečių baidarių. Esant poreikiui, verslininkas gali parūpinti ir didesnę plaukimo priemonių skaičių. Baidarės nuomos kaina dienai – 50 litų. Verslininko teigimu, 2007 m. vasarą Lėvens upe dažniausiai plaukdavo 10-18 žmonių grupės. Per savaitę Lėvens upe plaukdavo po 3-5 grupes.

Atskiras vandens turizmo paslaugas teikia arba tam sąlygas turi ir Kupiškio rajone esančios dvi kaimo turizmo sodybos, kurios yra įsikūrusios prie vandens telkinių.

Daivos Jackūnienės kaimo turizmo sodyboje (dar vadinamoje „Pakalnės sodyba“), įsikūrusioje Lėvenio kraštovaizdžio draustinyje, Lėvens ir Viešintos upių santakoje, šalia kitų galimų pramogų siūloma vandens sporto inventoriaus nuoma bei žvejyba.

Genovaitės Plukienės kaimo turizmo sodyboje, esančioje ant Puožo ežero kranto, ir todėl dar vadinamoje „Puožo svečių namais“, nuomojami vandens dviračiai ir valtys, yra galimybė mėškerioti.

Šiuo metu įrenginėjami dar du turizmo paslaugų teikimo centrai prie Kupiškio marių: Aukštupėnų kaime ir Jutkonių kaime. Jų vieta taip pat yra dėkinga teikti įvairias vandens turizmo paslaugas.

Tikėtina, kad specializuotų vandens turizmo paslaugų plėtrą Kupiškio rajone paskatins ir Kupiškio rajono savivaldybės administracijos įgyvendinamas projektas „Subalansuota vandens turizmo plėtra Kupiškio (Lietuva) ir Rēzeknės (Latvija) savivaldybėse“. Projekto metu 2007 m. pavasarį Kupiškyje buvo surengti mokymai kaimo turizmo teikėjams ir besiruošiantiems teikti turizmo paslaugas rajono gyventojams.

Kitos turizmo paslaugos

Kadangi vandens turizmo paslaugų pasiūla Kupiškio rajone šiuo metu yra labai maža, tolimesnei vandens turizmo raidai rajone didelę įtaką turės ir kitų turizmo paslaugų tinklas. Todėl žemiau aptarsime dabartinę apgyvendinimo, maitinimo, ir turizmo informacijos paslaugų pasiūlą Kupiškio rajone.

Išsamiausią informaciją apie apgyvendinimo paslaugas Kupiškio rajone turi Panevėžio apskrities turizmo informacijos centras. Jo duomenimis, Kupiškio rajone šiuo metu be jau minėtų kaimo turizmo sodybų, turistų apgyvendinimo paslaugas teikia svečių namai „Grenlita“ Kupiškio mieste, motelis „Janta“ Aleksandrijos kaime bei Kupiškio verslo ir technologijos mokyklos bendrabutis.

Statistikos departamento duomenimis 2006 m. Kupiškio rajono savivaldybėje buvo 11 maitinimo vienetų, kuriuose buvo 400 vietų. Lyginant su kitomis Panevėžio apskrities savivaldybėmis, Kupiškio rajono savivaldybė užima paskutinę vietą pagal visus rodiklius – restoranų, barų ir valgyklų skaičių, vietų skaičių, o taip pat – restoranų, barų ir valgyklų skaičių bei vietų skaičių 1000-iui gyventojų (9 lentelė).

Lentelė 9 Maitinimo įstaigos Panevėžio apskrities savivaldybėse, 2006 m.

	Biržų r. sav.	Kupiškio r. sav.	Panevėži o m. sav.	Panevėži o r. sav.	Pasvali o r. sav.	Rokiški o r. sav.	Viso, Panevėži o apskritis
Restoranų, barų, valgyklų skaičius	19	11	135	25	20	20	230
Restoranų, barų, valgyklų vietų skaičius, tūkst.	0,6	0,4	6,3	0,8	0,7	0,6	9,4
1 000-iui gyventojų tenka restoranų, barų, valgyklų	0,6	0,5	1,2	0,6	0,6	0,5	0,8
1 000-iui gyventojų tenka restoranų, barų, valgyklų vietų	18	17	55	18	21	15	33

Statistikos departamento duomenys

Didžiausios maitinimo įstaigos Kupiškio rajone – kavinės „Merkurijus“, „Kamaryta“, „Prie Kupos“, „Saulės paukštė“, yra susitelkusios Kupiškio mieste. Ekspertinio vertinimo metu nustatyta, kad tik nedidelės dalies maitinimo įstaigų paslaugos patenkina atvykstančiųjų turistų poreikius⁶¹.

Kupiškio rajono savivaldybėje nėra turizmo informacijos centro. Šiuo metu svarstomos galimybės įkurti tokį centrą kaip atskirą įstaigą, arba kaip Kupiškio rajono verslo informacijos centro, arba kaip Kupiškio muziejaus padalinį. Šiuo metu turizmo informaciją apie rajono turizmo išteklius ir paslaugas renka ir teikia Panevėžio apskrities turizmo informacijos centras.

Pagrindinė informacija apie maitinimo ir apgyvendinimo įmones, lankytinas vietas, organizuojamus kultūrinius renginius, o taip pat – svarbiausių institucijų ir tarnybų kontaktiniai telefonai skelbiami Kupiškio rajono savivaldybės svetainėje internete www.kupiskis.lt.

⁶¹ Kupiškio rajono plėtros iki 2010 metų strateginis planas. Lietuvos regioninių tyrimų institutas, 2004.

- *Kupiškio rajone yra pakankamai išteklių vandens turizmui ir rekreacijai plėtoti, kita vertus jie nėra pilnai išnaudojami.*
- *Kupiškio rajono vandens turizmo išteklius sudaro vandens telkiniai (upės, ežerai, tvenkiniai), juose esantys žuvų ištekliai, šalia vandens telkinių esantys kultūros ir gamtos paveldo objektai, saugomos teritorijos, su vandeniu susijęs nematerialusis paveldas (hidronimai, etnografija, folkloras) ir vandens turizmo infrastruktūra (paplūdimiai ir kt.).*
- *Vandens turizmo ir rekreacijos požiūriu perspektyviausi vandens telkiniai Kupiškio rajone yra Kupiškio marios, trečias pagal dydį dirbtinis vandens telkinys Lietuvoje, ir Lévens upė. Kiti svarbesni vandens telkiniai – Kupos upė bei Pyragių, Puožo, Notigalės, Suosos ežerai.*
- *Dauguma Kupiškio rajono ežerų yra tinkami mėgėjiškai žvejybai, tačiau didžiausiomis rekreacinės žvejybos plėtros perspektyvomis pasižymi Kupiškio marios, žuvingiausias telkinys šiaurinėje Lietuvos dalyje.*
- *Geriausiai baidarėmis ir kitomis vandens turizmo priemonėmis praplaukiama Kupiškio rajono upė – Lévu. Plaukimą šia upe riboja tik žemas vandens lygis sausesnėmis vasaromis (tai pagrindinis trasos trūkumas). Upės privalumai – palyginus maži keliautojų srautai, švari aplinka, vertingų kultūros ir gamtos paveldo objektų krantuose gausa ir koncentracija, galimybė vandens keliu pasiekti kaimyninę Latviją bei Baltijos jūrą.*
- *Atskiri Mituvos ir Kupos upių ruožai pavasario potvynių metu ir vėlyvą rudenį taip pat yra praplaukiami, tačiau jie yra tinkami didesnę vandens turizmo patirtį turintiems aktyvaus poilsio mėgėjams.*
- *Svarbiausios Kupiškio miesto rekreacinės teritorijos – Kupiškio marių pakrantė ties užtvanka su pusiasaliu, vadinamu „Uošvės liežuvio“, bei Kupos upės slėnis.*
- *Nuo Kupos upės vardo kildinamas Kupiškio miesto pavadinimas, todėl ji vaidina ir tam tikrą simbolinį vaidmenį, stiprinant vietos gyventojų tapatybę ir gerinant miesto įvaizdį jo svečių tarpe.*
- *Vandens sporto šakoms tinkamiausias vandens telkinys – Kupiškio*

marios. Nuo 1997 m. čia kasmet rengiamos respublikinės buriavimo varžybos „Kupiškio marių regata“, porą paskutinių metų buvo rengiamos triatlono varžybos.

- Didžioji dalis Kupiškio rajono savivaldybės saugomų teritorijų yra tiesiogiai susijusios su vandens telkiniais. Gamtosauginiu požiūriu vertingi aukštapelkių kompleksai – telmologiniai draustiniai, iš dalies taip pat yra vertintini kaip vandens turizmo ir rekreacijos ištekliai.
- Kupiškio rajonas turtingas senoviniais ir prasmingais hidronimais bei su vandens telkiniais susijusia tautosaka. Tai sudaro prielaidas derinti vandens turizmo ir pažintinio turizmo plėtros priemones.
- Kupiškio rajonas turtingas paveldo objektais. Abu rajono teritorijoje esantys gamtos paveldo objektai ir nemaža dalis kultūros paveldo objektų yra netoli vandens telkinių. Ypatingai didele paveldo objektų gausa ir koncentracija pasižymi Lėvens kraštovaizdžio draustinis. Tai sudaro prielaidas derinti vandens turizmo ir pažintinio turizmo plėtros priemones.
- Vandens turizmo infrastruktūra Kupiškio rajone yra mažai išplėtotą. Ją sudaro maudymosi vietos ir poilsiavietės šalia vandens telkinių.
- Kupiškio rajone yra tik dvi oficialiai įformintos maudymosi vietos – Kupiškio mariose prie užtvankos ir Pyragių ežere, o ir šių maudyklų infrastruktūra labai kukli.
- Kupiškio mariose esančios maudymosi vietos infrastruktūra žymiai pagerės įgyvendinus projektą „Subalansuota vandens turizmo plėtra Kupiškio (Lietuva) ir Rėzeknės (Latvija) savivaldybėse“. Sutvarkius teritoriją, nutiesus inžinerinius tinklus, įrengus mažosios architektūros elementus ir pastačius gelbėtojų postą su elingu, padidės poilsiaujančiųjų saugumas, sumažės vandens ir pakrančių tarša, bus sudarytos sąlygos tolesnei vandens turizmo infrastruktūros ir paslaugų plėtrai.
- Lankomų objektų ženklavimo sistema Kupiškio rajone nėra pakankamai išplėtotą, tai mažina rajono atraktyvumą tiek sausumos, tiek vandens turizmo požiūriu.
- Turizmo paslaugos Kupiškio rajone nėra pakankamai išplėtos. Specializuotas vandens turizmo paslaugas Kupiškio rajone teikia tik

viena įmonė. Kelionės organizuojamos tik vienu maršrutu – Lėvens upe. Vandens dviračių ir valčių nuomos paslaugas teikia Kupiškio rajone veikiančios dvi kaimo turizmo sodybos. Kitos svarbiausios turizmo paslaugos – apgyvendinimas, maitinimas ir turizmo informacija, Kupiškio rajone taip pat labai menkai išvystytos: apgyvendinimo paslaugas teikia tik 5, o maitinimo paslaugas – 11 įstaigų.

- *Tikėtina, kad specializuotų vandens turizmo paslaugų plėtrą Kupiškio rajone paskatins Kupiškio rajono savivaldybės administracijos įgyvendinamas projektas „Subalansuota vandens turizmo plėtra Kupiškio (Lietuva) ir Rēzeknės (Latvija) savivaldybėse“: projekto metu 2007 m. pavasarį Kupiškyje buvo surengti mokymai kaimo turizmo teikėjams ir besiruošiantiems teikti turizmo paslaugas rajono gyventojams.*

4. Kupiškio rajono savivaldybės geografinės, socialinės, ekonominės aplinkos bei politinių veiksnių vertinimas

Geografinė vieta ir pasiekiamumas

Kupiškio rajonas yra Šiaurinėje Lietuvos dalyje Panevėžio apskrityje. Atstumas nuo Kupiškio rajono ribos iki valstybinės sienos su Latvijos Respublika – 15 km.

Kupiškio krašte yra gerai išplėtotas kelių tinklas. Už 25 kilometrų nuo Kupiškio rajono savivaldybės ribos praeina Panevėžio apskrities teritoriją kertanti tarptautinė automagistralė Via-Baltica (Helsinkis-Talinas-Ryga-Kaunas-Varšuva). Pro Kupiškio miestą praeina tranzitinis kelias Daugpilis-Rokiškis-Panevėžys-Šiauliai-Klaipėda. Per Kupiškio rajono teritoriją eina dar keturi krašto keliai: Kupiškis-Vabalninkas-Biržai, Kupiškis-Utena, Pagojė-Sedeikiai-Viešintos-Nociūnai ir Skapiškis-Pandėlys.

Kupiškio rajoną kerta geležinkelio linija Klaipėda-Šiauliai-Panevėžys-Daugpilis-Maskva. Kupiškio rajono teritorijoje yra 5 geležinkelio stotys. Šiuo metu keleiviai vežami į Rokiškį ir Šiaulius.

Šiaurės Lietuvoje nėra keleivinio oro uosto. Nuo Kupiškio miesto iki artimiausių tarptautinių oro uostų – Vilniaus ir Rygos – yra atitinkamai 154 km ir 144 km.

Dviračių kelių tinklas regione šiuo metu nėra pakankamai gerai išplėtotas, tačiau Nacionalinėje dviračių trasų sistemos koncepcijoje numatyta, kad pro Kupiškio rajono teritoriją praeis tranzitinė dviračių trasa T3, vedanti nuo Lietuvos-Lenkijos sienos pro Lazdijus, Alytų, Trakus, Vilnių, Molėtus, Anykščius ir toliau atsišakojanti į dvi atšakas – Anykščiai-Kupiškis-Biržai-Latvijos Respublika ir Anykščiai-Utena-Zarasai-Latvijos Respublika, o taip pat – nacionalinė trasa Luokė-Šiauliai-Panevėžys-Kupiškis-Pandėlys-Rokiškis-Dusetos, kaip trasos Palanga-Telšiai-Luokė tęsinys. Abi šios trasos ves pro

Kupiškio miestą, o Kupiškio marios atsidurs ties jų sankirta (5 paveikslas). Be to, projektuojama, kad tranzitinė trasa T3 iki Anykščių ir toliau jos atšaka, vedanti į Zarasus, sutaps su Europos tranzitine dviračių trasa Eurovelo 11.⁶²

Paveikslas 5 Nacionalinės dviračių trasų sistema Šiaurės rytų Lietuvoje

⁶² Nacionalinė dviračių trasų sistema (konceptija). L. Janulienės firma "Atkulos projektai", VĮ Valstybinio žemėtvarkos instituto Kraštovarkos ir teritorijų planavimo skyrius, 2005.

Socialinė aplinka

Kupiškio rajono savivaldybės teritorijos plotas – 1080 km², gyventojų skaičius 2007 m. pradžioje buvo – 23444, gyventojų tankis – 21,7 gyventojai/km². Palyginimui Lietuvos tankumas tuo pačiu metu buvo – 51,8 gyventojai/km², o Panevėžio apskrities – 36,4 gyventojai/km².

Kupiškio rajono savivaldybė Panevėžio apskrities savivaldybių tarpe yra mažiausia gyventojų skaičiumi ir antra mažiausia pagal plotą (po Panevėžio miesto savivaldybės). Tai taip pat viena rečiausiai apgyvendintų Panevėžio apskrities savivaldybių (mažesnis gyventojų tankis yra tik Panevėžio rajono savivaldybėje) (10 lentelė).

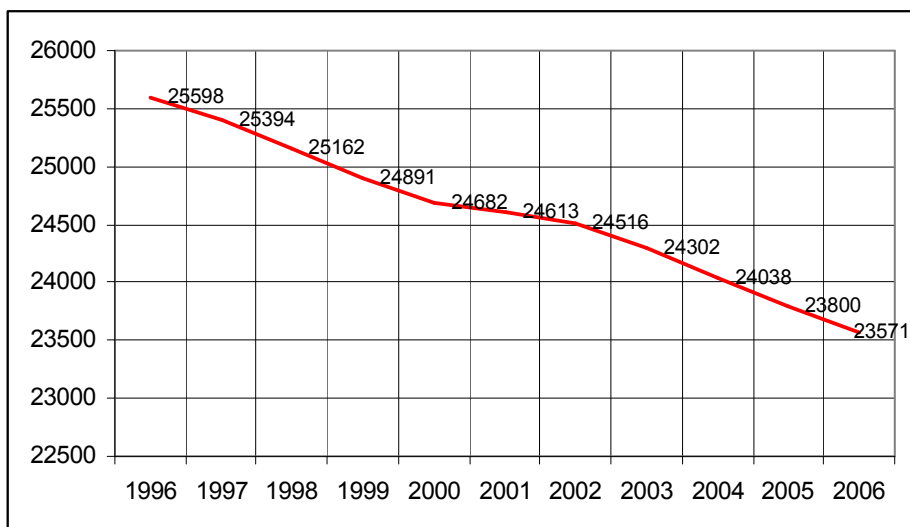
Lentelė 10 Gyventojų skaičius, tankumas ir teritorijos plotas Panevėžio apskr. Savivaldybėse 2007 m. pradžioje

	Kupiškio r. sav.	Panevėžio m. sav.	Panevėžio r. sav.	Pasvalio r. sav.	Rokiškio r. sav.
Teritorija, kv. km	1 080	50	2 179	1 289	1 807
Gyventojų skaičius	23 444	114 582	43 190	32 961	39 451
Gyventojų tankis 1 kv. km	21,7	2 291,6	19,8	25,6	21,8

Statistikos departamento duomenys

Statistikos departamento duomenimis gyventojų skaičius Kupiškio rajono savivaldybėje pastarąjį dešimtmetį kasmet mažėja (6 paveikslas). Šią, ne tik Kupiškio rajono savivaldybei bet ir Panevėžio apskričiai bei visai šaliai būdingą tendenciją, lemia mažėjantis gimstamumas, didėjanti mirtingumas, neigiamas migracijos saldo. Lietuvai įstojus į Europos sąjungą visuose šalies regionuose paspartėjo emigracija į ekonomiškai labiau išsivysčius kraštus.

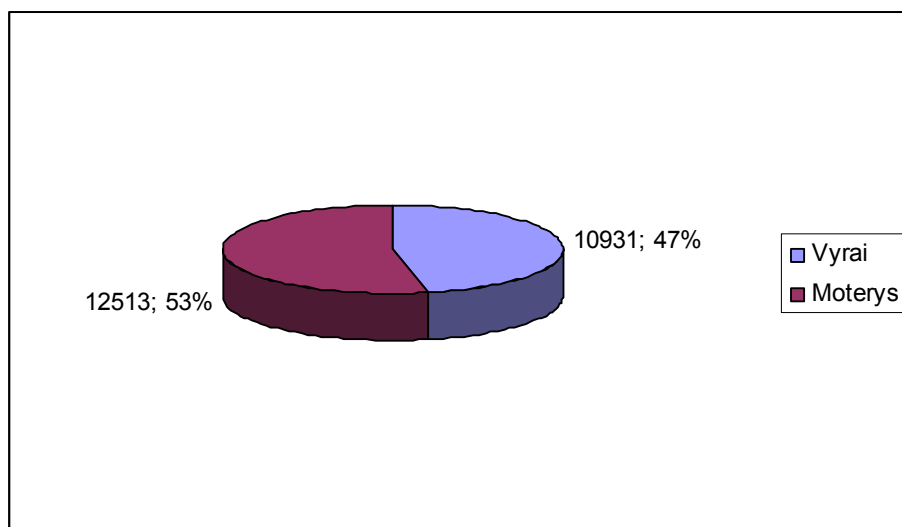
Paveikslas 6 Vidutinio metinio gyventojų skaičiaus kitimas Kupiškio rajono savivaldybėje

Statistikos departamento duomenys

2007 m. pradžios Statistikos departamento duomenimis Kupiškio rajono savivaldybės gyventojai pagal lytį pasiskirstė taip: moterų – 53%, vyrų – 47% (7 paveikslas).

Paveikslas 7 Kupiškio rajono savivaldybės gyventojai pagal lytį

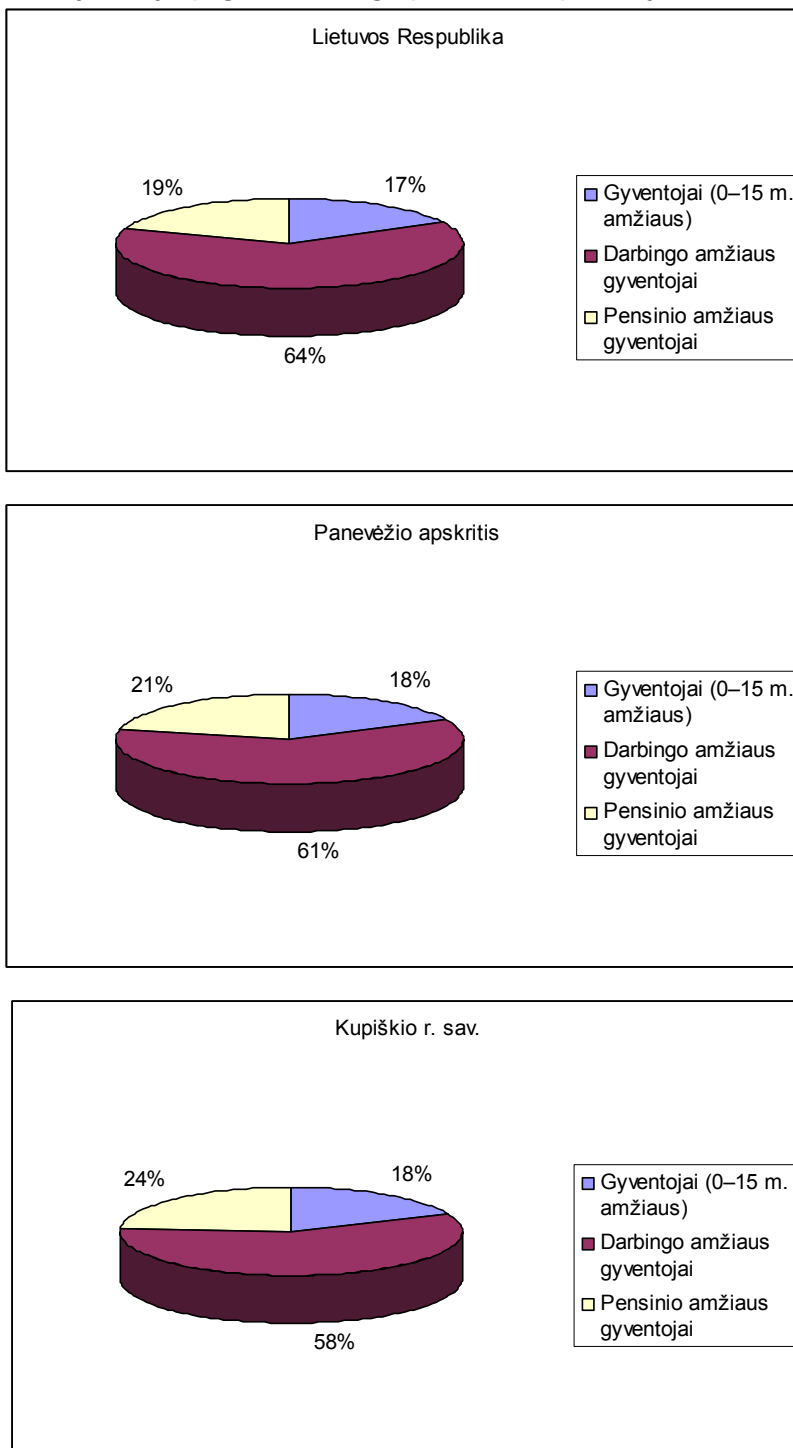

Statistikos departamento duomenys

2007 m. pradžios Statistikos departamento duomenimis Kupiškio rajono savivaldybės gyventojai pagal amžiaus grupes pasiskirstė taip: gyventojai iki

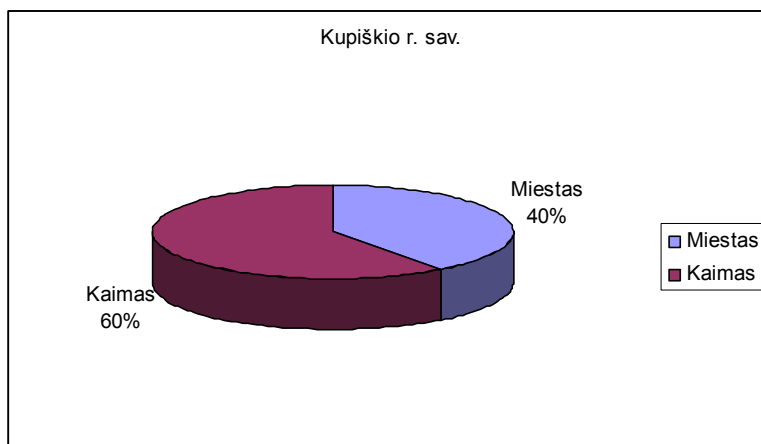
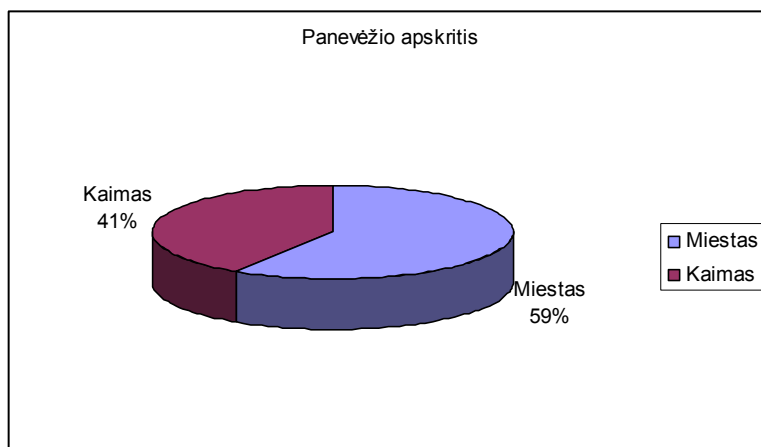
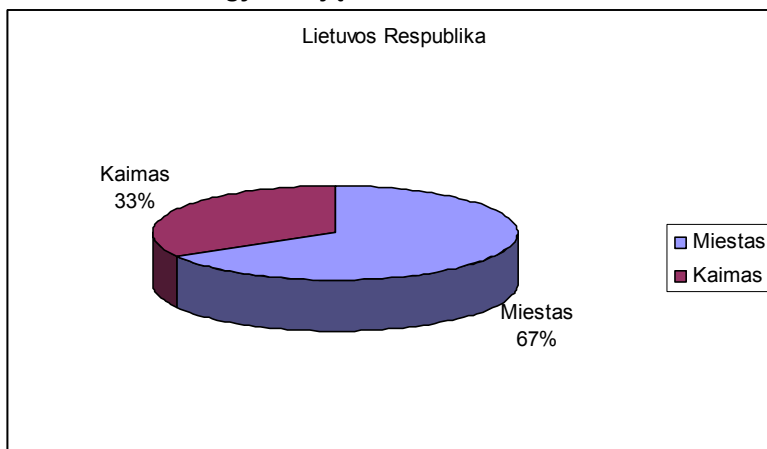
15 metų – 18%, darbingo amžiaus gyventojai – 58%, pensinio amžiaus gyventojai – 24%. Palyginus su Lietuvos ir Panevėžio apskrities vidurkiu, Kupiškio rajono savivaldybė pasižymi mažesne darbingo amžiaus gyventojų dalimi ir didesne pensinio amžiaus gyventojų dalimi (8 paveikslas).

Paveikslas 8 Gyventojai pagal amžiaus grupes 2007 m. pradžioje

Pagal miesto ir kaimo gyventojų santykį Kupiškio rajono savivaldybė priskirtina kaimiškosioms savivaldybėms, kadangi 2007 m. pradžioje 60% visų savivaldybės gyventojų sudarė kaimo gyventojai. Pagal šį rodiklį Kupiškio rajono savivaldybė beveik du kartus viršija šalies vidurkį (apie 33%) ir gerokai lenkia Panevėžio apskrities vidurkį (apie 41%) (9 paveikslas).

Paveikslas 9 Miesto ir kaimo gyventojų skaičius

Statistikos departamento duomenys

Statistikos departamento duomenimis 2000-2005 m. Kupiškio rajono savivaldybėje užimtųjų darbo rinkoje skaičius svyravo nuo 8,1 tūkstančių iki 8,8 tūkstančių. 2006 m. Kupiškio rajono savivaldybėje darbo rinkoje buvo užimta 8,1 tūkstančiai gyventojų.

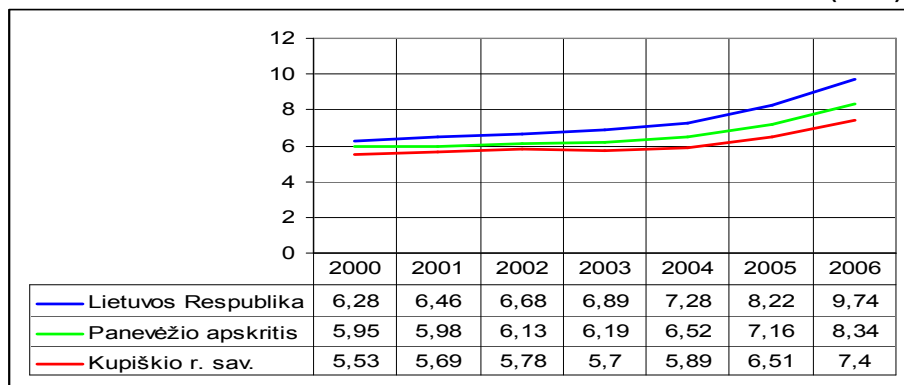
Statistikos departamento duomenimis 2003 m. beveik 66% Kupiškio rajono savivaldybės dirbančiųjų buvo užimti keturiose ūkio srityse:

apdirbamojoje gamyboje	23,7%
švietime	19,3%
sveikatos priežiūroje ir socialiniame darbe	11,8%
didmeninėje ir mažmeninėje prekyboje	11,0%

Pagal šiuos rodiklius Kupiškio rajono savivaldybė labai nežymiai skyrėsi nuo Panevėžio apskrities ir Lietuvos Respublikos vidurkio.

Pagal vidutinį valandinį darbo užmokestį 2000 - 2006 m. Kupiškio rajono savivaldybė atsiliko nuo Lietuvos Respublikos bei Panevėžio apskrities vidurkio. Nuo 2004 m. darbo užmokesčio kilimas Kupiškio rajone kaip ir visoje Panevėžio apskrityje ir Lietuvos Respublikoje paspartėjo, tačiau Kupiškio rajone jis auga lėčiau nei vidutiniškai apskrityje ir visoje šalyje (10 paveikslas).

Paveikslas 10 Vidutinis valandinis bruto darbo užmokestis 2000 - 2006 m. (litais)

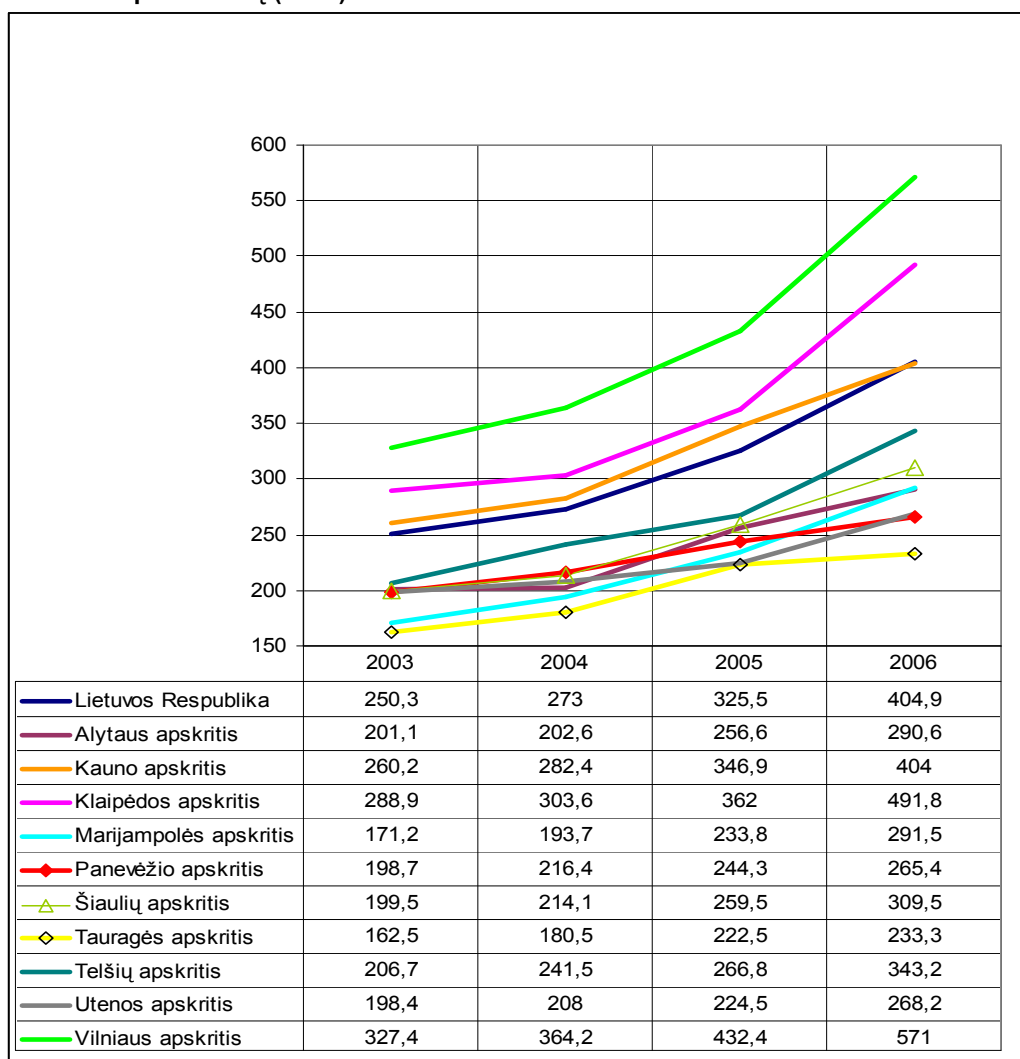
Statistikos departamento duomenys

Teritorinė socialinė sanglauda (arba nesanglauda) matuojama vertinant pagrindinių jos komponentų – gyventojų pajamų (samdomojo darbo pajamos vienam namų ūkio nariui) ir nedarbo (arba užimtumo) lygio teritorinius

netolygumus šalyje.

2004-2006 m. vidutinės disponuojamosios pajamos vienam namų ūkio nariui per mėnesį visose Lietuvos apskrityse augo, tačiau nevienodai sparčiai. Panevėžio apskritis pagal šį rodiklį 2003-2005 m. Lietuvos apskričių tarpe užimdavo 6-7-ą vietas, tačiau 2006 m. buvo priešpaskutinė, beveik du kartus atsilikdama nuo lyderės –Vilniaus apskrities ir daugiau nei pusantro karto – nuo šalies vidurkio (11 paveikslas).

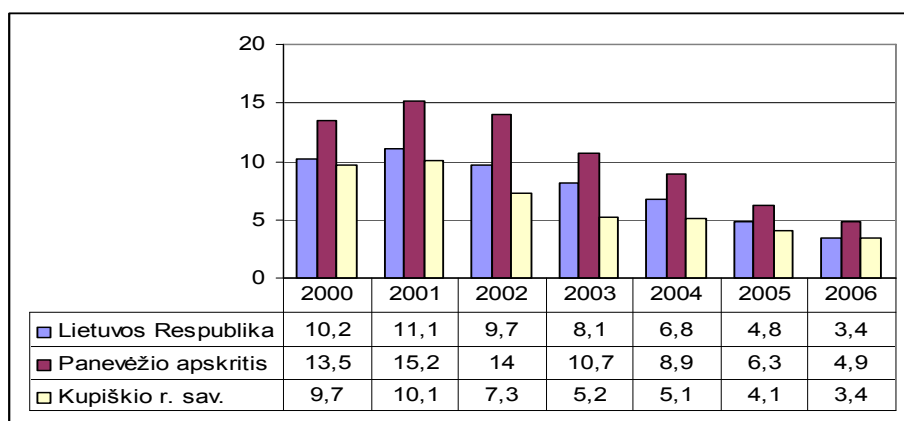
Paveikslas 11 Vidutinės disponuojamosios samdomojo darbo pajamos vienam namų ūkio nariui per mėnesį (litas)

Statistikos departamento duomenys

Nedarbo lygis Kupiškio rajono savivaldybėje, kaip ir visoje Panevėžio apskrityje bei Lietuvos Respublikoje, nuo 2001 m. mažėja, tačiau nedarbas Panevėžio apskrityje išlieka didesnis nei vidutiniškai Lietuvoje. Kupiškio rajono savivaldybėje padėtis kiek geresnė – Lietuvos darbo biržos duomenimis 2006 m. bedarbiai darbingo amžiaus gyventojų tarpe čia sudarė 3,4%. Pagal šį rodiklį nedarbas Kupiškio rajono savivaldybėje yra mažesnis už Panevėžio apskrities vidurkį ir yra labai artimas Lietuvos Respublikos nedarbo lygiui (12 paveikslas).

Paveikslas 12 Registruotų bedarbių ir darbingo amžiaus gyventojų santykis, %

Lietuvos darbo biržos duomenys

Ekonominė aplinka

Statistikos departamento duomenimis per 2000-2005 m. laikotarpį Panevėžio apskrityje sukuriamas metinis bendrasis vidaus produktas (BVP) išaugo nuo 3562,8 mln. Lt iki 5040,7 mln. Per šį laikotarpį BVP kasmet augo nuo 3,9 iki 13,6 proc. (11 lentelė).

Lentelė 11 Bendrasis produktas Panevėžio apskrityje

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Panevėžio apskritis						
Bendrasis vidaus produktas, mln. litų	3562,8	3723,1	3868,4	4049,2	4598,2	5040,7
Bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui, tūkst. litų	11,8	12,4	13,0	13,7	15,7	17,3
BVP, tenkantis vienam gyventojui, palyginti su šalies vidurkiu, %	90,5	89,0	86,6	83,1	85,9	83,1
Apskričių sukurta BVP dalis, %	7,8	7,7	7,4	7,1	7,3	7,1

Statistikos departamento duomenys

Panevėžio apskrityje sukuriama BVP dalis bendrajame Lietuvos BVP 2005 m. sudarė 7,1 proc. Pagal šį rodiklį Panevėžio apskritį lenkė Vilniaus, Kauno, Klaipėdos ir Šiaulių apskritys. Pagal BVP, tenkantį vienam gyventojui, Panevėžio apskritis užima šestą vietą po Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Telšių ir Utenos apskričių, pastarajai nusileisdama vos 0,2 tūkst. Lt vienam gyventojui. Pagal šį rodiklį Panevėžio apskritis atsilieka nuo šalies vidurkio (BVP, tenkantis vienam gyventojui, palygint su šalies vidurkiu siekia 83,1 proc.) (12 lentelė).

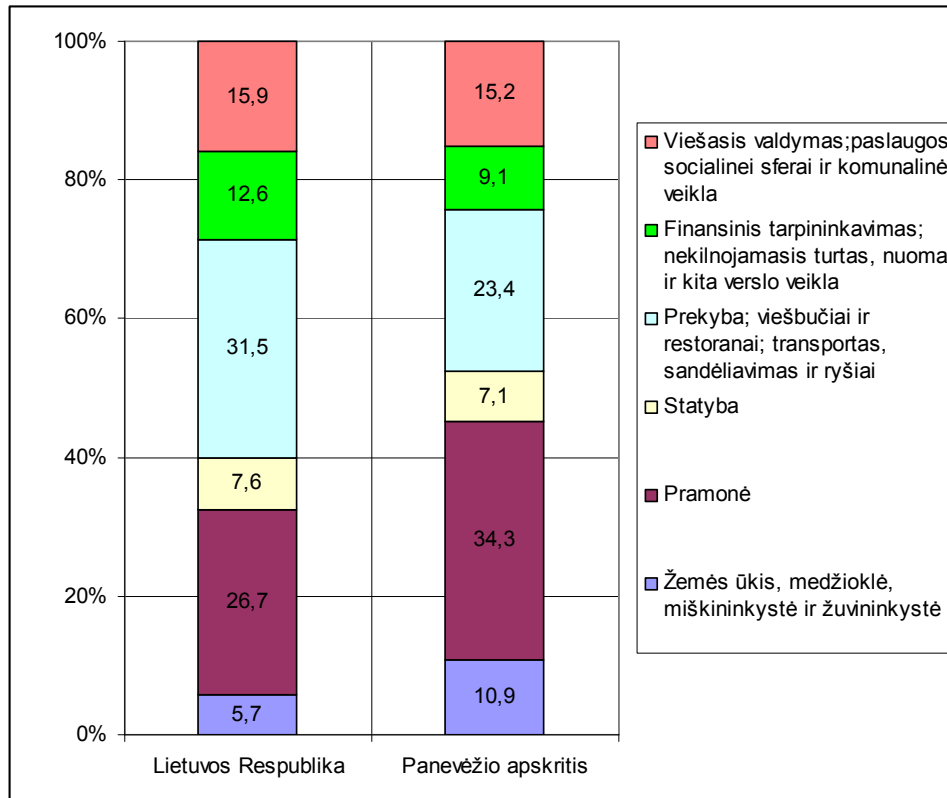
Lentelė 12 Lietuvos apskričių bendrasis vidaus produktas, 2005 m.

	Bendrasis vidaus produktas, mln. litų	Bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui, tūkst. litų	BVP, tenkantis vienam gyventojui, palyginti su šalies vidurkiu, %	Apskričių sukurta BVP dalis, %
Lietuvos Respublika	71200,1	20,9	100,0	100,0
Alytaus apskritis	2655,5	14,6	70,0	3,7
Kauno apskritis	13792,0	20,2	96,8	19,4
Klaipėdos apskritis	8356,0	21,9	105,1	11,7
Marijampolės apskritis	2449,4	13,3	63,6	3,4
Panevėžio apskritis	5040,7	17,3	83,1	7,1
Šiaulių apskritis	5662,0	15,8	75,7	8,0
Tauragės apskritis	1402,6	10,7	51,4	2,0
Telšių apskritis	3246,1	18,4	88,3	4,6
Utenos apskritis	3112,8	17,5	83,9	4,4
Vilniaus apskritis	25482,9	30,0	144,0	35,8

Statistikos departamento duomenys

Statistikos departamento duomenimis 2005 m. kiek daugiau nei trečdalis Panevėžio apskrities BVP buvo sukurta pramonėje, beveik ketvirtadalis – prekyboje, viešbučiuose, restoranuose, transporte, sandėliavime ir ryšiuose. Toliau sekė viešasis valdymas, paslaugos socialinei sferai ir komunalinė veikla (15,2 proc.), žemės ūkis, medžioklė ir žuvininkystė (10,9 proc.), finansinis tarpininkavimas, nekilnojamasis turtas, nuoma ir kita verslo veikla (9,1 proc.) ir statyba (7,1 proc.) (13 paveikslas). Palyginus Panevėžio apskrities BVP struktūrą su Lietuvos BVP struktūra, matyti, kad žemės ūkio dalis bendrame BVP Panevėžio apskrityje yra net beveik dvigubai didesnė nei Lietuvoje), tuo tarpu paslaugų ir statybos sektoriuose sukuriama BVP dalys Panevėžio apskrityje ir Lietuvoje yra atvirkščiai proporcingos, t.y. Panevėžio apskrityje pramonės BVP yra beveik tiek pat didesnis už paslaugų BVP, kiek Lietuvoje pastarasis rodiklis yra didesnis už pirmąjį.

Paveikslas 13 BVP struktūra pagal veiklas 2005 m., proc.

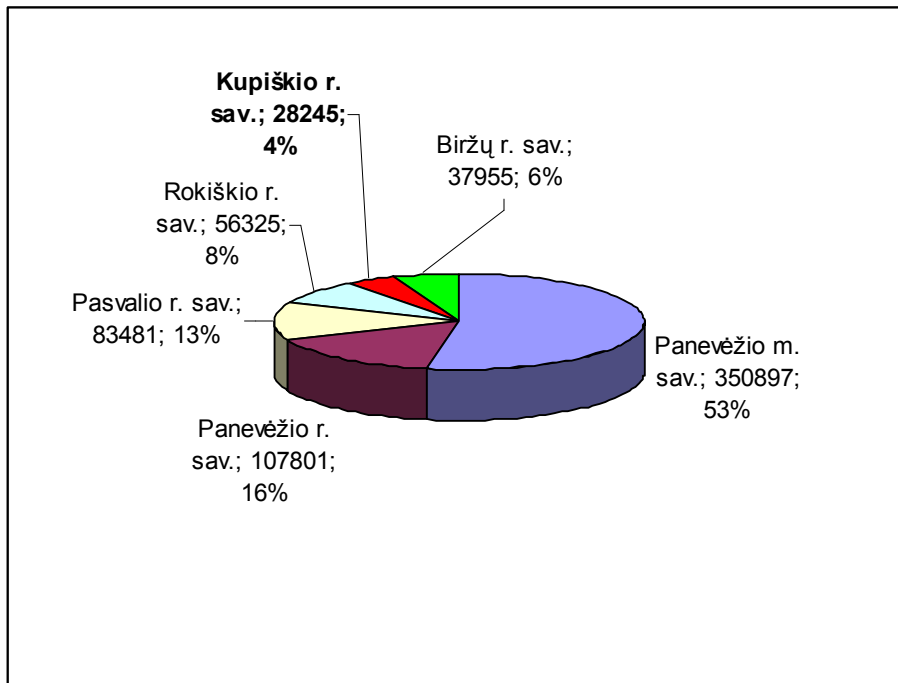

Statistikos departamento duomenys

Panevėžio regiono ekonominis augimas jo viduje yra labai netolygus. Didžiąją dalį materialinių investicijų ir tiesioginių užsienio investicijų (TUI) pritraukia Panevėžio miestas, kur koncentruojasi regiono ekonominis potencialas, tuo tarpu kitų apskrities savivaldybių dalis regiono materialinės investicijose ir tiesioginėse užsienio investicijose yra žymiai mažesnė.

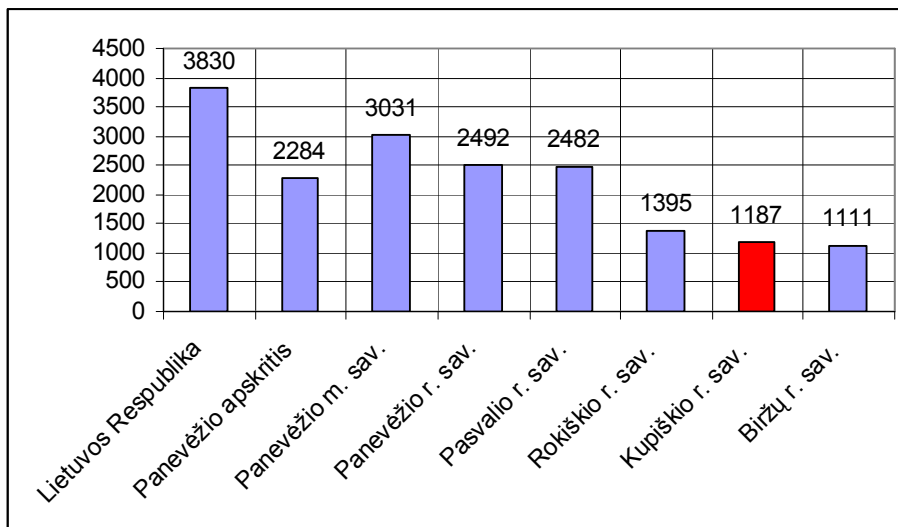
Kupiškio rajono savivaldybės materialinės investicijos 2005 m. sudarė tik 4 proc. Panevėžio apskrities materialinių investicijų, t.y. mažiausią dalį visoje apskrityje (14 paveikslas). Pagal materialines investicijas, tenkančias vienam gyventojui, Kupiškio rajono savivaldybė beveik du kartus atsiliko nuo Panevėžio apskrities ir daugiau nei tris kartus – nuo visos šalies vidurkio, o lenkė tik Biržų rajono savivaldybę (15 paveikslas).

Paveikslas 14 Materialinės investicijos Panevėžio apskrityje 2005 m., tūkst. lt.

Statistikos departamento duomenys

Paveikslas 15 Materialinių investicijų tenka vienam gyventojui 2005 m., litai.

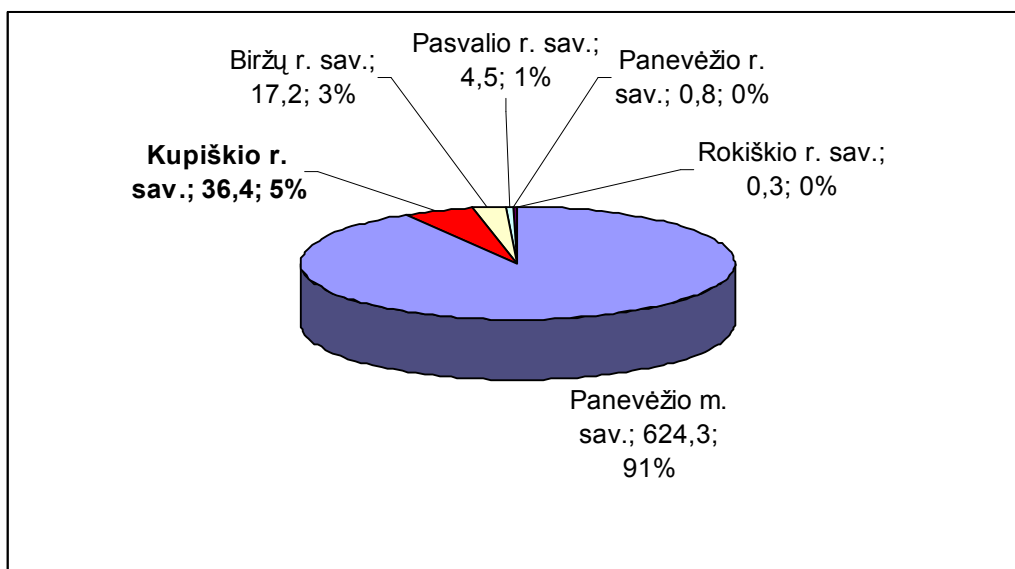
Statistikos departamento duomenys

Kiek geriau sekasi Kupiškio rajono savivaldybei pritraukti tiesiogines užsienio investicijas (TUI). Pagal šį rodiklį Kupiškio rajonas Panevėžio apskrityje 2006 m. nusileido tik Panevėžio miesto savivaldybė, nors ir tesudarė vos 5 proc.

visų apskrities TUI (16 paveikslas).

Kita vertus, Panevėžio apskritis pagal tiesiogines užsienio investicijas vienam gyventojui Lietuvos Respublikos mastu nors ir užėmė ketvirtą vietą (po Vilniaus, Kauno, Klaipėdos ir Alytaus apskričių), tačiau beveik 3 kartus atsiliko nuo šalies vidurkio, kurį, beje, viršija tik Vilniaus apskritis (13 lentelė).

Paveikslas 16 Tiesioginės užsienio investicijos 2006 m. pradžioje, mln. litų

Statistikos departamento duomenys

Lentelė 13 Tiesioginės užsienio investicijos 2006 m. pradžioje, mln. litų

	Tiesioginės užsienio investicijos, mln. litų	Tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui, litai
Lietuvos Respublika	23895,8	7022
Alytaus apskritis	396,6	2194
Kauno apskritis	2584,5	3796
Klaipėdos apskritis	2159,3	5673
Marijampolės apskritis	100,8	548
Panevėžio apskritis	683,5	2360
Šiaulių apskritis	276,6	775
Tauragės apskritis	27,0	208
Utenos apskritis	266,4	1508
Vilniaus apskritis	13575,8	16005

Statistikos departamento duomenys

Statistikos departamento duomenimis 2006 m. Kupiškio rajono savivaldybėje

veikė 343 ūkio subjektai. Kupiškio rajono savivaldybėje 1000 – iui gyventojų teko 14,6 ūkio subjektų. Pagal šį rodiklį Kupiškio rajono savivaldybė atsiliko nuo Lietuvos bei Panevėžio apskrities vidurkio ir apskrityje lenkė tik Rokiškio rajono savivaldybę (14 lentelė).

Lentelė 14 Veikiantys ūkio subjektai 2006 m.

	Vidutinis metinis gyventojų skaičius	Veikiančių ūkio subjektų skaičius	Veikiančių ūkio subjektų 1000-iui gyventojų
Lietuvos Respublika	3394.082	76516	22,5
Panevėžio apskritis	288.373	5921	20,5
Biržų r. sav.	33.701	513	15,2
Kupiškio r. sav.	23.571	343	14,6
Panevėžio m. sav.	114.948	3307	28,8
Panevėžio r. sav.	43.242	750	17,3
Pasvalio r. sav.	33.167	445	17,3
Rokiškio r. sav.	39.744	563	14,2

Statistikos departamento duomenys

2006 m. apie 70% visų Kupiškio rajono savivaldybėje užregistruotų ūkio subjektų sudarė įmonės, kuriose dirba iki 10 darbuotojų (mikro įmonės). Įmonės, kuriose dirba nuo 10 iki 50 darbuotojų, sudarė kiek daugiau nei 20 proc. (smulkios įmonės). Daugiau nei 250 darbuotojų Kupiškio rajono savivaldybėje 2006 m. turėjo tik 1 įmonė (vidutinė įmonė), o įmonių, kuriose dirba daugiau nei 500 darbuotojų, visai nebuvo. Taigi, jeigu vertintume tik pagal darbuotojų skaičių, Kupiškio rajono savivaldybėje veikia išimtinai tik mikro, smulkios ir vidutinės įmonės (15 lentelė)⁶³. Tai atitinka Panevėžio apskrities ir Lietuvos Respublikos vidurkį (17 paveikslas).

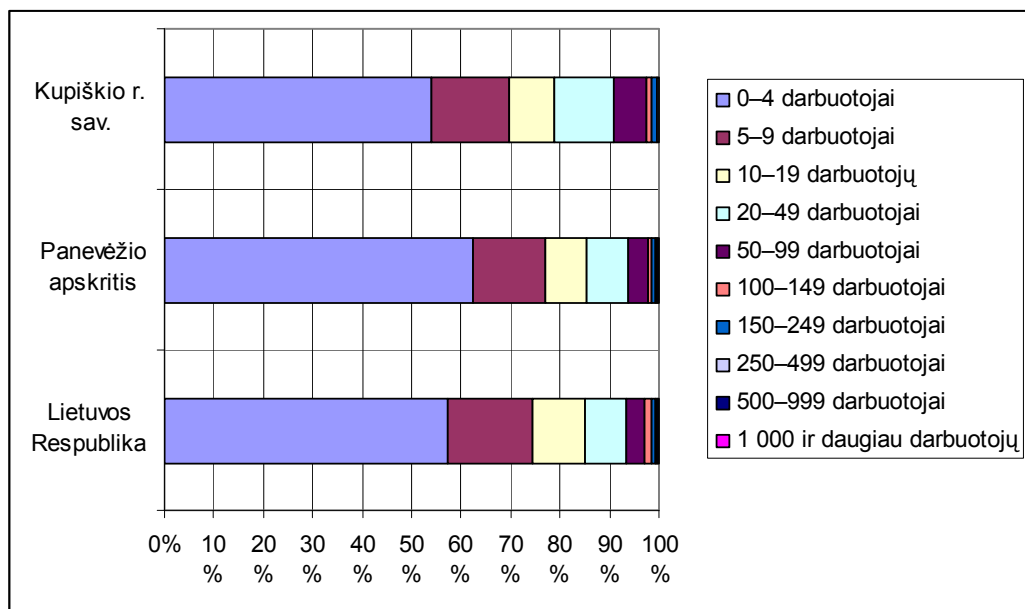
⁶³ Skirstymas į mikro, smulkias ir vidutines įmones atliktas, vadovaujantis Europos Komisijos 2003 m. gegužės 6 d. rekomendacijomis, bei Lietuvos Respublikos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros įstatymu, tačiau neįvertinant kito svarbaus kriterijaus – apyvartos.

Lentelė 15 Veikiančių ūkio subjektų skaičius 2006 m. pabaigoje

	Lietuvos Respublika	Panevėžio apskr.	Kupiškio r. sav.
0–4 darbuotojai	43908	3690	185
5–9 darbuotojai	13117	860	54
10–19 darbuotojų	7964	516	32
20–49 darbuotojai	6472	481	41
50–99 darbuotojai	2884	246	22
100–149 darbuotojai	970	51	4
150–249 darbuotojai	613	40	4
250–499 darbuotojai	376	26	1
500–999 darbuotojai	137	7	..
1000 ir daugiau darbuotojų	75	4	
Iš viso	76516	5921	343

Statistikos departamento duomenys

Paveikslas 17 Veikiantys ūkio subjektai pagal darbuotojų skaičių 2006 m. pabaigoje

Statistikos departamento duomenys

Politiniai veiksniai

Ilgalaikiai Lietuvos raidos tikslai ir prioritetai

*Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas*⁶⁴

Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas yra pagrindinis planavimo dokumentas, reglamentuojantis šalies teritorijos naudojimo ir tvarkymo ilgalaikę strategiją. Jame nurodomi tokie svarbiausi šalies plėtrą stabdantys požymiai:

- socialinėje plotmėje –
 1. Demografinės situacijos kritiškumas (reprodukcija, sergamumas),
 2. Socialinės būklės negatyvumas (nedarbas, nusikalstamumas);
 - ekonominėje plotmėje –
 3. Investicijų nepakankamumas,
 4. Pajamų nepakankamumas,
 5. Žemės naudmenų gamybinis neefektyvumas;
 - urbanistinėje plotmėje –
 6. Urbanistinė įtampa (centrinių vietų nepakankamas išplėtojimas, neoptimalūs funkciniai, aptarnavimo ryšiai);
- integruotos aplinkosaugos plotmėje –
7. Aplinkos sveikumo neužtikrinimas,
 8. Gamtos vertybių degradavimo pavojus,
 9. Kultūros vertybių nykimo pavojus.

Lietuvos teritorijos raidos strategija moduluojama bendraisiais Europos teritorijų plėtros principais:

- 1) socialinė ir ekonominė plėtra vykdoma siekiant teritorinių (erdvinių) struktūrų pusiausvyros;
- 2) teritorinės (erdvinės) struktūros grindžiamos ypatingomis (specialiomis) vertybėmis ir regioniniu identitetu Europos kontekste;

⁶⁴ Patvirtintas LR Seimo 2002 m. spalio 29 d. nutarimu Nr. IX-1154, Žin., 2002, Nr. 116-5198.

3) racionali ekonominė plėtra iš esmės neprieštarauja gamtos ir kultūros paveldo naudojimui ir išsaugojimui⁶⁵. Paveldo išsaugojimas ir panaudojimas padeda ekonominei plėtrai.

Bendrajame plane nustatytoms šalies raidos strateginėms kryptims įgyvendinti numatoma konkretizuotų bendrųjų strateginių teritorijos raidos tikslų sistema:

- *socialinėje plotmėje* –
 - įgyvendinti teritoriškai diferencijuotą demografinę ir socialinę politiką bei specialias regionines nedarbo mažinimo, gyvenviečių aktyvinimo ir renovacijos programas,
 - suteikti socialinio vystymo impulsą šalies periferijai (įvertinant ir panaudojant savivaldybių galimybes),
 - formuoti ir stiprinti šalies ir jos regionų kultūrinį identitetą, remti etnokultūros raišką;
- *ekonominėje plotmėje* –
 - užtikrinti ilgalaikius žemėnaudos prioritetus ir racionalų žemės naudojimą,
 - šalies ūkio pamatams formuoti išnaudoti jos tranzitinės padėties privalumus, alternatyvius energijos šaltinius bei naujų perspektyvių naudingųjų iškasenų gavybą,
 - žemyninėje šalies dalyje iš esmės išlaikyti turintį tradicijas žemės ir miškų ūkį, jį teritoriškai diferencijuoti, ypač panaudojant poilsio organizavimo kaime potencialą, ekologinės žemdirbystės perspektyvą ir pan.,
 - užtikrinti transporto plėtrai reikalingų teritorijų prioritetą prieš žemės ūkio paskirties žemės nuosavybės formavimą priemiesčiuose,
 - šalies pajūrio dalį specializuoti rekreacinio ir žuvininkystės ūkio bei jūrų transporto plėtrai, ypatingą dėmesį skirti pažintinio turizmo (įskaitant kruizinį), jūrų žvejybos, taip pat poilsinės rekreacijos bei pramogų verslo plėtrai;

⁶⁵ Čia ir toliau išskirta Strategijos rengėjų.

- *ekologinėje plotmėje* –
 - išlaikyti ir stiprinti turimą aplinkos sveikumo bei kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės apsaugos, gamtinio karkaso palaikymo sistemą,
 - šalies ir regionų savitumus formuojančioms gamtinėms ir kultūrinėms aplinkos vertybėms garantuoti efektyvią apsaugą ir racionalų naudojimą,
 - užtikrinti tik ekologiškai pagrįstų kraštotvarkos programų realizavimą;
- *kompleksinėje teritorinėje plotmėje* –
 - užtikrinti tikslingą ir harmoningą gyvenviečių tinklo raidą, kuri remiasi šalies erdvinio urbanistinio stuburo palaikymo bei tolygaus aktyvumo centrų išdėstymo darna,
 - optimizuoti šalies teritorijos regionavimą pagal ES standartus suteikiant nustatytiems teritorijos vienetams regioninės politikos planavimo ir įgyvendinimo instrumento paskirtį, taikyti aktyvias priemones esamoms neigiamoms tendencijoms pakeisti,
 - ženkliai padidinti didžiausio kompleksinio problemiško arealų investicinį aprūpinimą.

Kiti teritorijos raidos tikslai: optimizuoti urbanistinę sistemą, kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės apsaugą, kultūros paveldo, gamybos bei rekreacinių teritorijų naudojimą ir socialinės ir kultūrinės bei techninės infrastruktūros teritorinę plėtrą.

Bendrajame plane suformuluoti tokie rekreacijos (ir turizmo) teritorinės plėtros tikslai:

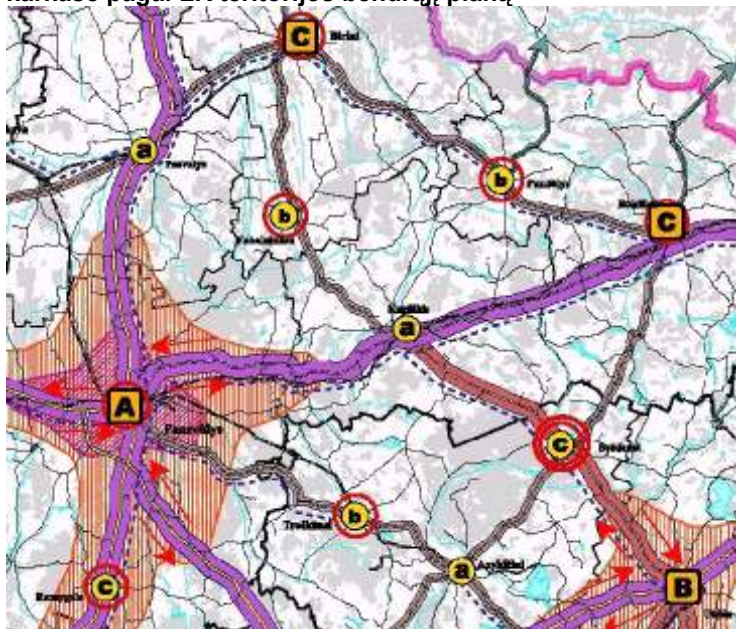
- 1) plėsti gamtinėje aplinkoje rekreacijos specializuotų teritorijų tinklą ir plėtoti infrastruktūrą;
- 2) intensyvinti turizmo, ypač pažintinio ir kultūrinio, plėtrą ir stiprinti potencialą;
- 3) užtikrinti gamtinių ir kultūrinių rekreacinių išteklių naudojimo ir apsaugos efektyvumą bei optimalumą;
- 4) išnaudoti poilsio kaimiškoje aplinkoje potencialą atgaivinant ekonomiškai silpnus šalies rajonus;

- 5) perorientuoti įvažiuojamąjį turizmą ir, orientuojantis į Vakarų šalis, sukurti atitinkamą rekreacinės infrastruktūros kokybę;
- 6) sukurti valstybinę rekreacijos rėmimo sistemą ir užtikrinti jos regioninį diferencijavimą;
- 7) pasiekti, kad planuojamu laikotarpiu (iki 2020 m.) bendrosios pajamos iš turizmo išaugtų iki 2,5 karto, o turizmo dalis šalies BVP padidėtų iki 10 procentų;

Pagal savo raidos problemiško erdvinę sklaidą įvertinti rajonai suskirstyti į keturias stambias problemines sritis – dvi pasižymi santykinai mažu problemišku (Šiaurės Lietuvos ir Pietvakarių–Vidurio Lietuvos) ir dvi apima vidutinio bei didelio problemiško rajonus (Rytų Lietuvos bei Vakarų–Vidurio Lietuvos). Taigi, Kupiškio rajono savivaldybė patenka į santykinai mažo problemiško sritį.

Lietuvos Respublikos teritorijos urbanistinio karkaso kontekste Kupiškio miestas vertinamas kaip 3 lygmens pagrindinis lokalinis arba savivaldybės centras. Kupiškio miestas atsiduria geografiniame centre tarp keturių 2 lygmens regioninių centrų: esamų – Panevėžio ir Utenos, bei naujai plėtojamų – Biržų ir Rokiškio (18 paveikslas...).

Paveikslas 18 Kupiškio miesto ir rajono savivaldybės vieta urbanistiniame šalies karkase pagal LR teritorijos bendrąjį planą

Kupiškio rajoną charakterizuoja ir geras pasiekiamumas. Kupiškį su aukščiau minėtais regioniniais centrais jungia pirmo rango magistralinis (tarptautinis) autokelias (Panevėžys, Rokiškis), antro rango automagistralinis kelias (Utena) ir krašto kelias (Biržai). Pro Kupiškio miestą taip pat eina krašto geležinkelio linija. Kupiškio rajono savivaldybė yra lengvai pasiekama iš užsienio šalių aukščiau minėtu pirmo rango magistraliniu (tarptautiniu) autokeliu, kuris ties Panevėžiu kertasi su kitu tarptautiniu autokeliu „Via Baltica“ (19 paveikslas).

Paveikslas 19 Kupiškio rajono savivaldybės vieta Lietuvos techninės infrastruktūros kontekste pagal LR teritorijos bendrąjį planą

Turizmo plėtrai aktualiausi Bendrojo plano rekreacinių teritorijų sprendiniai. Įvertinus gamtinės aplinkos išteklių ir kultūros paveldo turtingumą, esamo rekreacinės infrastruktūros išvystymo lygį, vietos gyventojų ekonomines galimybes, aplinkos sveikumą, aplinkos ekologinį atsparumą, socialinės aplinkos saugumą, rekreacinio aptarnavimo tradicijas, buvo išskirta 40 rekreacinių išteklių arealų, kurių ribas daugiausiai nulėmė rekreacinis gamtinės bei kultūrinės aplinkos turtingumas.

Kupiškio rajono savivaldybės teritorija patenka į du arealus (20 paveikslas). Abu jie priskirti prie žemiausio rekreacijos perspektyvinės plėtros lygio. Čia siūloma kurti lokalinės reikšmės rekreacines sistemas bei pavienius rekreacijos objektus. Tiesa, jų rekreacinis potencialas bei vystytinos rekreacinės rūšys vertinamos skirtingai:

- Arealas Nr. 31 (šiaurės vakarinė, šiaurės rytinė, rytinė ir pietinė Kupiškio rajono savivaldybės teritorijos dalys). Rekreacinis potencialas – mažas. Prioritetinė rekreacinė plėtra – verslinė rekreacija⁶⁶, kitos vystytinos rekreacijos rūšys – poilsis gamtoje ir pažintinė rekreacija⁶⁷;
- Arealas Nr. 25 (šiaurinė, centrinė ir vakarinė Kupiškio rajono savivaldybės teritorijos dalis, apimanti Lėvens pakrantes ir Kupiškio miestą). Rekreacinis potencialas – gana mažas. Prioritetinė rekreacinė plėtra – pažintinė rekreacija ir pramoginė rekreacija⁶⁸, kitos vystytinos rekreacijos rūšys – verslinė rekreacija ir poilsis gamtoje.

Taigi, Kupiškio rajono savivaldybės galimybės plėtoti rekreacines teritorijas vertinamos žemai. Kita vertus, atkreiptinas dėmesys į tai, kad Bendrojo plano rekreacinių teritorijų plėtros sprendiniuose numatytas pro Kupiškio rajoną palei Lėvens upę vedantis vienas iš 6 regioninių valstybinių parkų žiedų – „Vidurio Lietuvos parkų žiedas“⁶⁹

Bendrajame plane taip pat suformuluoti valstybinio rėmimo rekreacijos plėtrai prioritetai pagal atskirus rekreacinius arealus. Areale Nr. 25 siūloma teikti vidutinio lygio paramą investicijoms vertingai gamtinei aplinkai paruošti, o taip pat žemo lygio ekonominę paramą rekreacijos organizacinėms struktūroms formuoti ir stiprinti, rekreacinio verslo mokymui bei investicijoms vertingam kultūros paveldui paruošti. Tuo tarpu areale Nr. 31 siūloma apsiriboti tik rekreacinės aplinkos apsaugos ir naudojimo įstatyminės bazės tobulinimu (taikoma visiems arealams).

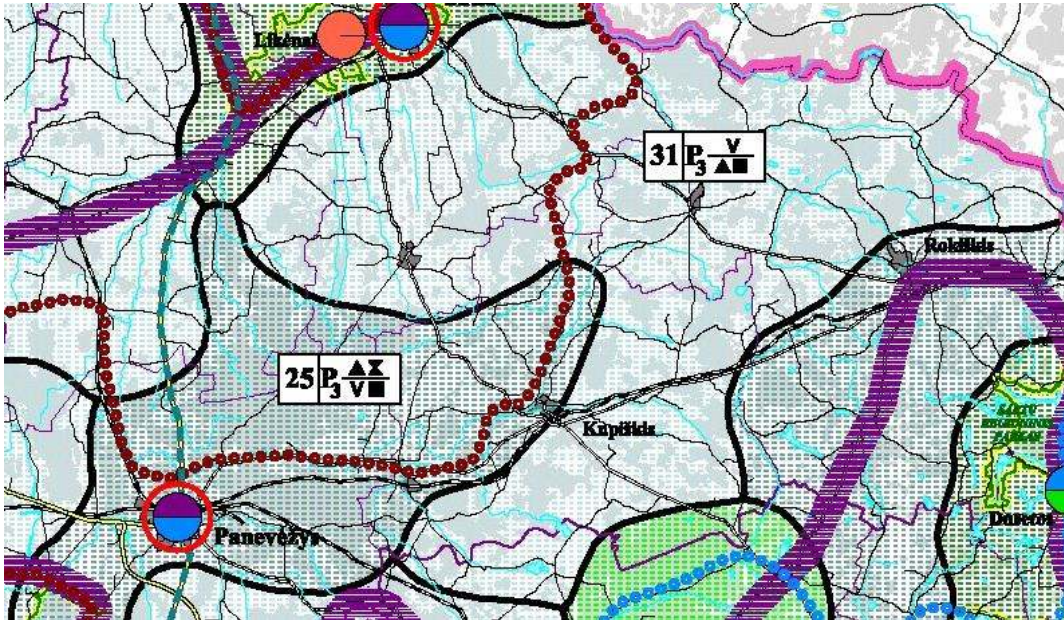
⁶⁶ Verslinė rekreacija – tai poilsis gamtoje renkant miško gėrybes, medžiojant, žūklaujant.

⁶⁷ Pažintinė rekreacija – tai kelionės bei poilsis gamtinėje ar kultūrinėje aplinkoje norint pažinti šią aplinką, jos istoriją, prigimtį, savybes, išplėsti kultūros akiratį.

⁶⁸ Pramoginė rekreacija – tai poilsis gamtoje ar tam tikslui pritaikytoje dirbtinėje aplinkoje, dalyvaujant įvairaus pobūdžio pramogose.

⁶⁹ Plane pažymėtas tamsiai raudonų apskritimų vorele

Paveikslas 20 Rekreacinės teritorijos Kupiškio rajono savivaldybės teritorijoje pagal LR Bendrąjį planą

Valstybės ilgalaikės raidos strategija⁷⁰

Valstybės ilgalaikės raidos strategijos pagrindinis tikslas – sukurti aplinką plėtoti šalies materialinei ir dvasinei gerovei, kurią apibendrintai nusako žinių visuomenė, saugi visuomenė ir konkurencinga ekonomika.

Valstybės ilgalaikės raidos strategijoje išskirti trys prioritetai: žinių visuomenė, saugi visuomenė ir konkurencinga ekonomika. Aplinkos apsauga yra viena iš saugios visuomenės prioriteto įgyvendinimo krypčių, o kaimo ir žemės ūkio plėtra, regioninė plėtra ir turizmas – konkurencingos ekonomikos prioriteto įgyvendinimo kryptys.

Tarp kitų strategijoje numatytų *aplinkos apsaugos* ilgalaikės plėtros krypčių yra gamtos paveldo vertybių, kraštovaizdžio savitumo ir biologinės įvairovės išsaugojimas. Strategijoje pabrėžiama būtinybė pritaikyti saugomas teritorijas lankymui, sudaryti sąlygas rekreacijos, ypač pažintinio turizmo, plėtrai. Vandenių apsaugos srityje greta kitų veiklos sričių numatoma mažinti vandenių

⁷⁰ Patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2002-11-12 nutarimu Nr.IX-1187.

taršą buitinėmis ir gamybinėmis nuotekomis; gerinti geriamojo vandens kokybę; mažinti vandenų taršą iš žemės ūkio šaltinių; gerinti rekreacijai naudojamų vandenų būklę; gerinti vandens ekologijos sistemų būklę. Iš numatomų veiklos sričių kraštovaizdžio išsaugojimo ir žemėnaudos struktūros formavimo srityje, vandens turizmo plėtrai Kupiškio rajone įtakos turės priemonės, skirtos sustabdyti gamtos kraštovaizdžio nykimą ir išsaugoti būdingą jo įvairovę, o taip pat – priemonės, skirtos sustabdyti karstinio ir pelkinio kraštovaizdžio nykimą.

Kaimo ir žemės ūkio plėtros srityje numatoma skatinti inovacijas, didesnę pridėtinę vertę kuriančių konkurencingų produktų bei paslaugų gamybą, plėtoti netradicinius bei alternatyvius verslus. Ilgainiui Lietuvos kaimas turėtų tapti darbu, gyvenimui ir poilsiui patrauklia erdve. Tuo tikslu numatoma remti alternatyvią veiklą skatinant netradicinių bei ekologiškų žemės ūkio produktų gamybą, kaimo turizmą ir rekreaciją, intensyvinti tvenkinių žuvininkystę.

Regionų plėtros srityje siekiama užtikrinti palankias sąlygas investicijoms į regionų ekonomiką. Siekiant mažinti socialinius ir ekonominius skirtumus tarp regionų ir disproporcijas tarp atskirų sektorių regionų viduje numatoma teikti valstybės pagalbą probleminėms teritorijoms ir regionams, turintiems atskiruose sektoriuose specifinių regioninių problemų. Numatoma, kad gyvybingos kaimo gyvenvietės, padidėjęs gyventojų mobilumas sujungs miestus su kaimais. Bus sukurta tinkama aplinka gamtos ir kultūros paveldui išsaugoti plėtojant turizmą ir rekreaciją.

Turizmo srityje siekiama, kad Lietuva taptų didelių ekonominių ir kultūrinių galimybių turizmo šalimi. Tuo tikslu numatoma kurti ir įgyvendinti racionalią turizmo politiką sudarant palankias teisinės, investicines sąlygas visiems turizmo verslo dalyviams; veiksmingai kurti patrauklius turizmo produktus vidaus ir tarptautinei rinkai; užtikrinti racionalų Lietuvos gamtinių, kultūrinių ir socialinių galimybių panaudojimą; išplėsti apgyvendinimo, turizmo paslaugų ir pramogų sektoriaus įvairovę turizmo centruose ir rekreacinėse vietovėse (tame tarpe numatoma mažųjų prieplaukų tinklo plėtra); sukurti Lietuvos jūrinio ir vidaus vandenų turizmo infrastruktūrą, skatinti vidaus turizmo srautų

didėjimą, tolygesnį jų regioninį pasiskirstymą šalies teritorijoje (tame tarpe numatomas turizmo informacijos kelio ženklų sistemos sukūrimas bei įgyvendinimas, pagrindinių magistralinių ir krašto kelių turizmo infrastruktūros projektų parengimas ir įgyvendinimas), užtikrinti visoje šalies teritorijoje viešosios rekreacinės infrastruktūros (pakelės poilsio aikštelių su sanitarine higienos įranga, apžvalgos aikštelių, stovyklaviečių, paplūdimių ir maudyklių) sukūrimą ir priežiūrą, siekiant, kad ji kiekybiniu ir kokybiniu požiūriais tenkintų vietos gyventojų ir turistų poreikius. Įvertinus turizmo konkurencinius pranašumus ir atsižvelgiant į Lietuvos turizmo išteklių specializaciją bei diferenciaciją, integruojantis į ES bei įgyvendinant nustatytus Lietuvos turizmo plėtros strateginius tikslus ir uždavinius, išryškintos šios prioritetinės turizmo plėtros rūšys: kultūrinis ir pažintinis, dalykinis ar verslo, kurortinis, vandens (jūrų ir upių), ekologinis ir kaimo turizmas.

Darni plėtra

*Nacionalinė darnaus vystymosi strategija*⁷¹

Pagrindinės darnaus vystymosi nuostatos suformuluotos pasaulio viršūnių susitikime Rio de Žaneire 1992 metais. Darnus vystymasis įteisintas kaip pagrindinė ilgalaikė visuomenės vystymosi ideologija. Darnaus vystymosi koncepcijos pagrindą sudaro 3 lygiaverčiai komponentai – aplinkosauga, ekonominis ir socialinis vystymasis. Rio de Žaneire priimta darnaus vystymosi įgyvendinimo veiksmų programa – „Darbotvarkė 21“. Priimtoje deklaracijoje nurodyti pagrindiniai darnaus vystymosi principai.

Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje darnus vystymasis suprantamas kaip kompromisas tarp aplinkosauginių, ekonominių ir socialinių visuomenės tikslų, sudarantis galimybes pasiekti visuotinę gerovę dabartinei ir ateinančioms kartoms, neperžengiant leistinų poveikio aplinkai ribų.

Darnaus Lietuvos vystymosi strateginėje analizėje įvertinant šalies *turizmo sektorių*, nurodoma, kad turizmo sukurto BVP didėjimas daro mažesnę nei kitos ūkio šakos neigiamą poveikį aplinkai. Turizmas skatina saugoti ir puoselėti vertingą gamtinę ir kultūrinę aplinką, drauge sėkmingai spręsti atsiliekančių regionų socialines, ekonomines ir gamtos saugos problemas. Poilsio, pažintinis ir gydomasis turizmas skatina žmonių judrumą, leidžia pažinti krašto savastį ir tradicijas, gerina žmonių sveikatą. Kaimo turizmo plėtojimas įtraukia į aktyvią veiklą pagyvenusius žmones, mažina kaimiškųjų regionų depopuliaciją, nedarbą ir antisocialinius reiškinius juose. Augantis turizmas skatina ir teikia galimybę puoselėti ir tvarkyti aplinką, kuo patraukliau parodyti gamtos ir kultūros vertybes, plačiau skleisti aplinkosaugos žinias. Kita vertus nereguliuojamas ir blogai organizuotas turizmas kelia didelį pavojų gamtinei ir kultūrinei aplinkai, didina antropogeninę apkrovą jautrioms ir neparengtoms gamtos teritorijoms. Tuo tarpu racionaliai plėtojama rekreacinė infrastruktūra leidžia reguliuoti lankytojų srautus saugomose teritorijose, mažinti jautrių teritorijų apkrovą.

⁷¹ patvirtinta LR Vyriausybės 2003-09-11 d. nutarimu Nr. 1160.

Formuluojant Lietuvos darnaus vystymosi viziją, pabrėžiama, kad Lietuva turėtų tapti visateisė ir lygiavertė ES narė, išsaugojusi kultūros savitumą ir sėkmingai prisitaikiusi prie globalizacijos sąlygų, nuosekliai įgyvendinanti darnaus vystymosi politiką, užtikrinančią sveiką aplinką, tinkamą gamtos ir intelektualinių išteklių naudojimą, nuosaikų, bet stabilų ekonomikos augimą, visuotinę visuomenės gerovę ir patikimas socialines garantijas. Akcentuojama, kad aplinkos būklė Lietuvoje, nors ir gana sparčiai augant ekonomikai, atitiks ES standartus. Modernizuoti vandens tiekimo, nuotekų valymo tinklai ir įrenginiai, vandens išteklių valdymas baseininiu principu užtikrins gerą gyventojams tiekiamo vandens kokybę ir minimalų neigiamą poveikį atviriems vandens telkiniams, kurių vandens kokybė labai pagerės. Gamtos ištekliai bus gerai saugomi, daug racionaliau ir efektyviau naudojami. Vis daugiau bus naudojama rekreacinių išteklių – plėsis kaimo turizmas, šios veiklos poveikis aplinkai neviršys teritorijų ekologinio talpumo normų. Regionų darnaus vystymosi srityje aktyvi valstybės regioninė politika skatins tolygesnį Lietuvos regionų vystymąsi. Kryptingai vykdoma valstybės regioninė politika sustiprins silpnąsias gyvenamųjų vietovių tinklo grandis, padės sukurti optimalų regioninių ir vietinių centrų tinklą, plėtoti savivaldos sistemą. Kaimiškuosiuose regionuose bus sėkmingai reformuota žemės ūkio gamyba, skatinama kurti naujus verslus ir paslaugas, plėtoti kaimo turizmą, labai sumažės šių regionų depopuliacija.

Bendrasis darnaus vystymosi strateginis tikslas – suderinti aplinkosaugos, ekonominio ir socialinio vystymosi interesus, užtikrinti švarią ir sveiką aplinką, efektyvų gamtos išteklių naudojimą, visuotinę ekonominę visuomenės gerovę, stiprias socialines garantijas ir per Strategijos įgyvendinimo laikotarpį (iki 2020 metų) pagal ekonominius, socialinius ir gamtos išteklių naudojimo efektyvumo rodiklius pasiekti esamą ES valstybių vidurkį, o pagal aplinkos taršos rodiklius neviršyti ES leistinų normatyvų, įgyvendinti tarptautinių konvencijų, ribojančių aplinkos taršą ir poveikį į pasaulio klimatui, reikalavimus.

Žemiau pateikiami vandens turizmui Kupiškio rajone aktualūs ilgalaikiai ir vidutinės trukmės darnaus vystymosi tikslai ir uždaviniai aplinkos kokybės (vandens), kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės bei turizmo srityse (16

lentele).

Lentelė 16 Darnaus vystymosi tikslai ir uždaviniai aplinkos kokybės (vandens), kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės bei turizmo srityse, aktualūs Kupiškio rajono savivaldybės vandens turizmo plėtros strategijos rengimo kontekste

	Aplinkos kokybė. Vanduo	Kraštovaizdžio ir biologinė įvairovė	Turizmas
Ilgalaikiai tikslai (iki 2020 m.)	Sukurti šiuolaikišką, upių baseinų principu pagrįstą decentralizuotą vandens išteklių valdymo sistemą, leidžiančią visiems šalies gyventojams tiekti sveiką, atitinkantį ES reikalavimus geriamąjį vandenį, užtikrinančią patikimą atvirų vandens telkinių ir vandens ekosistemų apsaugą, racionalų vandens išteklių naudojimą, didelį rekreacijos potencialą, vandens ekosistemų įvairovę ir biologinį produktyvumą	išsaugoti kraštovaizdžio ir biologinę šalies įvairovę, gamtos ir kultūros paveldo vertybes, skatinti atkurti pažeistus gamtinius elementus, užtikrinti racionalų kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės naudojimą	plėtoti turizmą ir rekreaciją, drauge užtikrinti gamtinių ir kultūrinių Lietuvos regionų savitumo išsaugojimą, kuo mažesnę neigiamą poveikį aplinkai, teigiamus ekonominius ir socialinius pokyčius kaimiškose teritorijose, sudaryti sąlygas kuo geriau pažinti kraštą, formuoti teigiamą jo įvaizdį
Ilgalaikiai uždaviniai (ir priemonės)	• užtikrinti, kad visos užteršto vandens nuotekos būtų išvalomos iki ES normatyvų, dar neišleistos į paviršinius vandens telkinius; • pasiekti, kad atvirų telkinių vandens kokybė atitiktų ES direktyvų reikalavimus	• išsaugoti valstybės ir jos etnografinių regionų kraštovaizdžio ir biologinę įvairovę ir savitumą, užtikrinti racionalų jų naudojimą <i>(įtraukti kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės, kultūros paveldo apsaugos priemones į visų ūkio šakų (sektorių) plėtros strategijas)</i>; • didinti saugomų teritorijų atvirumą visuomenei, skleisti informaciją apie	• sieti turizmo plėtrą su Lietuvos valstybingumo istorijos, etnokultūros, gamtos ir kultūros vertybių pažinimu ir teigiamo valstybės įvaizdžio formavimu <i>(sukurti bendrą rekreacijos ir turizmo paslaugų infrastruktūrą, visiškai tenkinančią didėjančius vietinio ir atvykstamojo turizmo poreikius, neviršijant teritorijų ekologinio</i>

		saugomų teritorijų svarbą ir tikslus (<i>įrengti valstybiniuose parkuose pažintinio turizmo (pėsčiųjų, dviračių, vandens, automobilių, žirginio ir kitokio) takus ir trasas, sukurti pažintinio turizmo takų sistemą, organizuoti ekologinio švietimo kampanijas</i>); • užtikrinti natūralaus hidrografinio tinklo ir vandens ekosistemų apsaugą (<i>įgyvendinti natūralaus hidrografinio tinklo ir vandens ekosistemų apsaugos priemones, sureguliuoti upių renatūrizavimo projektus</i>); • užtikrinti karstinio regiono ir kitų jautrių teritorijų ekologinį stabilumą; • užtikrinti rekreacinių išteklių apsaugą ir racionalų naudojimą; • saugoti ir gausinti natūralias urbanizuoto kraštovaizdžio teritorijas ir istorinius želdynus	<i>talpumo; įgyvendinti regioninių valstybinių parkų žiedų Aukštaitijoje, Dzūkijoje, Žemaitijoje ir pajūryje projektus</i>); • išplėsti specializuotų rekreacinių teritorijų gamtinėje aplinkoje tinklą, tobulinti paslaugų teikimo poilsiautojams ir turistams infrastruktūrą, suteikti kaimo gyventojams didesnę darbo pasirinkimo ir nuolatinių pajamų galimybę; • stiprinti valstybinę rekreacijos ir turizmo rėmimo sistemą, teikti pirmenybę ekologiniam, pažintiniam ir gydomajam turizmui, skatinti šį verslą, atsižvelgiant į skirtingą regionų rekreacinį potencialą, visų pirma remti projektus, sudarančius sąlygas racionaliai naudoti gamtinius ir kultūrinius rekreacinius išteklius
--	--	--	---

Vidutinės trukmės tikslai (iki 2010)	tinkamai naudojant valstybės, savivaldybių, privačias ir ES struktūrinių fondų lėšas, pasiekti, kad Lietuva vykdytų ES direktyvose nustatytus vandens naudojimo ir apsaugos reikalavimus, o vandens ūkis būtų ekonomiškai efektyvus	sukurti šiuolaikišką, Lietuvos nacionalinius interesus ir ES reikalavimus atitinkančią kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės, kultūros paveldo apsaugos ir naudojimo sistemą	plėtoti kaimo turizmą, skatinti poilsio ir turizmo kaimo aplinkoje infrastruktūros plėtrą, užtikrinti gamtos ir kultūros vertybių apsaugą ir racionalų naudojimą.
Vidutinės trukmės uždaviniai (ir priemonės)	• pasiekti, kad atvirų vandens telkinių būklė atitiktų ES maudyklų direktyvos reikalavimus (<i>modernizuoti atvirų vandens telkinių, požeminio ir geriamojo vandens monitoringo, laboratorinės analizės, monitoringo duomenų kaupimo ir analizės sistemą</i>); • pasiekti, kad atvirų vandens telkinių būklė atitiktų ES maudyklų direktyvos reikalavimus (<i>parengti ir įgyvendinti ES maudyklų direktyvos reikalavimų įgyvendinimo veiksmų programą</i>)	• sudaryti visuomenei platesnes galimybes susipažinti su saugomomis gamtos ir kultūros vertybėmis, prisidėti prie jų apsaugos; • atkurti labiausiai pažeistus kraštovaizdžio elementus, saugoti ir gausinti estetiškes kraštovaizdžio vertybes, stiprinti tradicinio kaimo kraštovaizdžio apsaugą, sumažinti jo vizualinę taršą	• tinkamai naudojant valstybės, savivaldybių ir ES paramą, didinti poilsio ir turizmo kaimo aplinkoje potencialą; • užtikrinti tolygesnę turizmo infrastruktūros plėtrą šalies teritorijoje, siekti geriau saugoti gamtinius ir kultūrinius rekreacinius arealus, optimaliai juos naudoti atsižvelgiant į ekologinį jų talpumą; • plačiau naudotis ekologiniam švietimui, gamtos ir kultūros vertybėms propaguoti saugomų teritorijų, visų pirma – nacionalinių ir regioninių parkų galimybėmis; • visokeriopai skatinti naudotis dviračiais ir vandens transportu, ypač rekreacinėse ir saugomose teritorijose

„Darnios turizmo (*angl. sustainable tourism*) plėtros gairės ir vadybos praktika yra pritaikomi visoms turizmo rūšims visų tipų turizmo vietovėse, įskaitant masinį turizmą ir įvairius nišinius turizmo segmentus. Darnumo principai nurodo į aplinkosauginius, ekonominius ir socio-kultūrinius turizmo plėtros aspektus ir tarp šių trijų dimensijų turi būti nustatyta tinkama pusiausvyra, garantuojanti ilgalaikį darnumą (tvarumą). Todėl darnus turizmas turi:

- 1) optimaliai naudoti aplinkos išteklius, svarbiausią turizmo plėtros elementą, palaikant esminius ekologinius procesus ir padedant išsaugoti gamtos paveldą ir biologinę įvairovę;
- 2) gerbti socio-kultūrinį svečius priimančių bendruomenių autentiškumą, išsaugoti jų materialųjį ir gyvąjį kultūros paveldą ir tradicines vertybes, bei prisidėti prie tarpkultūrinio supratimo ir tolerancijos;
- 3) užtikrinti ilgalaikį ekonominės veiklos gyvybingumą, sąžiningai paskirstant socialinę-ekonominę naudą visoms suinteresuotoms grupėms (*angl. stakeholders*), tame tarpe sukuriant stabilias darbo vietas, uždarbio galimybes ir socialines paslaugas, skirtas svečius priimančioms bendruomenėms ir tokiu būdu prisidėti prie skurdo mažinimo.

Darniai turizmo plėtrai būtinas visų susijusių suinteresuotų grupių informuotumas ir dalyvavimas bei tvirta politinė lyderystė, tam kad būtų užtikrintas platus dalyvavimas ir konsensuso kūrimas. Darnaus turizmo siekimas yra tęstinis procesas, reikalaujantis nuolatinės poveikio stebėsenos ir jei reikia – prevencinių ir/arba korekcinų priemonių.

Darnus turizmas taip pat turi palaikyti aukštą turistų pasitenkinimo lygį ir užtikrinti prasmingą turistų patirtį, kuri pakeltų jų sąmoningumą darnios plėtros klausimais ir paskatintų darnaus turizmo praktiką jų tarpe.“

⁷² Apibrėžimas pateikiamas Pasaulio turizmo organizacijos svetainėje internete http://www.unwto.org/frameset/frame_sustainable.html

Turizmo plėtra

*Lietuvos turizmo strategija iki 2015 m.*⁷³

Strategijoje pabrėžiama, kad gerėjanti ekonominė situacija bei augantis pragyvenimo lygis Lietuvoje sudaro palankias sąlygas turizmo plėtrai, ypač tai įtakoja vidaus turizmo apimčių augimą. Santykinai žemesnis bendras kainų lygis kol kas yra vienas iš Lietuvos patrauklumo veiksnių – ne tik turistams iš Rytų, bet ir iš Vakarų. Šalies gamtinės sąlygos bei atskirų zonų landšaftiniai kompleksai yra palankūs rekreaciniam turizmui. Lietuvos turizmo gamtinių ir kultūrinių išteklių apimtis jų patrauklumo struktūra visiškai adekvati Šiaurės ir Vidurio Europos turizmo išteklių rinkai.

Lietuvoje gausu objektų, turinčių istorinį, kultūrinį, gamtinį potencialą ir patrauklumą turistiniu požiūriu. Tai suteikia galimybes plėtoti kultūrinį, pažintinį, gydomąjį turizmą regionuose kuriose jų ypatinga gausa, o nenašiose žemės ūkiui regionuose kaimo turizmo, vandens turizmo bei kitus aktyvaus poilsio turizmo produktus dėl atitinkamų gamtinių ir vandens resursų. Tačiau daugelis kultūrinių, istorinių objektų ir gyvenviečių dar iki šiol nepritaikyti turistų lankymui, nepakankamai išvystyta turizmo verslo infrastruktūra (maitinimo paslaugos, apgyvendinimo paslaugos) ir fizinė infrastruktūra (turistinių objektų pasiekiamumas: kelių tinklas, dviračių takai, informacinės nuorodos ir kelio ženklai), trūksta turizmo objektų rėmimo priemonių.

Strategijos rengėjai išskiria tokias prioritetines turizmo plėtros rūšis:

- 1) Kultūrinis-pažintinis turizmas;
- 2) Verslo/dalykinis turizmas;
- 3) Kurortinis turizmas;
- 4) Vandens (jūrų ir upių) turizmas;
- 5) Ekologinis ir kaimo turizmas.

⁷³ Parengė VŠĮ „Lietuvos regioninių tyrimų institutas“ 2002 m.

Strategijoje formuluojama Lietuvos turizmo vizija: *Lietuva – turtingos istorijos ir etninės kultūros, įvairaus gamtinio landšafto ir gamtinių išteklių turizmo šalis, teikianti įvairius aukštos kokybės turizmo produktus, tenkinančius individualius turistų poreikius*, ir valstybės misija: *formuoti ir įgyvendinti racionalią turizmo politiką, sukuriant palankias teisinės, investicines sąlygas visiems turizmo verslo dalyviams efektyviai kurti patrauklius turizmo produktus vidaus ir tarptautinėse rinkose, užtikrinant racionalų Lietuvos gamtinio, kultūrinio ir socialinio potencialo išnaudojimą, kas sąlygos konkurentišką integraciją į Europos ir pasaulinę turizmo rinką.*

Vienas iš strateginių tikslų – racionaliai naudoti šalies kultūros paveldo ir gamtines vertybes, sukuriant Lietuvos kaip savito krašto identitetą stiprinančias naujas vertybes, suderinant ekonominės naudos ir aplinkos išsaugojimo tikslų dualizmą.

Nacionalinė turizmo plėtros 2007-2010 metų programa⁷⁴

Turizmo išteklių ir plėtros galimybių analizėje teigiama, kad Lietuva turi didelį gamtinį turizmo potencialą, pabrėžiamos pajūrio gamtinio komplekso, vidaus vandenų telkinių ir miškų, saugomų teritorijų patrauklumas turizmui.

Programoje teigiama, kad vienas svarbiausių turizmo sektoriaus plėtros tikslų – skatinti atvykstatamąjį ir vietos turizmą, visų pirma sukurti infrastruktūrą ir palankesnes sąlygas plėtoti aktyvų poilsį, kultūrinį, ekologinį ir konferencijų turizmą. Valstybės investicijos pirmiausia turi būti naudojamos šalies turizmo galimybėms ir konkurencingumui didinti formuojant daugiafunkcinius turizmo traukos centrus, kuriant turizmo trasas (maršrutus) ir plėtojant viešąjį turizmo infrastruktūrą kultūros paveldo objektuose, kurortuose. Programos rengėjų manymu ekonomiškai tikslinga turizmo sektoriaus plėtra turi spręsti gyventojų, ypač jaunimo, pajamų ir užimtumo didinimo, naujų verslo nišų kūrimo, privačių investicijų pritraukimo, regionų ekonominės ir socialinės raidos klausimus.

⁷⁴ Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007-08-29 nutarimu Nr. 944

Programoje nustatyti trys tikslai:

- 1) tobulinti turizmo išteklių planavimo ir valdymo sistemą;
- 2) plėtoti viešąjį turizmo infrastruktūrą, skatinančią konkurencingų turizmo produktų plėtrą;
- 3) gerinti Lietuvos turizmo įvaizdį vidaus ir užsienio rinkose. Įgyvendinami šie uždaviniai.

Siekiant antrojo tikslo, suformuluoti šie uždaviniai:

- 2.1 plėtoti viešąjį kultūrinio turizmo infrastruktūrą;
- 2.2 plėtoti viešąjį aktyvaus poilsio turizmo infrastruktūrą;
- 2.3 plėtoti kurortų viešosios turizmo infrastruktūros potencialą ir jo naudojimą;
- 2.4 remti kaimo turizmo, rekreacinės žvejybos ir tradicinių amatų plėtrą;

Programos priemonių plane šalia kitų numatytos ir šios veiklos, galinčios paskatinti vandens turizmo plėtrą Kupiškio rajono savivaldybėje:

- Parengti rekreacinės žvejybos plėtros Lietuvoje galimybių studiją (Žemės ūkio ministerija, Ūkio ministerija, Valstybinis turizmo departamentas, 2008 m.);
- Parengti ir patvirtinti nacionalinių vandens turizmo trasų specialųjį planą ir šio plano sprendinių įgyvendinimo programą, ją įgyvendinti naudojant ES struktūrinių fondų paramą (Ūkio ministerija, Valstybinis turizmo departamentas, Susisiekimo ministerija, Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba, apskričių viršininkai, savivaldybės, 2007–2010 m.);
- Parengti turizmo informacijos stendų ir paslaugų kelio ženklų įrengimo projektą ir pateikti paraišką gauti ES struktūrinių fondų paramą (Valstybinis turizmo departamentas, savivaldybės, 2008–2009);
- Įrengti paplūdimius, atitinkančius „Mėlynosios vėliavos“ ir Lietuvos higienos normos HN 92:1999 „Paplūdimiai ir jų maudyklos“, patvirtintos sveikatos apsaugos ministro 1999 m. birželio 25 d. įsakymu Nr. 307 (Žin., 1999, Nr. [58-1907](#)), reikalavimus, didžiausio rekreacinio

potencialo turizmo centruose ir vietovėse (kurortuose, kurortinėse teritorijose) (savivaldybės, Valstybinis turizmo departamentas, 2007–2010 m.);

- Parengti higienos poreikių tenkinimo infrastruktūros investicinius projektus ir pateikti paraiškas gauti ES struktūrinių fondų paramą (apskričių viršininkai, savivaldybės, 2008–2010);
- Parengti jachtų prieplaukų infrastruktūros plėtros galimybių studiją (Valstybinis turizmo departamentas, Ūkio ministerija, 2009)
- Remti kaimo turizmo sodybų, puoselėjančių kaimo architektūros tradicijas, ir amatų, iš jų – rekreacinės žvejybos, plėtrą kaimo gyvenamosiose vietovėse, naudojant ES Žemės ūkio fondo kaimo plėtrai ir Žuvininkystės fondo lėšas (Žemės ūkio ministerija, 2007–2010).

Nacionalinių vandens turizmo trasų specialusis planas⁷⁵

Nacionalinių vandens turizmo trasų specialiojo plano rengimo tikslas – nustatyti vandens turizmo plėtojimo prioritetines teritorijas (vietoves); pateikti didelį rekreacinį potencialą turinčias vandens turizmo trasas, nustatyti šių trasų infrastruktūros plėtros prioritetus, įgyvendinimo etapus bei priemones; sudaryti sąlygas vandens turizmo trasų infrastruktūros techniniam projektavimui ir projektų įgyvendinimui; parengti nacionalinių vandens turizmo trasų plėtros programą.

Plano bendrojoje problemų analizėje daromas apibendrinimas, kad dabartiniu laikotarpiu vandens turizmo infrastruktūra Lietuvoje yra labai menkai išplėtotą, trūksta infrastruktūros ir paslaugų, ypač susijusių ne vien tik su plaukimo priemonių nuoma, bet ir turistų srauto aptarnavimu – apgyvendinimu, maitinimu ir pan. Siūlomų paslaugų įvairovė nepakankama. Nepakankamai dėmesingai analizuojami vandens turistų srauto poreikiai ir galimybės. Lietuvoje šiuo metu yra labai populiarios tik keliose trasos, kurios jau

⁷⁵ Parengė Vilniaus Gedimino technikos universiteto Teritorijų planavimo institutas, 2007 m.

nebepajėgia aptarnauti didelio srauto, kuris susidaro tam tikru trumpo sezono laikotarpiu. Toks vandens turizmas tampa žalingu saugomoms teritorijoms, „o ir patiems turistams tai tampa nebe poilsiu, o tik užgaidų ir nepagrįstų siekių tenkinimu“ (Ulos pavyzdys). Tuo tarpu didelė dalis kitų Lietuvos vandens išteklių lieka neišnaudojami ir neplėtojami.

Plano rengėjų teigimu, nacionalinės vandens turizmo trasos kuriamos siekiant:

- suformuoti vientisą trasų tinklą, palankų kurti konkurencingus turizmo produktus, skirtus vietinių ir užsienio turistų kelionėms ir reprezentuojančius Lietuvos regionus, svarbiausius šalies turizmo išteklius,
- pagerinti vandens turizmo plėtros galimybes Lietuvoje,
- jungti pavienes, savalaikiškai susiformavusias turistines trasas ir maršrutus regioniniuose bei nacionaliniuose parkuose į vientisą sistemą, užtikrinant galimybes rinktis įvairios trukmės ir vandens turizmo maršrutus,
- inicijuoti naujų mažų upių vandens turizmo maršrutų kūrimą, taip papildant vandens turizmo sistemą ne tik įvairios trukmės, bet ir įvairaus sudėtingumo maršrutais,
- skatinti vidaus vandens kelių naudojimą pramoginiam ir aktyviam turizmui.

Plano rengėjai pateikia nacionalinės vandens turizmo trasos bei nacionalinių vandens turizmo trasų tinklo apibrėžimus. Nacionalinė vandens turizmo trasa – rekreaciniais ar turizmo tikslais keliauti suplanuotas, įrengtas ir specialiais trasos ženklais vietovėje paženklintas vientisas rekreacinės ir atitinkamos vandens turizmo infrastruktūros objektas. Nacionalinių vandens turizmo trasų tinklas – vientisas įrengtu ir pažymėtų vietovėje vandens turizmo trasų tinklas, su 1 km pasiekiamumo zonoje esančiais patraukliais turizmo objektais, informacijos ir rinkodaros priemonėmis.

Upių atranka buvo vykdoma atsižvelgiant į hidrografinius kriterijus – debitą, nuolydį, jų santykį (praplaukiamumą), vagos vingiuotumą ir ruožų ilgį.

Deja, nei vienas Kupiškio rajono savivaldybė nepatenka į nacionalinių vandens turizmo trasų tinklą. Tačiau tai neužkerta kelio toliau planuoti regioninio lygmens vandens turizmo trasas ar juo labiau vandens turizmo plėtrą Kupiškio rajono savivaldybėje. Artimiausia nacionalinė vandens turizmo trasa eina Šventosios upe. Dalis Kupiškio rajono savivaldybės teritorijos patenka į Šventosios baseiną, tačiau pagrindinis pro rajono teritoriją pratekantis Šventosios intakas – Jaros-Šetekšnos upė, yra sunkiai praplaukiamas, todėl tinkamas nebent sportiniam vandens turizmui.

Kaimo turizmo ir tradicinių amatų plėtojimo programa⁷⁶

Programoje pabrėžiama kaimo turizmo paslaugų svarba: kaimo turizmas kuria ekonominę ir socialinę naudą kaimo gyvenamosiose vietovėse, kadangi kaimo turizmo veikla ne tik darbo vietų ir pajamų šaltinis kaimo gyventojams, bet ir jaunimui patraukli veikla; kaimo turizmas – veiksminga gamtos ir kultūros paveldo vertybių, kultūros ir tradicijų išsaugojimo priemonė; turizmas suteikia prasmę senųjų dvarų, rūmų atstatymui, vandens ar vėjo malūnų panaudojimui, savitų kraštovaizdžių apsaugai, socialinių ir istorinių reiškinių pristatymui, didina bendruomenės narių domėjimąsi gamta, tradicijomis ir papročiais.

Programos rengėjų nuomone kaimo turizmo plėtros požiūriu itin reikšminga dviračių, vandens turizmo trasų ir informacinės sistemos plėtra.

Programoje remiamasi rinkos tyrimais, kurie parodė, kad populiariausios kaimo turizmo paslaugos, be apgyvendinimo, yra poilsis (pirtis, žvejyba,

⁷⁶ Kaimo turizmo ir tradicinių amatų plėtojimo kaimo gyvenamosiose vietovėse 2007-2013 metų programa patvirtinta LR Ūkio ministro ir LR Žemės ūkio ministro 2007-06-07 įsakymu Nr. 4-232/3D-288.

baidarės), o labiausiai trūksta aktyvaus laisvalaikio paslaugų ir su ja susijusios infrastruktūros (vandens turizmo, sporto aikštelių, hipodromų, golfo aikštynų).

Programoje konstatuojama, kad Lietuva pasižymi pakankamais rekreaciniais ištekliais (ežerais, upėmis, miškais) ir kultūrinio paveldo objektų gausa (tai – stiprybė). Kita vertus, šalyje neišplėtoti dviračių, vandens turizmo ir autoturizmo trasų infrastruktūra, gamtiniai, kultūriniai ir istoriniai ištekliai nepritaikyti lankymui (tai – silpnybės).

Vienas svarbiausių kaimo turizmo ir tradicinių amatų, kaip alternatyvios žemės ūkiui veiklos kaimo gyvenamose vietovėse, plėtros skatinimo tikslų – efektyviau panaudojant kaimo gyvenamųjų vietovių gamtinį, kultūrinį ir žmogiškąjį potencialą, gerinti gyvenimo kokybę kaimo gyvenamosiose vietovėse ir tenkinti kaimo turizmo ir tradicinių amatų rinkos poreikius.

Gamtos išteklių apsauga ir racionalus panaudojimas rekreacijai

Aplinkos apsaugos įstatymas⁷⁷

Įstatymo 4 straipsnyje suformuluoti aplinkos apsaugos principai: „aplinkos apsauga Lietuvos Respublikoje yra visos valstybės bei kiekvieno jos gyventojo rūpestis ir pareiga. Aplinkos apsaugos valdymo politika ir praktika turi nukreipti visuomeninius bei privačius interesus aplinkos kokybei gerinti, skatinti gamtos išteklių naudotojus ieškoti būdų ir priemonių, kaip išvengti arba sumažinti neigiamą poveikį aplinkai, bei ekologizuoti gamybą. Gamtos ištekliai turi būti naudojami racionaliai ir kompleksiškai, atsižvelgiant į aplinkos išsaugojimo bei atkūrimo galimybes ir Lietuvos Respublikos gamtos bei ekonomikos ypatumus. Aplinkos apsauga grindžiama visapusiška, teisinga ir laiku sukaupta informacija apie aplinką.“

Lietuvos Respublikos Vandens įstatymas⁷⁸

Įstatymas reguliuoja Lietuvos Respublikos vidaus vandens telkinių nuosavybės formas, juose esančių vandens išteklių valdymą, naudojimą, apsaugą, vandens telkinių savininkų ir vandens naudotojų santykius, juridinių bei fizinių asmenų, naudojančių vandens išteklius bei telkinius, teises ir pareigas.

Įstatymo 12 straipsnis apibrėžia vandens išteklių ir telkinių naudojimo sritis:

“1. Vandens ištekliai ir telkiniai gali būti naudojami gyventojams aprūpinti geriamuoju vandeniu, žmonėms gydyti, poilsiui, sportui, žemės ūkio, pramonės bei kitos ūkinės veiklos reikmėms, laivybai, hidroenergetikai, žuvininkystei, medžioklei, gaisrams gesinti, nuotekoms išleisti ir kitiems tikslams, jeigu to nedraudžia Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti teisės aktai.

⁷⁷ Priėmė Lietuvos Respublikos Aukščiausioji taryba 1992-01-21: Žin., 1992, Nr. 5-75.

⁷⁸ Priimtas LR Seimo 1997-10-21; įstatymo Nr. VIII-474 (Valstybės žinios, 1997-11-19, Nr. 104-2615).

2. Vandens išteklių ir telkinių naudojimo prioritetinė sritis – aprūpinti gyventojus geriamuoju vandeniu.”

Įstatymo 16 straipsnis reglamentuoja vandens telkinių naudojimą poilsiui ir sportui:

“1. Valstybinėje žemėje esančius arba su ja besiribojančius paviršinio vandens telkinius gyventojų poilsiui, sportui priskiria apskričių viršininkai pagal teritorijų planavimo dokumentus.

2. Vandens telkiniuose plaukioti priemonėmis su vidaus degimo ir elektros varikliais leidžiama Vyriausybės arba jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka.

3. Privačių vandens telkinių savininkai savo telkinius gali naudoti organizuotam poilsiui ir sportui be atskiro leidimo, jei tai neprieštarauja teritorijų planavimo dokumentams.”

Įstatymo 26 straipsnis įtvirtina laisvą vandens išteklių naudojimą:

„1. Privačių paviršinio vandens telkinių, per kuriuos neteka vanduo, savininkai laisvai gali naudoti vandens išteklius ne komercijos ir ne verslo tikslams.

2. Valstybinėje žemėje esančių arba su ja besiribojančių vandens telkinių vanduo teisės aktų nustatyta tvarka gali būti laisvai naudojamas poilsiui ir vandens sportui, persikelti per telkinį.

4. Laisvai plaukti plaukiojimo priemonėmis be vidaus degimo ir elektros variklių leidžiama visuose valstybiniuose ir privačiuose telkiniuose, per kuriuos teka vanduo, jei to neriboja kiti teisės aktai.”⁷⁹

Europos Parlamento ir Tarybos Direktyvos 2000/60/EB⁸⁰ ir 2006/7/EB⁸¹

Direktyva 2000/60/EB nustato vidaus paviršinių vandenų, tarpinių vandenų, pakrančių vandenų ir požeminio vandens apsaugos sistemą. Direktyvos preambulėje pabrėžiama, kad būtinas tolesnis vandens apsaugos ir

⁷⁹ Kupiškio rajono savivaldybės tarybos 2004-06-03 sprendimu Nr. TS-155 uždrausta Kupiškio rajono vandens telkiniuose plaukioti savaeigėmis (motorinėmis) plaukiojimo priemonėmis, išskyrus savaeiges su elektriniais varikliais, Medžiotojų ir žvejų draugijos Kupiškio skyriaus, Panevėžio aplinkos apsaugos departamento Kupiškio rajono agentūros, Kupiškio rajono policijos komisariato ir Kupiškio rajono priešgaisrinės gelbėjimo tarnybos plaukiojimo priemones ir jachtas.

⁸⁰ Nustatanti Bendrijos veiksmų vandens politikos srityje pagrindus; priimta 2000-10-23;

⁸¹ Dėl maudyklų vandens kokybės valdymo; priimta 2000-10-23

subalansuoto valdymo integravimas į kitas Bendrijos politikos sritis, tokias kaip energetika, transportas, žemės ūkis, žuvininkystė, regioninė politika ir turizmas. Ši direktyva turėtų tapti nuolatinio dialogo ir tolesnio politikos sričių integravimo strategijų kūrimo pagrindu.

Direktyvos 2006/7/EB tikslas – išsaugoti, apsaugoti ir pagerinti aplinkos kokybę bei apsaugoti žmonių sveikatą, papildant Direktyvą 2000/60/EB.

Ši direktyva taikoma kiekvienam paviršinių vandenų vienetui, kuriame kompetentinga institucija tikisi daug besimaudančių žmonių ir kuriame ji dar nepaskelbė nuolatinio draudimo maudytis ar nerekomendavo nesimaudyti (toliau – maudyklos vanduo).

Direktyva reglamentuoja maudyklų vandens kokybės valdymo priemones: maudyklos vandens charakteristikos nustatymą ir atnaujinimą; stebėsenos kalendoriaus sudarymą; maudyklos vandens stebėseną; maudyklos vandens kokybės vertinimą; maudyklos vandens klasifikavimą; taršos, kuri gali turėti įtakos maudyklų vandenims ir pakenkti besimaudančių sveikatai, priežasčių nustatymą ir įvertinimą; visuomenės informavimą; veiksmus, kuriais siekiama išvengti taršos poveikio besimaudantiems; veiksmus taršos grėsmei mažinti.

Direktyva nurodo, kad valstybės narės kasmet identifikuoja visus maudyklų vandenį ir nustato maudymosi sezono trukmę. Pirmąjį kartą jos tai atlieka prieš prasidedant pirmajam maudymosi sezonui po 2008 m. kovo 24 d.

Maudyklų vandens kokybės stebėsenos 2006-2008 metų programa⁸²

Programos tikslas – nustatyti maudyklų vandens kokybę ir atsižvelgiant į stebėjimų ir tyrimų rezultatus formuoti bendrą rekreacijai naudojamų vandenų valdymo strategiją ir politiką, rengti atitinkamas rekomendacijas, įteisinti naujus paplūdimius, suteikti paplūdimiams „Mėlynosios vėliavos“ sertifikatus.

⁸² Patvirtinta LR Vyriausybės 2006-08-04 nutarimu Nr.773.

Svarbiausias maudyklų vandens kokybės stebėsenos tikslas – sistemingai stebėti, analizuoti ir prognozuoti Lietuvos maudyklų vandens kokybę, siekti, kad ji atitiktų Lietuvos higienos normos ir Europos Tarybos direktyvos dėl maudyklų kokybės nuostatas, sumažinti maudyklų vandens mikrobiologinę ir cheminę taršą ir užtikrinti rekreacijai naudojamų vandenų kokybės gerinimo priemones.

Maudyklų vandens kokybės stebėseną apima visas Lietuvos teritorijoje esančias maudyklas: pajūrio, upių, ežerų, tvenkinių ir karjerų⁸³.

Visą maudyklų vandens kokybės stebėsenos kompleksą sudaro mikrobiologiniai, cheminiai ir fizikiniai vandens tyrimai. Maudyklų vandens kokybės tyrimų organizavimas, bandinių ėmimas, tyrimų atlikimo priemonės ir metodai turi atitikti Lietuvos higienos normos HN 92:1999 „Papildiniai ir jų maudyklos“ reikalavimus.

Visi stebėsenos darbai, vykdomi pagal šią Programą, finansuojami iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų lėšų.

Gamtos išteklių tausojimo ir apsaugos programa⁸⁴

Gamtos išteklių tausojimo ir apsaugos programos paskirtis – sudaryti palankias sąlygas racionaliam gamtos išteklių naudojimui, jų apsaugai, atkūrimui, gausinimui ir darniai ūkio plėtrai.

Gamtos išteklių tausojimas programoje suprantamas kaip išteklių naudojimas aplinkosaugos, ekonominiais ir socialiniams visuomenės tikslams, sudarant galimybę dabartinei ir ateinančioms kartoms pasiekti visuotinę gerovę, tačiau neperžengiant leistinų poveikio aplinkai ribų.

Programoje pabrėžiama, kad gamtiniai ištekliai turi didžiulę ekonominę, socialinę reikšmę ir yra ypač svarbūs nacionaliniam saugumui užtikrinti. Jie

⁸³ Kupiškio rajone numatytos dvi stebėjimų stotys – Pyragių ežeras ir Lėvens upė.

⁸⁴ Patvirtinta LR Seimo 2007-06-14 nutarimu Nr. X-1186.

sudaro ekonomikos vystymosi žaliavų bazę, rekreacinių ir energijos išteklių pagrindą.

Apžvelgiant šalies vandens išteklius, pabrėžiama, kad vandens ištekliai lemia Lietuvos ūkio vystymosi galimybes ir sąlygas. Vanduo yra svarbiausias veiksnys, sąlygojantis visų ekosistemų būklę, todėl geros jo kokybės užtikrinimas yra viena iš būtinausių sąlygų nacionaliniam saugumui užtikrinti. Kita vertus, konstatuojama, kad apie 64% Lietuvos paviršinių vandens telkinių yra paveikti antropogeninės veiklos, 6% paviršinių vandens telkinių yra pažeisti.

Programos tikslai – įgyvendinti nacionalinio saugumo reikalavimus siekiant užtikrinti ilgalaikį racionalų valstybės funkcionavimui svarbių nacionalinių išteklių naudojimą, jų apsaugą, atkūrimą ir gausinimą, sudarant sąlygas darniai ūkio plėtrai.

Tarp programos įgyvendinimo priemonių gamtinės aplinkos išteklių išsaugojimo srityje numatoma paspartinti pažeistų teritorijų (išnaudotų karjerų, durpynų) atkūrimo darbus ir (ar) pritaikymą rekreaciniams ar kitiems visuomenės poreikiams; sureguliuoti lankytojų srautus, sukurti tinkamą infrastruktūrą ir informacinę sistemą, sumažinant rekreacinės veiklos neigiamą poveikį saugomoms teritorijoms ir rūšims.

Vandens išteklių srityje be kita ko numatoma riboti naujų užtvankų statybą, drausti jų statybą ekologiniu ir kultūriniu (kultūrinio paveldo apsaugos ir (ar) rekreaciniu) požiūriu vertingose upėse; vykdyti dėl praeities ūkinės veiklos pažeistų vandens telkinių būklės gerinimo priemones (šalinti ir tvarkyti dėl taršos susidariusias dugno nuosėdas, valyti vandens telkinius, šalinti dėl eutrofikacijos atsiradusią vandens augmeniją, valyti pakrantes, renatūralizuoti sureguliuotus upelius, pašalinti nenaudojamas užtvankas ir kitus vandens telkiniuose esančius statinius (įrenginius), gerinti rekreacines savybes ir kt.).

Programoje nurodoma, kad įgyvendinus numatytas priemones, tikimasi be kitų ir šių rezultatų:

- Sutvarkius pažeistus kraštovaizdžio elementus, sumažės vizualinė kraštovaizdžio tarša, padidės rekreacinis sutvarkytų teritorijų

potencialas ir vietinės plėtros galimybės. Atkurtose teritorijose bus sudarytos galimybės kaimo turizmui vystyti, dalį šių teritorijų bus galima panaudoti greitos apyvartos energetinio miško plantacijoms kurti, padidės atsinaujinančių energijos išteklių potencialas.

- Bus sukurta efektyvi vandens išteklių valdymo sistema, kuri leis parinkti optimaliausias priemones vandens apsaugos tikslams pasiekti. Pagerės vandens telkinių būklė, bus sudarytos sąlygos spartesnei ūkio plėtrai ir visų pirma rekreacijos (vandens sporto, vandens turizmo, maudyklų tinklo, mėgėjų žūklės ir pan.) ir kaimo turizmo spartesniam vystymui. Pagerinus pažeistų vandens telkinių būklę ir pradėjus juos naudoti visuomenės poreikiams, sumažės nepažeistų vandens telkinių naudojimo intensyvumas, pagerės jų išsaugojimo galimybės.

*Mėgėjiškos žūklės įstatymas*⁸⁵

Šis įstatymas reglamentuoja visuomeninius santykius, atsirandančius organizuojant mėgėjišką žūklę bei jos metu, nustatant vandens telkinių naudojimo mėgėjiškai žūklei tvarką.

Įstatymas nustato, kad mėgėjiška žūklė leidžiama visuose vandens telkiniuose, jeigu juose ši žūklė nėra ribojama įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka. Lietuvos Respublikos vidaus vandens telkiniuose mėgėjiškos žūklės plėtrai teikiama pirmenybė prieš verslinę žvejybą.

⁸⁵ Priimtas 2004-07-15; Nr. IX-2389

Regioninė plėtra

Lietuvos Respublikos regioninės plėtros įstatymas⁸⁶ ir LR Vyriausybės nutarimas dėl probleminių teritorijų⁸⁷

Šis Įstatymas nustato nacionalinės regioninės politikos tikslą, uždavinius, įgyvendinimo priemones, regioninės plėtros planavimo dokumentų rengimą ir tvirtinimą, taip pat nacionalinę regioninę politiką įgyvendinančių subjektų įgaliojimus. Įstatyme nurodoma, kad pagrindinis nacionalinės regioninės politikos tikslas – mažinti socialinius ir ekonominius skirtumus tarp regionų ir regionų viduje, skatinti visos valstybės teritorijos tolygią ir tvarią plėtrą. Nacionalinės regioninės politikos uždaviniai yra: teikti valstybės pagalbą probleminėse teritorijose įgyvendinamiems projektams; teikti valstybės pagalbą regionuose, turinčiuose atskirų ūkio šakų (sektorių) specifinių regioninių ir vietinių problemų, įgyvendinamiems projektams; sudaryti sąlygas tolygiai ir tvariai ilgalaikiai visų regionų plėtrai.

Įstatymas numato, kad Vyriausybės sprendimu išskiriamos probleminės teritorijos, kurioms vėliau gali būti teikiama valstybės pagalba, visų pirmiausia verslo, žmogiškųjų išteklių ir infrastruktūros plėtrai. Probleminės teritorijos plėtros programos socialinių ir ekonominių plėtros priemonių įgyvendinimo projektai gali būti tiesiogiai finansuojami iš valstybės biudžeto, kitų finansavimo šaltinių ir iš Europos Sąjungos paramos fondų.

LR Vyriausybės 2007-01-31 nutarimu Nr. 112 probleminėmis teritorijomis pripažintos 14 Lietuvos savivaldybių, tame tarpe 2, esančios Panevėžio apskrityje (Rokiškio rajono ir Pasvalio rajono).

⁸⁶ Priimtas 2000-07-20 (Nr. VIII-1889); nauja įstatymo redakcija Nr. IX-1285, 2002-12-10, Žin., 2002, Nr. 123-5558 (2002-12-24)

⁸⁷ Priimtas 2007-01-31, Nr. 112.

Lietuvos regioninės politikos iki 2013 metų strategijoje, kuria siekiama sudaryti išankstines sąlygas vykdyti kryptingą nacionalinę regioninę politiką Lietuvoje, konstatuojama, kad sparčiai plėtojantis Lietuvos ekonomikai ir iki 9 procentų per metus didėjant bendrajam vidaus produktui, socialiniai ir ekonominiai skirtumai tarp Lietuvos regionų ir jų viduje nemažėja. Todėl šioje Strategijoje vadovaujamasi nuostata, kad plėtros laikotarpio iki 2013 metų nacionalinės regioninės politikos pagrindinė problema – dideli ir nemažėjantys socialiniai bei ekonominiai skirtumai tarp regionų ir jų viduje, o pagrindinė jų priežastis – nepakankamai tolygi teritorinė ekonominė plėtra.

Vertinant pagal 1997 – 2003 m. apskričių ir jų centrų gyventojų pajamas bei nedarbo rodiklius Lietuvos regionai suskirstyti į dvi grupes. Panevėžio apskritis priskirta regionams, kuriems būdingos gana didelės gyventojų pajamos ir žemas nedarbo lygis. Kiti sanglaudos vertinimo kriterijai – bendrasis vidaus produktas ir tiesioginės užsienio investicijos. Probleminiais regionais laikomos Alytaus, Marijampolės, Tauragės, Telšių ir Utenos apskritys⁸⁹.

Strategijoje suformuluotas Lietuvos regioninės politikos ilgalaikis tikslas – užtikrinti aukštą gyvenimo kokybę visos šalies teritorijos gyventojams. Lietuvos regioninės politikos strateginis tikslas plėtros laikotarpiu iki 2013 metų – padidinti teritorinę socialinę sanglaudą, t.y. pasiekti, kad nė vienoje Lietuvos apskrityje vidutinis gyvenimo standartas, apskaičiuotas pagal samdomojo darbo pajamas vienam namų ūkio nariui per metus, nebūtų žemesnis nei 75 procentai samdomojo darbo pajamų vienam namų ūkio nariui

⁸⁸ Patvirtinta LR Vyriausybės 2005-05-23 nutarimu Nr.575.

⁸⁹ Deja, šiuo metu situacija yra gerokai pasikeitusi. Pagal vidutines disponuojamąsias pajamas vienam namų ūkio nariui per mėnesį 2006 m. Panevėžio apskritis atsidūrė priešpaskutinėje vietoje (žr. Skyrių „Socialinė aplinka“). Kiti rodikliai taip pat nėra labai geri – pagal BVP tenkantį vienam gyventojui Panevėžio apskritis 2005 m. užėmė 6-ą vietą ir šis rodiklis buvo 17 proc. mažesnis už šalies vidurkį. Pagal TUI vienam gyventojui 2006 m. Panevėžio apskritis nors ir buvo 4-oje vietoje, tačiau šis rodiklis buvo beveik 3 kartus mažesnis už šalies vidurkį.

per metus šalyje⁹⁰; nedarbo lygis nebūtų daugiau kaip 35 procentais aukštesnis už vidutinį šalies nedarbo lygį⁹¹.

Lietuvos regioninės politikos prioritetinė kryptis yra tolygi Lietuvos teritorinė ekonominė plėtra, t.y. kryptingas ir koordinuotas ilgalaikės ekonominės plėtros skatinimas ir konkurencingumo didinimas žemo gyvenimo lygio teritorijų apsuptuose regioniniuose centruose, kurie, turėdami ekonominį potencialą ir infrastruktūrą, gali atlikti regioninių augimo centrų funkcijas ir jų plėtra gali užtikrinti didesnę teritorinę socialinę sanglaudą regione, o kartu ir Lietuvoje.

Vienas iš Lietuvos regioninės politikos strateginio tikslo ir prioritetinės krypties įgyvendinimo uždavinių yra sudaryti palankias sąlygas verslo plėtrai, įmonių kooperacijai ir klasterizacijai regioniniuose centruose.

⁹⁰ Šiuo metu šis rodiklis Panevėžio apskrityje sudaro 65,5 proc. (2006 m. duomenys).

⁹¹ Šiuo metu šis skirtumas Panevėžio apskrityje sudaro 44 proc. (2006 m. duomenys).

Panevėžio apskrities ir Kupiškio rajono savivaldybės plėtra

*Panevėžio apskrities teritorijos generalinis planas*⁹²

Vandens turizmo plėtrai Kupiškio rajono savivaldybėje aktualiausia generalinio plano dalis „Rekreacinių teritorijų vystymas“.

Panevėžio apskrities teritorijoje išskirta 30 resursinių arealų, iš jų 7 patenka (pilnai arba dalimis) į Kupiškio rajono savivaldybės teritoriją (17 lentelė). Jų rekreacinis potencialas vertinimas nevienodai. Mikierių rekreacinis arealas (Šimonių girios šiaurinė dalis, patenkanti į Kupiškio rajono savivaldybės teritoriją) priskirtas pirmai kategorijai (aukštas potencialas). Kupiškio-Alizavos arealas, į kurį patenka Kupiškio marios ir jų apylinkės, priskirtas antrai kategorijai (daugiau nei vidutinis potencialas). Palėvenės arealas, besitęsiantis abiem Lėvens upės krantais nuo Kupiškio užtvankos iki Kupiškio rajono ribos ir dar šiek tiek Panevėžio rajono teritorija, priskirtas trečiai kategorijai (vidutinis potencialas). Likusių keturių arealų rekreacinis potencialas vertinamas žemiau nei vidutinis (mažesnis nei vidutinis, gana mažas ir mažas). Rekreacinės infrastruktūros, vietos gyventojų ekonominės galimybės ir aptarnavimo tradicijos Kupiškio-Alizavos ir Palėvenės arealuose vertinamas vidutiniškai (infrastruktūra tobulintina, vietos gyventojams plėtoti rekreacinę infrastruktūrą reikalinga išorinė parama, tradicijos ir papročiai iš dalies prarasti, tačiau gali būti dirbtinai atkurti). Tuo tarpu Mikierių rekreacinio arealo rekreacinė infrastruktūra, generalinio plano rengėjų vertinimu, yra žema (neišvystyta infrastruktūra), vietos gyventojų ekonominės galimybės nedidelės (reikalingas visas ekonominis palaikymas iš šalies), o rekreacinio aptarnavimo tradicijos neraiškios (tradicijos ir papročiai nuskurdinti arba neišryškėję).

Visuose trijuose arealuose vystytina visų pirmą pažintinė rekreacija. Poilsis gamtoje kaip prioritetinė rekreacijos rūšis vystytina Kupiškio-Alizavos areale,

⁹² 2007 m. užbaigtas Panevėžio apskrities teritorijos bendrojo (generalinio) plano sprendinių projektas, vyko aptarimas su visuomene. Negalutinės generalinio plano dokumentų versijos prieinamos Panevėžio apskrities viršininko administracijos svetainėje internete www.pava.lt [prieiga 2007-10-24].

tuo tarpu Mikierių ir Palėvenės arealuose ši rekreacijos rūšis taip pat vystytina, tačiau ne kaip prioritetingą. Kitos vystytinos (ne prioritetingos) rekreacijos rūšys Kupiškio-Alizavos areale – sportinė rekreacija, pramoginė rekreacija, verslinė rekreacija.

Visuose trijuose arealuose siūloma vystyti vidutinio lygio, t.y. regioninės reikšmės, rekreacinę infrastruktūrą.

Lentelė 17 Kupiškio rajono rekreaciniai resursiniai arealai ir jų potencialo pobūdis pagal Panevėžio apskrities teritorijos generalinį plano sprendinių konkretizavimą⁹³

Eil. Nr.	Resursinio arealo pavadinimas	Gamtinės aplinkos išteklių turtingumas	Kultūros paveldo turtingumas	Rekreacinės aplinkos sveikumas	Rekreacinės aplinkos atsparumas
11.	Mikierių	B	A	A	B
13.	Kamajų	B	B	B	B
14.	Kupiškio-Alizavos	A	A	B	A
15.	Palėvenės	B	A	B	B
18.	Šepetos	C	B	B	A
19.	Antašavos-Kuprelišio	C	A	B	A
29.	Subačiaus	C	A	B	A

Generalinio plano rengėjai įžvelgia Kupiškio ir Palėvenės rekreacinių resursinių arealų išteklių bei infrastruktūros apjungimo perspektyvą ir tuo tikslu išskiria Kupiškio rekreacinį rajoną, kuris apjungia šias funkciniais ryšiais apibrėžtas teritorines rekreacines sistemas.

Generaliniame plane siūloma vystyti kelis rekreacijos centrus: Panevėžio miestą kaip svarbiausią apskrityje regioninės svarbos rekreacijos aptarnavimo centrą, Biržus ir Rokiškį, kaip analogiškus regioninės svarbos rekreacijos aptarnavimo centrus bei keletą lokaliųjų rekreacijos aptarnavimo ir pažintinio turizmo centrų, tame tarpe – Kupiškį.

⁹³ Indeksų reikšmės: A – turtingi, B – vidutiniškai turtingi; C – neturtingi.

Panevėžio apskrities teritorijoje yra išskirtos 49 rekreacinės vietovės, iš jų 8 – Kupiškio rajone. Svarbiausioms regioninę svarbą turinčioms poilsio vietovėms priskirtos šios rekreacinės teritorijos:

- Panevėžio raj. savivaldybėje – Piniavos;
- Kupiškio raj. savivaldybėje – Kupiškio marių;
- Rokiškio raj. savivaldybėje – Salų, Kriaunų.

Generalinio plano sprendiniuose numatoma, kad pro Kupiškio rajono savivaldybės teritoriją praeis kelios regioninės turizmo trąšos:

- autoturizmo trąsa „Panevėžio regiono žiedas“ (pro Subačių ir Kupiškį);
- autoturizmo trąsa „Vidurio Lietuvos parkų žiedas“ (pro Alizavą, Kupiškį ir Subačių);
- veloturizmo trąsa „Šiaurės Aukštaitijos žiedas“ (pro Šepetą, Kupiškį, Palėvenę, Subačių ir Smilgius),

Panevėžio apskrities vandens turizmo sistemos pagrindą sudaro:

- regioninės svarbos *Nemunėlio* vandens kelias, skirtas ribotam ir reguliuojamam (dėl šios upės ir jos slėnio ypatingos gamtinės vertės bei didelio ekologinio jautrumo) vandens turizmui baidarėmis/kanojomis arba valtimis;
- lokalinės svarbos *Mūšos*, *Lėvens* ir *Nevėžio* vandens keliai skiriami vandens turizmui baidarėmis/kanojomis arba lengvomis valtimis (dėl nepakankamo vandeningumo arba aplinkos neatraktyvumo šios upės vandens turizmui gali būti panaudotos tik ribotai, todėl specialios vandens turizmo infrastruktūros kūrimas prie jų nėra prioritetas).

Generaliniame plane suformuluoti tokie rekreacinių teritorijų vystymo sprendinių įgyvendinimo prioritetai:

- formuojant rekreacinių teritorijų sistemą:
 - 1) Funkciniais ryšiais susietų rekreacinių teritorinių sistemų formavimas Biržų, Panevėžio ir Dusetų – Obelių resursiniuose arealuose.
 - 2) Kurortinės teritorijos statuso Likėnams siekimas.

- 3) Numatytų naujų turizmo centrų formavimas.
 - 4) Svarbiausių regiono poilsio vietovių : Panevėžio raj. savivaldybėje – Piniavos; Kupiškio raj. savivaldybėje – Kupiškio marių; Rokiškio raj. savivaldybėje – Salų, Kriaunų pritaikymo poilsiui gerinimas ir naudojimo intensyvinimas.
 - 5) Rekreacinės aplinkos kokybės gerinimas numatytose perspektyvinėse poilsio vietovėse.
- vystant rekreacijos ir turizmo infrastruktūrą:
 - 1) Reprezentacinių regioninės ar nacionalinės svarbos sportinės-pramoginės arba pažintinės-pramoginės rekreacinės infrastruktūros kompleksų (parkų), ženkliai įtakojančių viso regiono turistinį konkurentiškumą, sistemos formavimas.
 - 2) Regioninių parkų pažintinio turizmo infrastruktūros kūrimas.
 - 3) Numatytų dviračių turizmo regioninės sistemos trasų ir jų infrastruktūros formavimas.
 - 4) Poilsio kaime (kaimo turizmo) plėtojimas numatytose poilsio vietovėse.

Panevėžio regiono plėtros planas⁹⁴

Panevėžio regiono plėtros planas 2007-2013 m. šiuo metu dar rengiamas. Jo tvirtinimas numatomas 2007 m. pabaigoje arba 2008 m. pradžioje. Pagal rengiamo plano naujausią projektą, plane numatomi trys prioritetai:

- 1) Moderni ir išsilavinusi visuomenė;
- 2) Konkurencinga ir didelę pridėtinę vertę kurianti ekonomika;
- 3) Subalansuota aplinka bei infrastruktūra ir kokybiškos paslaugos

Kupiškio rajono vandens turizmo plėtra yra labiausiai susijusi su antruoju ir trečiuoju prioritetais (18 lentelė).

⁹⁴ Rengiamas. Vertinamas plėtros plano projektas, su kuriuo leido susipažinti Panevėžio apskrities viršininko administracija.

Lentelė 18 Rengiamo Panevėžio regiono plėtros plano 2007-2013 m. prioritetai, tikslai, uždaviniai ir priemonės, susijusios su vandens turizmo plėtra Kupiškio rajono savivaldybėje

Prioritetas	Tikslas	Uždavinys	Planuojamos priemonės Kupiškio rajono savivaldybėje
Konkurencinga ir didelę pridėtinę vertę kurianti ekonomika (II prioritetas)	Skatinti regiono kaimo plėtrą (tikslas III)	Skatinti ekologinę žemdirbystę ir naujas alternatyvias veiklas kaime (uždavinys 3.1)	Kaimo turizmo ir amatų plėtros Kupiškio rajone skatinimas
	Gerinti regiono turizmo, kultūros potencialo išnaudojimą (tikslas V)	Išsaugoti ir pritaikyti turizmo, kultūros ir kitoms viešoms reikmėms gamtinius išteklius bei kultūros paveldo objektus (uždavinys 5.1)	• Kultūrinių ir gamtinių išteklių apjungimas į vientisus turistinius maršrutus, jų integravimas į nacionalinius reprezentacinius kultūrinius turizmo maršrutus; • Kupiškio rajone didžiausią potencialą turinčių gamtos ir kultūros išteklių pritaikymas turizmo ir rekreacijos plėtrai •
		Vystyti turizmo paslaugas (uždavinys 5.2)	• Keliautojų (auto, dviračių, pėsčiųjų, vandens turizmo) patogumą ir poilsį (suolai, pavėsinės, poilsio ir apžvalgos aikštelės, automobilių aikštelės, prieplaukos, higienos įrenginiai ir kt.) užtikrinančių objektų įrengimas; • Lėvens upės ir jos baseino pritaikymas vandens turistų poreikiams; • Mažesniųjų Kupiškio vandens telkinių panaudojimo rekreacijai

			ir turizmui galimybių studijos parengimas; • Kupos slėnio parko įrengimas; • Kupiškio rajono botaninių draustinių, pelkių išsaugojimo ir pritaikymo turizmui bei rekreacijai galimybių studijos parengimas; • Dviračių ir pėsčiųjų Kupiškio rajone įrengimas rekreacinį potencialą turinčiuose teritorijose; • Virbališkių ir Palėvenėlės mokyklų pastatų pritaikymas turizmo paslaugų verslui; • Esamų vertingų gamtinių teritorijų patrauklumo įrengiant populiarus naudojimo zonas didinimas
Subalansuota aplinka bei infrastruktūra ir kokybiškos paslaugos (III prioritetą)	Gerinti paslaugų kokybę ir prieinamumą (tikslas III)	Gerinti kultūrinės ir sportinės veiklos sąlygas	• Sveiką gyvenseną ir sportinį aktyvumą propaguojančių renginių organizavimo skatinimas • Vandens sporto šakų centro prie Kupiškio marių sukūrimas

Kupiškio rajono plėtros iki 2010 metų strateginis planas⁹⁵

Kupiškio rajono plėtros iki 2010 metų strateginis planas – tai Kupiškio rajono plėtros strategija, kurioje atsispindi Kupiškio krašto vizija, prioritetai, tikslai ir preliminarūs projektai, užsibrėžtiems siekiams įgyvendinti.

⁹⁵ Patvirtintas Kupiškio rajono savivaldybės tarybos 2004-03-25 sprendimu Nr. TS-59.

Vandens turizmo plėtrai Kupiškio rajono savivaldybėje įtaką daro ir ateityje darys šie veiksniai, paminėti rajono SSGG analizėje:

- ekonominės aplinkos stiprybės – didelis gyventojų verslumas, turizmo ir rekreacijos plėtrai tinkamų kultūros ir gamtos objektų gausa, didelis dėmesys Kupiškio miesto įvaizdžio formavimui;
- ekonominės aplinkos silpnybės – neišvystytas paslaugų sektorius, nepakankama laisvalaikio praleidimo formų įvairovė, pramogų stoka; nesuformuotas Kupiškio krašto įvaizdis nacionaliniame ir tarptautiniame lygmenyse; mažas kaimo turizmo sodybų skaičius; neišvystyta turizmo ir rekreacijos infrastruktūra; turizmui ir rekreacijai nepritaikyti kultūros ir gamtos paveldo objektai;
- ekonominės aplinkos galimybės – augantis investuotojų susidomėjimas rekreacine infrastruktūra; dėl didėjančių gyventojų pajamų, besikeičiančių poreikių ir laisvo žmonių judėjimo bus skiriama daugiau dėmesio sveikatai, poilsiui ir pramogoms; populiarėjantis vandens sportas ir turizmas, autosportas, komercinė medžioklė ir žvejyba; dėl integracijos į Europos Sąjungą pagerės žmonių judėjimo laisvė, skatinanti turistų srautų didėjimą;
- ekonominės aplinkos grėsmės – kitų Lietuvos rekreacinių regionų didėjantis patrauklumas; kultūrinių ir gamtinių objektų patrauklumo mažėjimas, nepritaikius jų rekreaciniams visuomenės poreikiams;
- žemės ir miškų ūkių galimybės – didėjantis dėmesys subalansuotai plėtrai, alternatyvioms veikloms ir švariai aplinkai; didėjantis turistų susidomėjimas kaimo turizmo paslaugomis.
- techninės ir inžinerinės infrastruktūros stiprybės – mažas vandens ir oro užterštumas; krašto teritoriją kerta svarbus tarptautinis krašto kelias Daugpilis-Rokiškis-Panevėžys; gerai išplėtotas savivaldybės teritoriją kertantis kelių tinklas; rajono teritoriją kerta geležinkelio trasa.

Strateginiame plane formuluojama Kupiškio rajono plėtros vizija, kurioje akcentuojami šie prioritetai:

- žmoniškųjų išteklių ir socialinės gerovės plėtra;
- gamybos ir paslaugų sektoriaus plėtra (šio vizijos aspekto aprašyme minimi planai Lėvens upės baseine ir kitose unikaliuose rajono vietose)

sukurti infrastruktūra pažintiniam ir pramoginiam turizmui, o taip pat – poreikis Nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu suformuoti patrauklaus investiciniu ir rekreaciniu bei turistiniu požiūriu rajono [vaizdį];

- darni gyvenamoji aplinka;
- žemės ūkio ir kaimo plėtra

Kupiškio rajono vandens turizmo plėtra yra susijusi su Kupiškio rajono plėtros pirmu, antru ir ketvirtu prioritetais (19 lentelė).

Lentelė 19 Kupiškio rajono plėtros iki 2010 metų strateginio plano prioritetai, tikslai, uždaviniai ir priemonės, susijusios su vandens turizmo plėtra Kupiškio rajono savivaldybėje

Piori- teto Nr.	Prioritetas	Tikslas	Uždavinys	Priemonės
1	Žmogiškųjų išteklių ir socialinės gerovės plėtra	Saugoti ir skleisti etninę kultūrą, skatinti sportinį aktyvumą (tikslas 1.3)	Propaguoti sveiką gyvenseną ir fizinį aktyvumą (uždavinys 1.3.3)	• Skatinti sveiką gyvenseną ir sportinį aktyvumą propaguojančių renginių organizavimą (2004-2010). • Įrengti vandens sporto šakų centrą prie Kupiškio marių (2005-2006).
2	Gamybos ir paslaugų sektoriaus plėtra	Didinti rajono rekreacinį ir turistinį patrauklumą (tikslas 2.1)	Tausojančiai naudoti, turtinti ir žmonių poreikiams pritaikyti gamtos ir kultūros išteklius (uždavinys 2.2.3)	• Pritaikyti Kupiškio marių pakrantes, piliakalnį ir salą „Uošvės liežuvis“ aktyviam poilsiui (2005-2010); • Atlikti Kupiškio marių eksploatavimo galimybių studiją (2004-2006);

				• Pritaikyti Kupiškio marios komercinei pramoginei žvejybai (2004-2010); • Pritaikyti Lėvens upę ir jos baseiną vandens turistų poreikiams (2004-2006); • Atlikti mažesniųjų Kupiškio vandens telkinių panaudojimo rekreacijai ir turizmui galimybių studiją (2006-2007); • Įrengti Kupos slėnio parką (2004-2008); • Parengti Kupiškio rajono botaninių draustinių, pelkių išsaugojimo ir pritaikymo turizmui bei rekreacijai galimybių studiją (2005-2006); • Pritaikyti Kupiškio rajono botaninius draustinius ir pelkes turizmui bei rekreacijai (2007-2010). • Pritaikyti Kupiškio rajone didžiausią potencialą turinčius gamtos ir kultūros išteklius turizmo ir rekreacijos plėtrai (2005-2010); • Renovuoti Palėvenės
--	--	--	--	--

				bažnyčią ir vienuolyną (2009-2010); • Parengti Lėvens aukštupio ir Kupos upės baseinų kompleksinės plėtros galimybių studija (2008-2009).
			Sukurti rekreacinę ir turizmo infrastruktūrą ir padidinti gamtos ir kultūros paveldo objektų pasiekiamumą (uždavinys 2.2.4)	• Parengti elingo ir gelbėjimo stoties projektą (2004); • Pritaikyti Virbališkių ir Palėvenėlės mokyklų pastatus turizmo paslaugų verslui (2005-2010); • Pastatyti keliautojų (auto, dviračių, pėsčiųjų, vandens turizmo) patogumą ir poilsį (suolai, pavėsinės, poilsio ir apžvalgos aikštelės, automobilių aikštelės, prieplaukos, higienos įrenginiai ir kt.) užtikrinančius objektus (2004-2010).
4	Žemės ūkio ir kaimo plėtra	Didinti veiklų įvairumą kaimiškose vietovėse (tikslas 4.1)	Plėtoti alternatyvias ir netradicines veiklas kaimiškose vietovėse (uždavinys 4.1.2)	Skatinti kaimo turizmo ir amatų plėtrą (2005-2010).

- *Kupiškio rajono savivaldybė yra geroje geografinėje vietoje, lengvai pasiekiama automobilių keliais. Tai patogu tiek vietos gyventojams, tiek turistams.*
- *Kupiškio rajono savivaldybė yra palyginus arti didžiausių Baltijos šalių miestų – Vilniaus ir Rygos, iš kurių galima pritraukti didelį skaičių lankytojų.*
- *Savivaldybę vakarų-rytų kryptimi kerta tranzitinis kelias Daugpilis-Rokiškis-Panevėžys-Šiauliai-Klaipėda; už 25 kilometrų nuo Kupiškio rajono savivaldybės ribos praeina tarptautinė automagistralė Via-Baltica, todėl Kupiškio rajone galima plėtoti infrastruktūrą ir paslaugas, skirtas pravažiuojantiems.*
- *Pro rajono teritoriją projektuojamos tranzitinės ir nacionalinės dviračių trasos.*
- *Kupiškio rajono savivaldybė yra viena rečiausiai apgyvendintų Panevėžio apskrityje, todėl yra tinkama turizmui ir rekreacijai.*
- *Socialinė aplinka Kupiškio rajono savivaldybėje pasižymi mažėjančiu gyventojų skaičiumi, santykinai didesne moterų dalimi, mažesne nei vidutiniškai Panevėžio apskrityje ir Lietuvos Respublikoje darbingo amžiaus gyventojų dalimi ir didesne nei vidutiniškai pensinio amžiaus gyventojų dalimi.*
- *Pagal miesto ir kaimo gyventojų santykį Kupiškio rajono savivaldybė priskirtina kaimiškosioms savivaldybėms: kaimo gyventojai sudaro 60% visų rajono gyventojų.*
- *Darbo rinkos rodikliai Kupiškio rajone pasižymi mažesniu už apskrities ir šalies darbo užmokesčiu ir lėtesniais jo augimo tempais, iš kitos pusės – Kupiškio rajone nedarbo lygis taip pat yra mažesnis už apskrities ir yra labai artimas šalies vidurkiui.*
- *Kupiškio rajono savivaldybės darbo užimtą darbo jėgą pasiskirstymas atitinka Panevėžio apskrities ir šalies situaciją. Daugiausiai rajono dirbančiųjų yra užimta apdirbamojoje gamyboje,*

švietime, sveikatos priežiūroje ir socialiniame darbe bei didmeninėje ir mažmeninėje prekyboje.

- *Ekonominę aplinką Kupiškio rajono savivaldybėje charakterizuoja bendros Panevėžio apskrities tendencijos – mažesnis nei vidutiniškai šalyje sukuriamas BVP, tenkantis vienam gyventojui; beveik du kartus didesnė už šalies vidurkį BVP, sukuriama žemės ūkyje dalis ir gerokai mažesnė nei vidutiniškai šalyje BVP dalis, sukuriama paslaugų sektoriuje.*
- *Panevėžio apskrities kontekste Kupiškio rajono savivaldybė pasižymi vienomis mažiausių pritraukiamų investicijų apimtimis bei palyginus didelėmis tiesioginėmis užsienio investicijomis.*
- *Pagal veikiančių ūkio subjektų skaičių, tenkantį 1000 – iui gyventojų Kupiškio rajono savivaldybė atsilieka nuo Lietuvos Respublikos bei Panevėžio apskrities vidurkio ir apskrityje lenkė tik Rokiškio rajono savivaldybę.*
- *Vertinant pagal darbuotojų skaičių, Kupiškio rajono savivaldybėje veikia išimtinai tik mikro, smulkios ir vidutinės įmonės.*
- *Politiniai veiksniai yra palankūs vandens turizmo plėtrai Kupiškio rajono savivaldybėje. Strateginiuose šalies plėtros dokumentuose pabrėžiama, kad racionali ekonominė plėtra iš esmės neprieštarauja gamtos ir kultūros paveldo naudojimui ir išsaugojimui, o atvirkščiai – atsakingas kultūrinių ir gamtinių išteklių panaudojimas vietos gyventojų ir turistų reikmėms prisideda prie socialinės, ekonominės ir regioninės plėtros, bei gyvenimo kokybės didinimo. Be to, išteklių naudojimas didina jų vertės supratimą ir skatina vartotojų sąmoningumą. Taip prisidedama prie išteklių apsaugos.*
- *Valstybės ilgalaikės raidos strategijoje akcentuojama, kad Lietuva turėtų tapti didelių ekonominių ir kultūrinių galimybių turizmo šalimi. Tuo tikslu be kita ko numatoma užtikrinti racionalų Lietuvos gamtinių, kultūrinių ir socialinių galimybių panaudojimą; išplėsti apgyvendinimo, turizmo paslaugų ir pramogų sektoriaus įvairovę turizmo centruose ir rekreacinėse vietovėse sukurti Lietuvos jūrinio ir vidaus vandenų turizmo infrastruktūrą, skatinti vidaus turizmo srautų didėjimą, tolygesnį*

jų regioninį pasiskirstymą šalies teritorijoje; užtikrinti visoje šalies teritorijoje viešosios rekreacinės infrastruktūros (pakelės poilsio aikštelių su sanitarine higienos įranga, apžvalgos aikštelių, stovyklaviečių, paplūdimių ir maudyklių) sukūrimą ir priežiūrą, siekiant, kad ji kiekybiniu ir kokybiniu požiūriais tenkintų vietos gyventojų ir turistų poreikius. Vandens, ekologinis ir kaimo turizmas priskiriamas prie prioritetinių turizmo plėtros rūšių.

- Vandens turizmas, panašiai kaip kaimo turizmas, prisideda prie žemės ūkio diferencijavimo bei kaimo plėtros, suteikdamas regionų gyventojams galimybes užsiimti alternatyvia veikla, kurti naujas darbo vietas ir gauti papildomas pajamas.*
- Bendrajame Lietuvos Respublikos teritorijos plane rekreacinės plėtros potencialas Kupiškio rajono savivaldybėje vertinamas gana žemai. Kita vertus, atkreiptinas dėmesys į tai, kad Bendrojo plano rekreacinių teritorijų plėtros sprendiniuose numatytas pro Kupiškio rajoną palei Lėvens upę vedantis vienas iš 6 regioninių valstybinių parkų žiedų – „Vidurio Lietuvos parkų žiedas“. Be to, geras pasiekiamumas ir tokie gamtiniai objektai kaip Kupiškio marios ir Lėvens upė, sudaro sąlygas Kupiškio rajone kurti lokalinės, o turint omeny, kad Panevėžio apskrityje nėra daug vandens telkinių, ir regioninės reikšmės rekreacines sistemas bei pavienius rekreacijos objektus.*
- Vandens turizmo ir rekreacinių zonų šalia vandens telkinių plėtra atitinka Panevėžio apskrities ir Kupiškio rajono erdvinės ir strateginės plėtros prioritetus.*

5. Kupiškio rajono vandens turizmo SSGG analizė

Atsižvelgiant į organizacijos ir aplinkos analizės rezultatus, atliekama stiprybių-silpnųjų-galimybių-grėsmių analizė, kurios tikslas – nustatyti organizacijos stipriąsias ir silpnąsias vietas bei įvertinti aplinkos, kurioje veikia organizacija, teikiamas galimybes bei joje slypinčias grėsmes (20 lentelė). Vandens turizmo plėtros Kupiškio rajone sėkmė priklausys nuo to, kaip pavyks išnaudoti regiono stiprybes bei pasinaudoti galimybėmis, o taip pat – šalinti silpnąsias arba jas paversti stiprybėmis bei sumažinti grėsmes.

Lentelė 20 Kupiškio rajono vandens turizmo SSGG analizė

STIPRYBĖS	SILPNYBĖS
• Pakankami ištekliai vandens turizmui ir rekreacijai plėtoti: - Kupiškio marios – trečias pagal dydį dirbtinis vandens telkinys Lietuvoje, žuvingiausias vandens telkinys šiaurinėje Lietuvos dalyje; - Didžioji dalis Kupiškio rajono ežerų yra tinkami mėgėjiškai žvejybai; - Kupiškio marios tinka įvairioms vandens sporto šakoms. - Lėvens upė pasižymi palyginus mažais keliautojų srautais, švaria aplinka, vertingų kultūros ir gamtos paveldo objektų krantuose gausa ir koncentracija, bei	• Plaukimą Lėvens upe sausesnėmis vasaromis riboja žemas vandens lygis. • Nestabili Kupiškio rajono vandens telkinių vandens kokybė. • Nepakankamai išplėtos specializuotos vandens turizmo paslaugos: - Rekreacinės žvejybos paslaugų Kupiškio rajone niekas neteikia; - Keliones vandens turizmo maršrutu organizuoja tik viena įmonė; • Nepakankamai išplėtos apgyvendinimo, maitinimo ir kitos

galimybe vandens keliu pasiekti kaimyninę Latviją ir Baltijos jūrą; - Atskiri Mituvos ir Kupos upių ruožai pavasario potvynių metu ir vėlyvą rudenį yra praplaukiami ir gali būti tinkami vandens turizmo sporto mėgėjų žygiams, pratyboms ir renginiams; - Svarbiausios Kupiškio miesto rekreacinės teritorijos – Kupiškio marių pakrantė ties užtvanka ir Kupos upės slėnis, yra tvarkomos, jose plėtojama rekreacinė infrastruktūra; - Kupiškio rajono telmologiniai draustiniai yra vertingi gamtos apsaugos požiūriu, tačiau gali būti naudojami ir pažintinio ekologinio turizmo plėtrai, tai sudaro prielaidas derinti pažintinio ekologinio ir vandens turizmo plėtos priemones; - Kupiškio rajonas turtingas senoviniais ir prasmingais hidronimais bei su vandens telkiniais susijusia tautosaka. Tai sudaro prielaidas derinti vandens turizmo ir pažintinio kultūrinio turizmo plėtos priemones;	turizmo paslaugos, žema paslaugų kokybė. • Nepakankamai išplėtotą lankytinų objektų ženklavimo sistema: nėra informacinių stendų, trūksta maršrutų žymėjimo ir kelio ženklų, nurodančių į lankomus objektus. • Nepakankamai išplėtotą vandens turizmo infrastruktūrą, nepakankama jos priežiūra: - Kupiškio rajone yra tik dvi oficialiai įformintos maudymosi vietos, jų infrastruktūra labai kukli; - Vandens kokybės tyrimai maudymosi vietose iki šiol nebuvo reguliarūs; - Stovyklaviečių, esančių šalia vandens telkinių, įrengimo lygis labai žemas. • Nemažai kultūros paveldo objektų yra netinkami lankyti dėl to, kad nėra restauruoti ir/ar pritaikyti lankymui. • Nevykdoma aktyvi turizmo marketingo veikla, nėra turizmo informacijos centro. • „Neturistinis“ rajono įvaizdis
--	---

• Vandens sporto ir rekreacijos tradicijos: rengiamos žvejų varžybos, triatlono varžybos, respublikinės buriavimo varžybos „Kupiškio marių regata“. • Kupiškio rajonas turtingas paveldo objektais. Ypatingai didelė paveldo objektų gausa ir koncentracija pasižymi Lėvens kraštovaizdžio draustinis. Tai sudaro prielaidas derinti vandens turizmo ir pažintinio turizmo plėtros priemonės; • Kupiškio rajono savivaldybės administracijos vykdomas projektas „Subalansuota vandens turizmo plėtra Kupiškio (Lietuva) ir Rēzeknės (Latvija) savivaldybėse“ paskatins vandens turizmo ir rekreacijos infrastruktūros bei paslaugų plėtrą	
---	--

GALIMYBĖS	GRĖSMĖS
• Gera geografinė Kupiškio rajono savivaldybės padėtis: arti didžiausių Baltijos šalių miestų Rygos ir Vilniaus. • Tankus kelių tinklas, pro regioną praeina tranzitiniai automobilių keliai. • Suinteresuotų grupių ir institucijų glaudesnis bendradarbiavimas saugant ir naudojant vandens turizmo išteklius, plėtojant vandens turizmo infrastruktūrą ir paslaugas bei vykdant koordinuotą (vandens) turizmo marketingo veiklą. • Bendradarbiavimas abipus sienos su kaimyninėmis Latvijos Respublikos savivaldybėmis. • Kupiškio rajono savivaldybės ilgamečio partnerio – Rezeknės rajono savivaldybės, patirtis vandens turizmo plėtros srityje. • Augantys turizmo srautai Lietuvos ir Panevėžio regiono mastu. • Augančios vietinio turizmo apimtys, populiarėjantis kaimo turizmas. • Didėjantis rekreacinės žvejybos, vandens sporto šakų, vandens turizmo ir poilsio gamtoje populiarumas. • Auganti šalies gyventojų perkamoji galia • Projektuojamos pro rajono praeinančios tranzitinės ir nacionalinės dviračių trasos	• Auganti konkurencija turizmo srityje Lietuvos savivaldybių tarpe. • Kvalifikuotos darbo jėgos emigracija ir su tuo susijęs paslaugų kokybės blogėjimas. • Kultūrinių ir gamtinių turizmo išteklių nykimas ar kokybės blogėjimas dėl jų nepriežiūros ar netinkamo pritaikymo ir panaudojimo turizmui. • Mažėjantis gyventojų skaičius, senstanti visuomenė. • Maža rajono gyventojų perkamoji galia. • Žemas verslumo lygis (vertinant pagal veikiančių ūkio subjektų skaičių, tenkantį 1000 – iui gyventojų)

• Didelė kaimo vietovių gyventojų dalis, bendrame rajono gyventojų skaičiuje sukuria pakankamą darbo jėgos pasiūlą turizmo plėtrai kaimo vietovėse, tame tarpe ir vandens turizmui. • Pigi darbo jėga (Kupiškio rajono savivaldybėje fiksuojamas mažesnis už apskrities ir šalies vidurkį darbo užmokestis ir lėtesni jo augimo tempai) • Palankūs politiniai veiksniai. Vandens turizmo plėtra Kupiškio rajone atitinka Lietuvos Respublikos, Panevėžio apskrities bei Kupiškio rajono savivaldybės erdvinės ir strateginės plėtros prioritetus, bei eilę horizontaliųjų politikų (gamtos išteklių apsauga, darni plėtra, socialinė, ekonominė, regioninė plėtra, kaimo plėtra ir kt.).	
--	--

6. Vandens turizmo plėtros Kupiškio rajone strategija: tikslinės grupės, vizija, prioritetai, tikslai, uždaviniai

Tikslinės grupės

Kupiškio rajono vandens turizmo plėtros strategijos formulavimą siūlome pradėti nuo tikslinių grupių identifikavimo ir jų poreikių analizės. Atsižvelgiant į Kupiškio rajono vandens turizmo išteklius ir dabartinę turizmo situaciją regione, siūlome nusistatyti šias tikslines grupes:

Tikslinės grupės	Tikslinės grupės poreikiai ir strateginis požiūris
Kupiškio rajono savivaldybės ir kaimyninių savivaldybių gyventojai	○ Tai santykinai nedidelė, tačiau labai svarbi tikslinė grupė, kadangi tai – potenciali dažnų vartotojų grupė. ○ Vandens telkiniai šią grupę traukia visų pirma kaip maudymosi ir aktyvaus poilsio vasarą vietą, o taip pat – kaip vietą, kur galima žvejoti ar kitaip leisti laisvalaikį. ○ Kadangi Šiaurės Lietuva nepasižymi vandens telkinių gausa, todėl Kupiškio marios traukia ne tik Kupiškio rajono, bet ir kaimyninių rajonų gyventojus. ○ Kaip ir visoms kitoms, šiai tikslinei grupei svarbu suteikti švarią ir saugią aplinką. ○ Vandens sporto šakų kultivavimas yra gera vaikų ir jaunimo užimtumo bei fizinės kultūros priemonė. ○ Vandens turizmo plėtros priemonės, susijusios su šia tiksline grupe: paplūdimių ir stovyklaviečių infrastruktūros plėtra ir priežiūra, įvairios aplinkos kokybės užtikrinimo priemonės (pvz. dalyvavimas Mėlynosios vėliavos programoje), sąlygų kultivuoti vandens sporto šakas sudarymas (pvz. buriavimo, irklavimo ir kt. būreliai).

• Vandens sporto, turizmo ir rekreacijos entuziastai ○ Olimpinių vandens sporto šakų mėgėjai (baidarių ir kanojų irklavimas, buriavimas, irklavimas, triatlonas) ○ Neolimpinių vandens sporto šakų mėgėjai (vandens slidės, vandens lenta, burlentės, jėgos aitvarai / aitvarinis buriavimas, ledrogės, mono slidės ir kt. ekstremalios sporto šakos) ○ Žvejai-mėgėjai ○ Žygeiviai ir sportiniai turistai ○ Vandens sporto ir turizmo renginių žiūrovai ir dalyviai lydintieji asmenys	○ Atsižvelgiant į tai, kad Kupiškio rajono savivaldybėje turizmo paslaugos nėra išplėtos, o ir bendras rajono įvaizdis nėra taip pat susijęs su turizmu, pirmiausia būtina atkreipti vandens sporto, turizmo ir rekreacijos entuziastų dėmesį, sudaryti jiems palankias sąlygas naudotis rajono vandens telkinių teikiamomis galimybėmis, suteikti jiems organizacinę ir finansinę paramą jų renginiams. Šios tikslinės grupės „prisiviliojimas“ darytų teigiamą poveikį tiek keičiant vandens turizmo plėtrai nepalankų įvaizdį, tiek formuojant aktyvaus laisvalaikio praleidimo tradicijas regione, tiek skatinant kurti įvairias vandens turizmo paslaugas. ○ Vandens turizmo plėtros priemonės, susijusios su šia tiksline grupe: infrastruktūros ir paslaugų plėtra ir priežiūra (pvz. jachtų nuleidimo-ištraukimo įrangos įrengimas, žvejybos leidimų pardavimas, valčių nuoma ir kitos svetingumo paslaugos šalia Kupiškio marių), renginių organizavimas ar dar geriau – parama jų pačių organizuojamiems renginiams (pvz. „Kupiškio regata“, baidarių ir kanojų maratonai Kupiškio mariose, žvejybos ir poledinės žūklės varžybos, pavasario potvynio šventė-plaukimas Kupos upe, orientacinio sporto, triatlono varžybos ir pan.)
• (Vandens) turizmo paslaugų vartotojai ○ Mažos ir vidutinio dydžio darbuotojų / draugų / moksleivių / studentų grupės, keliaujančios baidarėmis	○ Šiuo metu bene vienintelis patrauklus vandens turizmo produktas Kupiškio rajone yra 1-2 dienų plaukimas baidarėmis ar kitomis priemonėmis Lėvens upe. Iš kitų šalies upių Lėvuo išsiskiria tuo, kad ji nėra kol kas labai populiari. Kita vertus, ateityje plėtojant

○ Kaimo turizmo sodybų poilsiautojai ○ Aktyvaus poilsio mėgėjai – šeimos, poros ir pavieniai keliautojai, atvykstantys į Kupiškio rajoną pažintiniais tikslais	vandens turizmą šio privalumo neliks. Todėl jau dabar būtina stengtis išsaugoti ir išnaudoti kitus šio maršruto privalumus – švarią aplinką bei didelių gamtos ir kultūros paveldo objektų koncentraciją. ○ Kiti Kupiškio rajono vandens telkiniai nėra kažkuo išskirtiniai ir pakankamai unikalūs šalies, o juo labiau tarptautiniu mastu, kad galėtų pritraukti vandens turistus siaurąja prasme. Todėl su vandens telkiniais susijusi turistų veikla Kupiškio rajone turi perspektyvas tik derinant jas su kitomis turizmo ir rekreacijos rūšimis bei formomis, visų pirma – su kaimo turizmu, pažintiniu ir gamtos turizmu. ○ Vandens turizmo plėtros priemonės, susijusios su šia tiksline grupe: gamtos ir kultūros paveldo objektų, šalia vandens telkinių tvarkymas, turizmo objektų ir maršrutų ženklavimas, pažintinių pėsčiųjų ir dviračių įrengimas (pvz. aplink Kupiškio marias, pelkėse), turizmo paslaugų (ypatingai apgyvendinimo) plėtra, turizmo rinkodaros priemonės.
---	--

Vizija

Kupiškio rajono vandens turizmo vizija iki 2013 m.:

Kupiškio rajonas – vandens turizmo požiūriu patraukliausias rajonas šiaurės Lietuvoje, siūlantis vietos gyventojams, vandens sporto mėgėjams bei turistams švarią ir saugią gamtinę ir kultūrinę aplinką bei didelę kokybiškų vandens turizmo paslaugų įvairovę. Turizmo plėtra Kupiškio rajone yra grindžiama subalansuotos plėtros principais, čia diegiamas atsakingas požiūris į gamtinių ir kultūrinių išteklių naudojimą.

Prioritetai

Prioritetiniai vandens telkiniai ir jų panaudojimas vandens turizmui ir rekreacijai:

Vandens telkinys	Panaudojimas
Lėvens upė žemiau Kupiškio užtvankos	Baidarių turizmas; Pažintinis turizmas, susijęs su gamtos ir kultūros paveldo objektų lankymu
Kupiškio marios	Paplūdimiai ir maudyklos Vandens sportas Žvejyba Pažintinis turizmas, susijęs su gamtos ir kultūros paveldo objektų lankymu Masiniai renginiai Stovyklavimas
Notigalės telmologinis draustinis	Gamtos stebėjimas Ekologinis švietimas

Taigi, siūlome Kupiškio rajone plėtoti tiek tradicines vandens turizmo ir rekreacijos formas – baidarių turizmą, žvejybą, stovyklavimą, maudyklas ir kt., tiek ir šiuolaikines vandens sporto rūšis – burlenčių, vandens slidžių ir lentų, ledrogių sportą ir kt. Taip pat siūlome vandens turizmo plėtrai panaudoti ne vien tik gamtinius, bet ir kultūros paveldo išteklius. Priede Nr.3 pateikiame keletą šiuolaikinių vandens sporto šakų bei kultūros paveldo panaudojimo vandens turizmui pavyzdžių.

Vandens turizmo Kupiškio rajone plėtos prioritetai:

- 4) Viešosios turizmo infrastruktūros plėtra
- 5) Turizmo paslaugų plėtra
- 6) Vandens sporto ir turizmo populiarinimas Kupiškio rajono turizmo rinkodaros kontekste

Tikslai ir uždaviniai

1 prioritetas – Viešosios turizmo infrastruktūros plėtra

Tikslai	Uždaviniai
1.1 Gerinti rekreacinių teritorijų (maudyklų, paplūdimių, poilsiaviečių ir kt.), esančių prie vandens telkinių, ir jų prieigų infrastruktūrą	1.1.1. Gerinti Kupiškio marių maudyklos prie užtvankos infrastruktūrą, orientuojantis į „Mėlynosios vėliavos“ reikalavimus
	1.1.2. Tvarkyti kitas rajono rekreacines teritorijas, esančias šalia vandens telkinių, gerinti jų pasiekiamumą ir priežiūrą
1.2. Tvarkyti lankomus objektus šalia vandens telkinių, gerinti jų prieinamumą	1.2.1. Parengti su vandens turizmo plėtra susijusių saugomų teritorijų planavimo dokumentus
	1.2.2. Tvarkyti, restauruoti ir pritaikyti lankymui kultūros ir gamtos paveldo objektus, esančius šalia vandens telkinių
	1.2.3. Plėtoti pėsčiųjų ir dviračių (esant galimybei – ir jodinėjimo) takų tinklą šalia vandens telkinių
	1.2.4. Plėtoti turizmo ženklinimo sistemą (rodyklės į lankomus objektus ir informaciniai stendai prie jų)

2 prioritetas – Turizmo paslaugų plėtra

Tikslai	Uždaviniai
2.1. Plėtoti specializuotas vandens turizmo paslaugas	2.1.1. Viešojo ir privataus sektorių partnerystės pagrindu plėtoti vandens turizmo ir sporto paslaugų centrus šalia Kupiškio marių ir Lėvens upės.
	2.1.2. Teikti finansinę (pvz. mokesčių lengvatos) ir informacinę paramą (pvz. mokymai ir konsultacijos) SVV įmonėms, plėtojančioms specializuotas vandens turizmo ir sporto paslaugas
2.2. Plėtoti kitas turizmo paslaugas	2.2.1. Įrengti rajone bent vieną kempingą
	2.2.2. Padidinti apgyvendinimo vietų skaičių kaimo turizmo sodybose, gerinti kaimo turizmo paslaugų kokybę (mokymai, konsultacijos, mokestinės lengvatos ir kt.)
	2.2.3. Analizuoti kitokių kompleksinių turizmo centrų (pvz. golfo laukų) plėtos galimybes

3 prioritetas – Vandens sporto ir turizmo populiarinimas Kupiškio rajono turizmo rinkodaros kontekste

Tikslai	Uždaviniai
3.1. Didinti rajono turizmo rinkodaros profesionalumą; pristatyti vandens turizmo galimybes rajono turizmo rinkodarinėje medžiagoje (spaudiniuose, svetainėje internete ir kt.)	3.1.1. Sukurti efektyviai veikiančią rajono turizmo organizaciją (turizmo taryba, turizmo informacijos centras, už turizmo plėtrą atsakingas savivaldybės administracijos darbuotojas)
	3.1.2. Atnaujinti rajono turizmo informacijos ir rinkodaros priemones (svetainė internete, leidiniai ir kt.) ir jose pristatyti vandens turizmo bei sporto galimybes
3.2. Kurti vandens, pažintinio ir ekologinio turizmo produktus	3.2.1. Parengti vandens turizmo ir kombinuotus vandens-pėsčiųjų-dviračių turizmo maršrutus
	3.2.2. Parengti ekologinio turizmo maršrutus ir programas
3.3. Didinti vandens turizmo populiarinimo renginių skaičių, įvairovę, kokybę ir masiškumą	3.3.1. Gerinti šiuo metu organizuojamų tradicinių renginių (pvz. Kupiškio marių regata, žvejybos ir poledinės žūklės varžybos) kokybę, kelti renginių prestižą, didinti jų masiškumą
	3.3.2. Kurti naujas vandens sporto ir turizmo tradicijas (pvz. triatlono varžybos, baidarių maratonas Kupiškio mariose, pavasario potvynio šventė – „Kupos taurė“ (angl. Kupa Cup), ekstremalaus vandens sporto renginiai)

7. Kupiškio rajono vandens turizmo plėtros strategijos įgyvendinimo priemonių planas

Uždavinys	Priemonė	Vykdymo laikas	Atsakinga institucija	Lėšų poreikis, tūkst. Lt	Galimi finansavimo šaltiniai
1.1.1. Gerinti Kupiškio marių maudyklos prie užtvankos infrastruktūrą, orientuojantis į „Mėlynosios vėliavos“ reikalavimus	1.1.1.1. Praveisti konsultacijas su Mėlynosios vėliavos programos nacionaliniu koordinatoriumi – Lietuvos žaliųjų judėjimu dėl Mėlynosios vėliavos suteikimo Kupiškio marių paplūdimiui ir atitinkamos paraiškos pateikimo. Identifikuoti trūkumus ir sudaryti tolesnių veiksmų planą.	2008	KRSA, LŽJ	-	
	1.1.1.2. Likviduoti Kupiškio marių paplūdimio trūkumus dalyvauti Mėlynosios vėliavos programoje (įrengti vandentiekį, informacinius standus ir kt.), pateikti paraišką dėl apdovanojimo Mėlynąja vėliava.	2009	KRSA	40	Savivaldybės biudžetas, ES SF, Interreg
	1.1.1.3. Dalyvauti Mėlynosios vėliavos programoje (dalyvio mokestis)	2009-2013	KRSA	5 (kasmet)	Savivaldybės biudžetas
	1.1.1.4. Maudymosi sezono metu vykdyti rajono maudyklų vandens kokybės stebėseną	2008-2013	KRSA, PVSCKF	7 (kasmet)	Savivaldybės biudžetas
	1.1.1.5. Plėtoti aktyvaus poilsio infrastruktūrą Kupiškio marių paplūdimyje prie užtvankos (įrengti tinklinio aikštelę, smėlio paplūdimį, vaikų žaidimų aikštelę ir kt.)	2009-2010	KRSA	70	Savivaldybės biudžetas, ES SF, Interreg

1.1.2. Tvarkyti kitas rajono rekreacines teritorijas, esančias šalia vandens telkinių, gerinti jų pasiekiamumą ir priežiūrą	1.1.2.1. Kupiškio rajono Aukštupėnų rekreacinės teritorijos sutvarkymo projekto įgyvendinimas (pėsčiųjų-dviračių takas, poilsio aikštelės, tiltas į Uošvio liežuvį, mašinų stovėjimo aikštelė ir kt.) (žr. 4 priedą)	2008-2009	KRSA	1000	Savivaldybės ir valstybės biudžetai, ES SF, Interreg
	1.1.2.2. Palėvenėlės kaimo rekreacinės teritorijos sutvarkymo ir privažiavimo prie jos projekto parengimas ir įgyvendinimas (žr. 5 priedą)	2009-2010	KRSA	Lėšų poreikis nustatomas, parengiant atskirų teritorijų arba jų grupių techninius projektus bei sąmatinius skaičiavimus	Savivaldybės biudžetas, ES SF, Interreg
	1.1.2.3. Tvarkyti kitas rajono rekreacines teritorijas pagal patvirtintą bendro naudojimo teritorijų schemą (atnaujinti esamas ir kurti naujas poilsia vietas, įrengti privažiavimus prie jų) (žr. 5 priedą)	2010-2013	KRSA, seniūnijos	Lėšų poreikis nustatomas, parengiant atskirų teritorijų arba jų grupių techninius projektus bei sąmatinius skaičiavimus	Savivaldybės biudžetas, ES SF, Interreg
1.2.1. Rengti su vandens turizmo plėtra susijusių saugomų teritorijų planavimo dokumentus	1.2.1.1. Parengti Lėvens kraštovaizdžio draustinio tvarkymo planą (žr. 6 priedą)	2009	KRSA, VSTT	70	Savivaldybės ir valstybės biudžetai, ES SF, Interreg

	1.2.1.2. Parengti Kupiškio piliakalnio vizualinės apsaugos zonos tvarkymo planą (žr. 7 priedą)	2009	KRSA, VSTT	50	Savivaldybės ir valstybės biudžetai, ES SF, Interreg
	1.2.1.3. Parengti Notigalės telmologinio draustinio tvarkymo planą (žr. 8 priedą)	2010	KRSA, VSTT, BRPD	50	Savivaldybės ir valstybės biudžetai, ES SF, Interreg
1.2.2. Tvarkyti, restauruoti ir pritaikyti lankymui kultūros ir gamtos paveldo objektus, esančius šalia vandens telkinių	1.2.2.1. Kultūros ir gamtos paveldo objektų, esančių prie Kupiškio marių, tvarkymas, restauravimas ir pritaikymas: 1) Kupiškio (Aukštupėnų) piliakalnis, 2) Palėvenėlės Švč. Mergelės Marijos bažnyčia; 3) Kupiškio Kristaus žengimo į dangų bažnyčia (kaip apžvalgos vieta), 4) Laukminiškių kaimo muziejus.	2009-2013	KRSA, objektų savininkai ir valdytojai	Lėšų poreikis turi būti nustatytas, parengiant atskirų objektų arba jų grupių tvarkymo, restauravimo ir pritaikymo projektus bei sąmatinius skaičiavimus	Savivaldybės ir valstybės biudžetai, ES SF, Interreg ir kt.
	1.2.2.2. Objektų, esančių prie Lėvens upės, tvarkymas, restauravimas ir pritaikymas: 1) Palėvenės Šv. Dominiko bažnyčia ir dominikonų vienuolynas; 2) Noriūnų dvaro sodyba, 3) Palėvenės (Pauliankos) dvaro sodyba, 4) Stirniškių atodanga, 5) Buivėnų ažuolas, 6) Stirniškio piliakalnis ir kt.	2009-2013	KRSA, objektų savininkai ir valdytojai	Lėšų poreikis turi būti nustatytas, parengiant atskirų objektų arba jų grupių tvarkymo, restauravimo ir	Savivaldybės ir valstybės biudžetai, ES SF, Interreg ir kt.

				pritaikymo projektus bei sąmatinius skaičiavimus	
	1.2.2.3. Objektų, esančių prie kitų vandens telkinių, tvarkymas, restauravimas ir pritaikymas: 1) Adomynės dvaras; 2) Akmenių vandens malūnas ir kt.	2012-2013	KRSA, objektų savininkai ir valdytojai	Lėšų poreikis turi būti nustatytas, parengiant atskirus objektų tvarkymo, restauravimo ir pritaikymo projektus bei sąmatinius skaičiavimus	Savivaldybės ir valstybės biudžetai, ES SF, Interreg ir kt.
1.2.3. Plėtoti pėsčiųjų ir dviračių (esant galimybei – ir jodinėjimo) takų tinklą šalia vandens telkinių	1.2.3.1. Pėsčiųjų / dviračių / jodinėjimo takų (maršrutų) aplink Kupiškio marias ir palei Lėvens upę techninio projekto parengimas	2010	KRSA	100	Savivaldybės ir valstybės biudžetai, ES SF, Interreg ir kt.
	1.2.3.2. Pėsčiųjų / dviračių / jodinėjimo takų (maršrutų) aplink Kupiškio marias ir palei Lėvens upę įrengimas	2011-2013	KRSA	Lėšų poreikis turi būti nustatytas parengus projektą	Savivaldybės ir valstybės biudžetai, ES SF, Interreg ir kt.
1.2.4. Plėtoti turizmo ženklinimo sistemą (rodyklės į lankomus objektus ir informaciniai stendai prie jų)	1.2.4.1. Rajono turizmo ženklinimo projekto parengimas, detalizuojant informacijos apimtį, įrengimo vietas, techninius ir dizaino sprendimus	2010	KRSA, KRTT, KRSTIC	60	Savivaldybės ir valstybės biudžetai, ES SF, Interreg

					ir kt.
	1.2.4.2. Rajono turizmo ženklavimo įrenginių (rodyklių, stendų ir kt.) gamyba ir įrengimas	2011-2012	KRSA	200	Savivaldybės ir valstybės biudžetai, ES SF, Interreg ir kt.
2.1.1. Viešojo ir privataus sektorių partnerystės pagrindu plėtoti vandens turizmo ir sporto paslaugų centrus šalia Kupiškio marių ir Lėvens upės.	2.1.1.1. Įrengti vandens sporto šakų centrą prie Kupiškio marių (prie gelbėtojų posto su elingu)	2010-2011	KRSA, privati (- čios) įmonė (-s)	3000	Savivaldybės ir nacionalinis biudžetai, ES SF, Interreg, privatūs investuotojai
	2.1.1.2. Organizuoti patogią leidimų žvejoti Kupiškio rajono savivaldybės vandens telkiniuose prekybą (pvz. prekiaujant Kupiškio marių gelbėjimo stotyje, degalinėse, prekybos centruose)	2008-2009	LMŽDKS	-	-
2.1.2. Teikti finansinę (pvz. mokesčių lengvatos) ir informacinę paramą (pvz. mokymai ir konsultacijos) SVV įmonėms, plėtojančioms specializuotas vandens turizmo ir sporto paslaugas	2.1.2.1. Mokymai, mokesčių lengvatos, finansinė parama pagal SVV rėmimo programą	2008-2013	KRSA, KVIC	Detalizuoti SVV rėmimo programoje	Savivaldybės ir nacionalinis biudžetai, ES SF, Interreg, verslo įmonės
2.2.1. Įrengti rajone bent vieną kempingą	2.2.1.1. Parengti kempingo įrengimo galimybių studiją ir priešprojektinius pasiūlymus	2009	KRSA	80	Savivaldybės biudžetas
	2.2.1.2. Įrengti kempingą (viešo ir privataus sektorių partnerystės pagrindu)	2010	KRSA, privatus investuotojas	Lėšų poreikis turi būti nustatytas galimybių	Savivaldybės biudžetas, ES SF, Interreg, privatus

				studijoje	investuotojas
2.2.2. Padidinti apgyvendinimo vietų skaičių kaimo turizmo sodybose, gerinti kaimo turizmo paslaugų kokybę	2.2.2.1. Mokymai, mokestinės lengvatos, finansinė parama pagal SVV rėmimo programą	2008-2013	KRSA, KVIC	Detalizuoti SVV rėmimo programoje	Savivaldybės ir nacionalinis biudžetai, ES SF, Interreg, verslo įmonės
2.2.3. Analizuoti kitokių kompleksinių turizmo centrų (pvz. golfo laukų) plėtros galimybes	2.2.3.1. Parengti uždaryto Vizgiūnų karjero teritorijos pritaikymo golfo laukams ar kitokiai turizmo veiklai galimybių studiją (žr. 9 priedą)	2009	KRSVA	50	Savivaldybės biudžetas
3.1.1. Sukurti efektyviai veikiančią rajono turizmo organizaciją (turizmo taryba, turizmo informacijos centras, už turizmo plėtrą atsakingas savivaldybės administracijos darbuotojas)	3.1.1.1. Vakarų šalių pavyzdžiu sukurti Kupiškio rajono savivaldybės turizmo tarybą	2008	KRSA, turizmo paslaugų teikėjai, turistų lankomų objektų operatoriai	-	-
	3.1.1.2. Įkurti Kupiškio rajono turizmo informacinį centrą	2008	KRSA, Turizmo taryba	250 - įrengiant ir 100 - kasmet	Savivaldybės biudžetas
	3.1.1.3. Savivaldybės administracijoje įsteigti etatą arba ½ etato turizmo plėtrai, įdarbinti tinkamą kvalifikaciją turintį darbuotoją	2008	KRSA	36 (kasmet)	Savivaldybės biudžetas
3.1.2. Atnaujinti rajono turizmo informacijos ir rinkodaros priemones (svetainė internete, leidiniai ir kt.) ir jose pristatyti vandens turizmo bei sporto galimybes	3.1.2.1. Svetainės internete, pristatančios Kupiškio rajono turizmo galimybes, sukūrimas ir palaikymas / atnaujinimas. Turizmo maršrutų ir edukacinių programų patalpinimas sukurtoje svetainėje.	2009-2013	KRSA, KRSTIC	12 (sukūrimui) 2 (kasmet - palaikymui/atnaujinimui)	Savivaldybės biudžetas, Interreg,
	3.1.2.2. Turizmo informacinių leidinių leidyba (tame tarpe parengtų maršrutų ir	2008-2013	KRSA, KRSTIC	15 (kasmet)	Savivaldybės biudžetas,

	programų leidiniai, žr. 3.2.1 ir 3.2.2)				Interreg,
3.2.1. Parengti vandens turizmo ir kombinuotus vandens-pėsčiųjų-dviračių turizmo maršrutus	3.2.1.1. Vandens turizmo maršruto Lėvens upe parengimas (maršruto schema, aprašymas, informacija apie lankomus objektus, kt. informacija)	2008-2009	KRSTIC	6	Savivaldybės biudžetas, Interreg
	3.2.1.2. Kombinuotų vandens-pėsčiųjų-dviračių turizmo maršrutų palei Lėvens upę ir aplink Kupiškio marias parengimas (maršrutų schemos, aprašymai, informacija apie lankomus objektus, kt. informacija)	2008-2009	KRSTIC	10	Savivaldybės biudžetas, Interreg
3.2.2. Parengti ekologinio turizmo maršrutus ir edukacines programas	3.2.2.1. Ekologinio turizmo pėsčiųjų maršrutų parengimas po Notigalės aukštapelkę ir/ar kitas pelkes (maršrutų schemos, aprašymai, informacija apie lankomus objektus, techninė informacija)	2008-2009	KRSTIC, VĮKMU	6	Savivaldybės biudžetas, Interreg
	3.2.2.2. Edukacinių ekologinių programų parengimas įvairiomis temomis (pvz. aukštapelkės, Lėvu ir jo pakrančių gamtos ir kultūros paveldas, dolomitas, karstinis regionas ir jo upės ir pan.)	2008-2009	KRSTIC, VĮKMU	10	Savivaldybės biudžetas, Interreg
3.3.1. Gerinti šiuo metu organizuojamų tradicinių renginių (pvz. Kupiškio marių regata, žvejybos ir poledinės žūklės varžybos) kokybę, kelti renginių prestižą, didinti jų masiškumą	3.3.1.1. Pritraukti tradicinių renginių (pvz. Kupiškio marių regata) organizavimui sporto klubus, nevyriausybinės organizacijos ir profesionalius renginių organizatorius; Skirti lėšų renginių organizavimui.	2008-2013	KRSA	50 (kasmet)	Savivaldybės biudžetas, rėmėjai
	3.3.1.2. Praveisti konsultacijas su įvairių sporto šakų federacijomis, draugijomis ir klubais dėl respublikinių ir/ar tarptautinių varžybų organizavimo Kupiškio rajone	2008	KRSA	-	-

3.3.2. Kurti naujas vandens sporto ir turizmo tradicijas	3.3.2.1. Organizuoti pavasarines baidarių slalomo varžybas (pvz. Kupos taurei laimėti) Kupos upėje Kupiškio mieste.	2009-2013	KRSA, baidarių klubai	25 (kasmet)	Savivaldybės biudžetas, rėmėjai
	3.3.2.2. Organizuoti kitokius vandens sporto renginius (baidarių ralį, baidarių maratoną, ekomaratoną, ekstremalaus vandens sporto varžybas ir t.t.)	2009-2013	KRSA, sporto klubai, draugijos ir federacijos	25 (kasmet)	Savivaldybės biudžetas, sporto federacijos, rėmėjai
	3.3.2.3. Įvertinti Kupiškio rajono savivaldybės narystės euroregione „Ežerų kraštas“ galimybes ir naudą vandens turizmo plėtrai.	2009	KRSA	-	-

Priemonių plane naudojami organizacijų sutrumpinimai:

BRPD – Biržų regioninio parko direkcija

KRSA – Kupiškio rajono savivaldybės administracija

KRSTIC – Kupiškio rajono turizmo informacijos centras

KRTT – Kupiškio rajono turizmo taryba

KVIC – Kupiškio verslo informacijos centras

LMŽDKS – Lietuvos medžiotojų ir žvejų draugijos Kupiškio skyrius

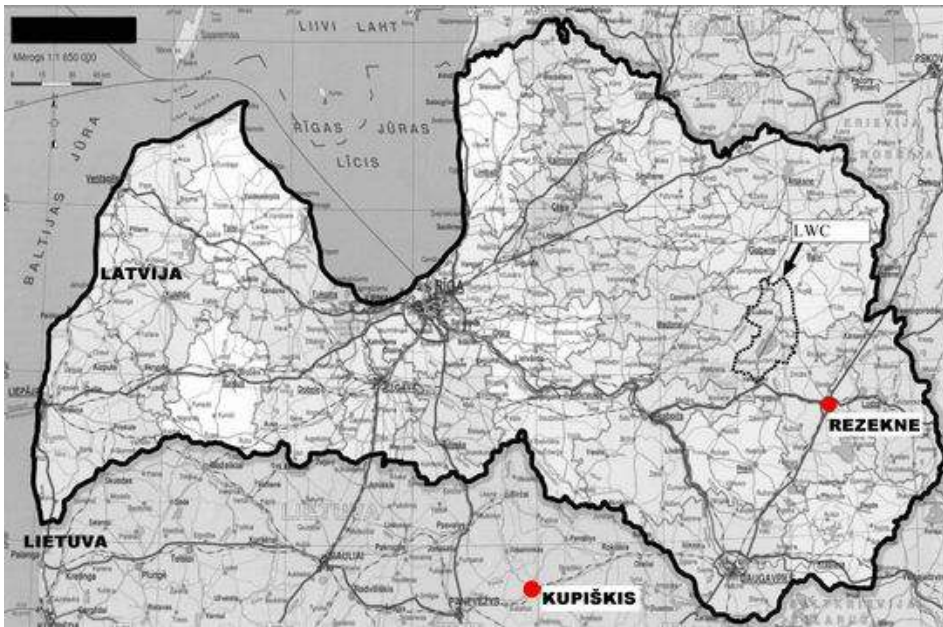
LŽJ – Lietuvos žaliųjų judėjimas („Mėlynios vėliavos“ programos nacionalinis koordinatorius)

PVSC KF – Panevėžio visuomenės sveikatos centro Kupiškio filialas

VĮKMU – VĮ „Kupiškio miškų urėdija“

VSTT – Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie LR Aplinkos apsaugos ministerijos

8. Kupiškio ir Rėzeknės savivaldybių bendradarbiavimo įtaka turizmo plėtrai

Rezeknės rajono bendra apžvalga

Rezeknės rajons yra rytinėje Latvijos dalyje, Latgalos regiono viduryje, 245 km nuo Rygos. Rajonas ribojasi su Preiļi ir Madona rajonais vakaruose, Balvi rajonu šiaurėje, Kraslava rajonu pietuose ir Ludza rajonu rytuose. Rezeknės rajono teritoriją kerta valstybiniai keliai Ryga – Jekabpils – Rezeknė – Ludza – Rusijos Federacija ir Lietuvos Respublika – Daugpilis – Rezeknė – Rusijos Federacija, o taip pat tarptautinė geležinkelio linijos Berlynas – Varšuva – Vilnius – Daugpilis – Rezeknė – Sankt Peterburgas ir Ryga – Krustpils – Ludza – Maskva. Rezeknės rajono teritorijos dydis – 2812 km², gyventojų skaičius – 43157. Miškai užima 30% visos rajono teritorijos, žemės ūkio paskirties plotai - 47%, pelkės – 4% rajono teritorijos. Rajone yra apie 300 durpių telkinių. Bendras natūralių durpių rezervas sudaro 60.823.700 m³. Rajone yra du nacionalinės reikšmės mineralų telkiniai: Pertnieki dolomito telkinys (apie 124,5 ha) ir Griscati žvyro telkinys (apie 48.4 ha).

Pramoninė gamyba koncentruojasi Rezeknės mieste. Rezeknės rajone yra daugiausiai mažos įmonės. Didžiausia rajono įmonė – akcinė bendrovė

„Verems“. Rajone taip pat veikia keletas uždarytų akcinių bendrovių, užsiimančių miško ruošimu ir medžio apdirbimu. Nedarbo lygis Rezeknės rajone yra vienas aukščiausių Latvijoje ir 2005 m. siekė 25%. Klimato sąlygos ir dirvos kokybė yra tinkami žemės ūkio plėtrai, ypač pienininkystei. Rezeknės rajone yra labai geros sąlygos turizmo plėtrai: daug upių ir ežerų, vaizdingas ir įvairus kraštovaizdis, dideli miškai, kuriuose yra nemažai Vakarų Europoje retų gyvūnijos rūšių, pvz. bebrų, kiaunių, vilkų. Rezeknės rajone yra 163 valstybinės reikšmės kultūros paminklai, iš kurių vertingiausi – Luznava dvaro ansamblis bei katalikų bažnyčios Stolerova, Feimani, Vilani, Berzgale, Dricani, Ozolmuiza, Ciskadi ir Sarkani vietovėse.

Rezeknės rajono vandens turizmo ištekliai

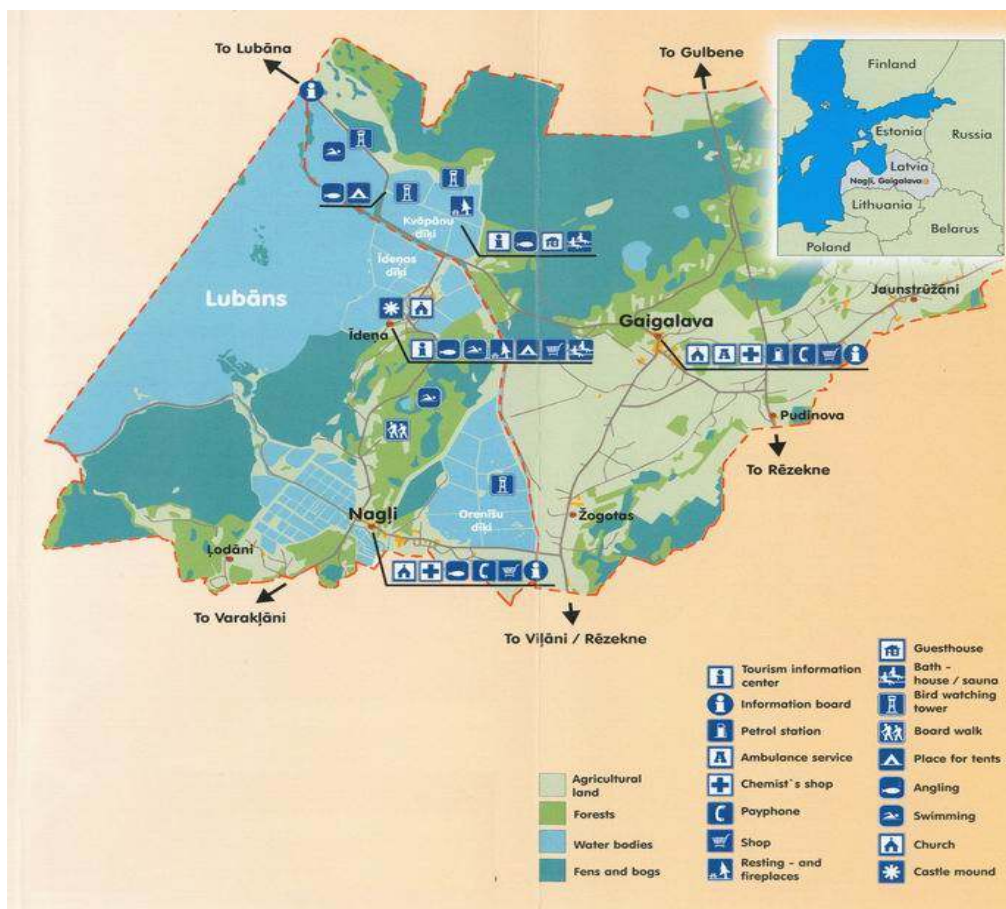
Rezeknės rajonas pagal bendrą ežerų plotą užima pirmą vietą Latvijoje. Iš 16 didžiausių Latvijos ežerų 3 yra Rezeknės rajone. Rajono teritorijoje esantys Lubana ežeras (82,0 km²) ir Razna ežeras (57,6 km²) yra didžiausi ir žuvininkystės bei rekreacijos požiūriu svarbiausi ežerai šalyje. Giliausias rajono ežeras – Rušons (29,9 m).

Visos rajono upės priklauso Dauguvos upės baseinui. Ilgiausios rajono upės – Rezeknė (116 km) ir Malta (115 km). Upės nuo seno vaidina svarbų vaidmenį rajono istorijai ir ekonomikai. Prie Rezeknės upės yra įrengta Sprukti hidroelektrinė, o prie Maltos upės – Vilani hidroelektrinė.

Reikšmingiausias turizmo požiūriu vandens telkinys Rezeknės rajone – Lubano ežeras, kuris yra Lubano pelkyno komplekso dalis. Lubano pelkyno komplekso bendras plotas - 810000 ha (47% miškai, 13% pelkynas, 12% vandens telkiniai, 28% dirbama žemė). Tai didžiausias pelkynas Latvijoje, vertingas tuo, kad jame yra visi pelkynų tipai – natūralūs ežerai, upės, pelkės ir šlapi miškai. Teritorija pasižymi didele biologine įvairove. Čia gyvena daug retų paukščių rūšių. Lubano pelkynas yra įtrauktas į tarptautinį *BirdLife International* sąrašą. 1999 – 2000 m. Japonijos tarptautinio bendradarbiavimo agentūros finansuojami ekspertai atliko išsamų Lubano pelkyno komplekso

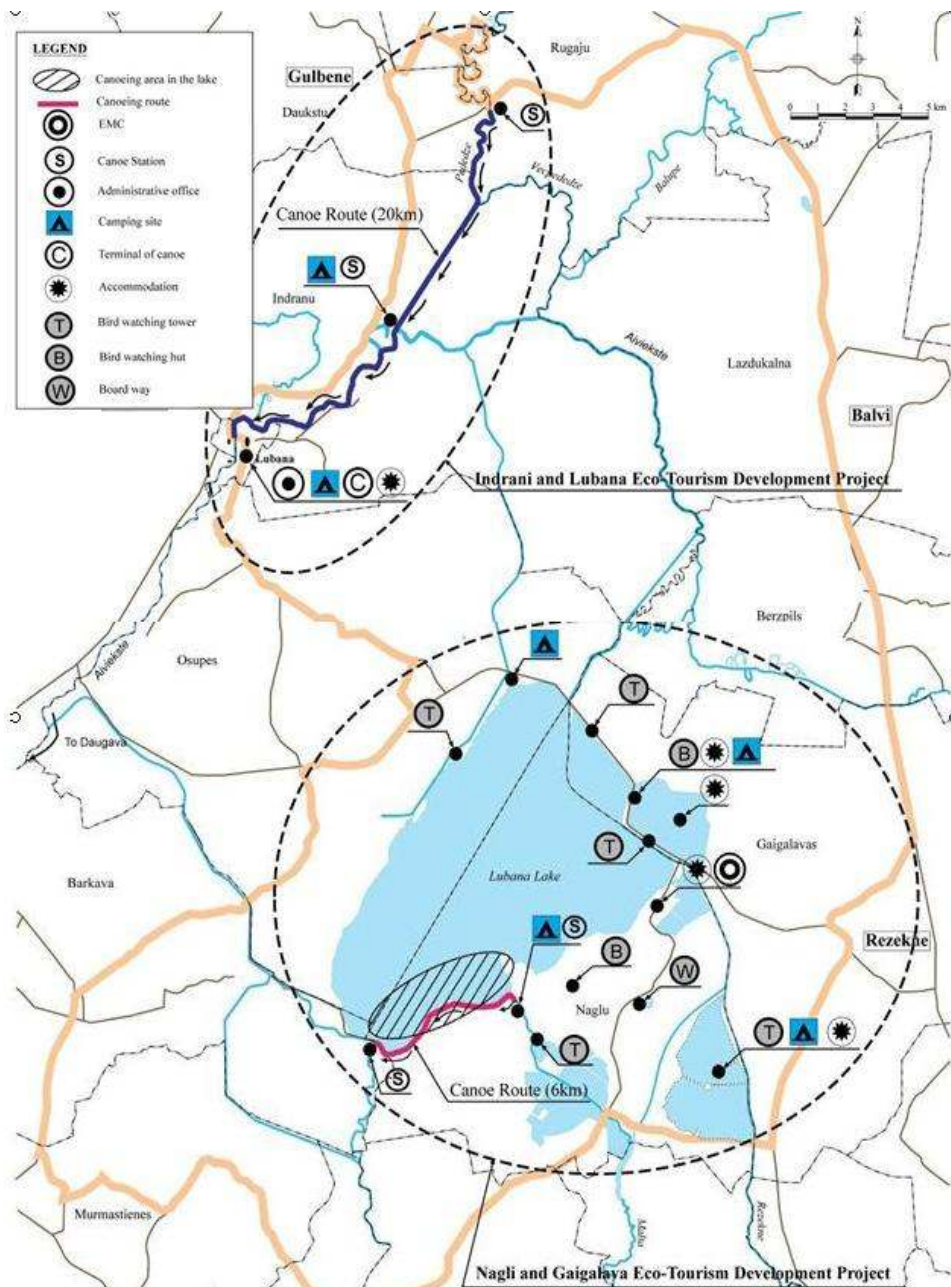
tyrimā ir parengē šios teritorijas aplinkosaugos valdymo planą bei ekoturizmo plėtros planą⁹⁶. Ekspertų vertinimu Lubano pelkyno gamtos grožis ir unikalumas sudaro geras sąlygas turizmo plėtrai. Ekoturizmo plėtros plane siūloma plėtoti šią turizmo rūšį kaip būdą spręsti nedarbo problemą bei pakelti gyventojų pragyvenimo lygį. Ekoturizmo plėtros plane numatyta prie Lubano ežero kurti turistų apgyvendinimo infrastruktūrą, statyti gamtos stebėjimo bokštelius ir namelius, įrengti stovyklavietes, pėsčiųjų takus, baidarių stotis ir maršrutus, įsigyti baidarių, dviračių, valčių ir kitokio vandens turizmo inventoriaus. Bendras lėšų poreikis 242.000 LVL. Palyginimui pateikiami esamos turizmo infrastruktūros prie Lubano ežero ir jos plėtros žemėlapiai (paveikslai 21 ir 22).

Paveikslas 21 Esama turizmo infrastruktūra prie Lubano ežero

⁹⁶ The study on environmental management plan for Lubana wetland complex. Nippon Koei Co., LTD, Kokusai Kogyo Co., LTD, 2000.

Paveikslas 22 Turizmo infrastruktūros plėtra prie Lubano ežero, numatyta Ekoturizmo plėtos planė

Įgyvendinant projektą „Subalansuota vandens turizmo plėtra Kupiškio ir Rezeknės rajonuose / WATER-TOUR“, parengtas Lubano ežero gelbėjimo stoties techninis projektas, įsigytas gelbėtojų motorinis laivas bei įvairių gelbėjimo ir vandens turizmo priemonių.

Kupiškio ir Rezeknės rajonų bendradarbiavimas

Kupiškio rajono ir Rezeknės rajono savivaldybės bendradarbiauja nuo 1999 m., daugiausiai – savivaldos, viešojo administravimo, žmogiškųjų išteklių plėtros, kultūros, sporto, švietimo srityse.

Kasmet Kupiškio delegacijos vyksta į Rezeknės rajono renginius, o svečiai iš Latvijos priimami Kupiškio rajone. 2000 m. balandį oficiali Kupiškio ir Lenkijos delegacija vyko į Rezeknėje vykstančią parodą „Maistas 2000“. Kupiškėnų šokių kolektyvas „Susiedai“ koncertavo Latvijoje, šokių šventėje „Linksmasis šokis“. Tuo pat metu Rezeknės liaudies šokių kolektyvas dalyvavo festivalyje „Pienių medus“ Skapiškyje, o į Kupiškio krašto meno šventę atvyko Rezeknės rajono vaikų ir suaugusiųjų šokių kolektyvai. Tais metais Kupiškio rajono savivaldybės delegacija ir sporto darbuotojai viešėjo Rezeknėje. Savivaldybės sportininkų komanda dalyvavo Rezeknės rajono seniūnijų žiemos sporto žaidynėse. 2000 m. spalį Rezeknėje vyko Kupiškio rajono kultūros darbuotojų seminaras. 2001 m. Kultūros ir švietimo skyriaus vedėjas ir ugdymo įstaigų vadovai su Rezeknės ugdymo įstaigų vadovais vyko į Švediją. 2002 m. birželį Rezeknės vaikų muzikos kolektyvas dalyvavo Kupiškyje vykusioje vaikų ir moksleivių meno šventėje. Tą patį mėnesį Rezeknėje surengtas oficialus šalių partnerių susitikimas. 2002 m. rugpjūtį Rezeknėje surengta mokytojų vasaros stovykla. Nuo 2003 m. į Kupiškyje rengiamą šventę „Aleksiuko bandonija“ atvyko Rezeknės delegacija. Vaikų ir moksleivių meno šventėje „Pagaukim aitvarą“ dalyvavo ir Rezeknės vaikų ansamblis. Į kasmet Kupiškyje vykstantį tarptautinį folkloro festivalį „Lingaudala“ yra kviečiami miestų-partnerių muzikos kolektyvai ir oficialios delegacijos. Festivalio metu rengiami seminarai įvairiomis temomis. 2005 m. tarptautinio seminaro metu aptartos turizmo plėtros perspektyvos, atstovai iš Rezeknės parengė savo krašto pristatymą. Kasmet Rezeknėje vyksta tarptautiniai seminarai, į kuriuos pasidalinti patirtimi kviečiami verslo, politikos, kultūros atstovai. Įstojimo į Europos Sąjungos metinių proga į Kupiškį atvyko Rezeknės jaunimo meno ir sporto kolektyvai. Taip pat sėkmingai plėtojamas abiejų rajonų nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimas.

Kupiškio ir Rezeknės rajonams būdingos panašios socialinės ir ekonominės problemos. Jie abu pasižymi pakankamais turizmui tinkamais vandens ištekliais. Todėl apsikeitimas gerąja patirtimi, bendri projektai ir kitokios bendradarbiavimo priemonės pasitarnaus vandens turizmo plėtrai šiuose rajonuose bei jų socialinės ir ekonominės gerovės kūrimui.

9. Priedai

Priedas 1

KUPIŠKIO RAJONO TARYBA

SPRENDIMAS

1998 04 30 Nr. 153

2 posėdis

Kupiškis

Dėl rajono bendro naudojimo
teritorijų patvirtinimo

Vadovaudamasi Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 04 01 nutarimu Nr.385 "Dėl žemės reformos vykdymo kaimo vietovėje", Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos ministerijos 1998 03 05 raštu Nr.4-17-646 "Dėl paplūdimių (pliažų), parkų, ir skverų įteisinimo/ Panevėžio apskrities viršininko administracijos 1998 04 10 raštu Nr.1162 bei Kupiškio rajono valdytojo 1991 12 21 potvarkiu Nr.220 "Dėl Kupiškio rajono neprivatizuojamų ir riboto ūkinio naudojimo rekreacinių zonų patvirtinimo, Kupiškio rajono taryba

NUSPRENDŽIA:

Patvirtinti Kupiškio rajono visuomenės poreikiams naudojamų paplūdimių teritorijų ir kitų bendro naudojimo teritorijų plotus ir ribas pagal priedus (plotų lentelė ir schemos M:10000).

Rajono meras

Tikra

Kanceliarijos vedėja

1998 05 01

S.Buzienė

**Kupiškio rajono ribose esančių
rekreacinių teritorijų
SĄRAŠAS**

Eil.Nr.	Seniūnijos kodas	Teritorijos pavadinimas	Vietovės kadastrkodas	plotas, ha	Vietovės pavadinimas
2	11	Gyvakarų	5737/0006	1,2	Alizavos sen., šalia gyvakatų k. esančio vandens tvenkinio
1	11	Pabūdžių	5737/0003	6,2	Alizavos sen. Pabūdžių k., rekultivuoto karjero teritorijoje
3	11	Palėvenėlės	5763/0003	27,5	Alizavos sen., Palėvenėlės k., ant Lėvens up. užtvankos kranto
	11 Total	Alizavos sen.		34,9	
4	19	Aukštupėnų-I	5707/0017	31,2	Kupiškio sen., Aukštupėnų k., šalia Lėvens užtvankos esantis plažas su želdiniais bei Uošvės liežuvio sala su stovėjimo aikšte
5	19	Aukštupėnų - II	5707/0017	1,2	Kupiškio sen., Aukštupėnų k., ant Lėvens užtvankos esantis plažas šalia "Autotransporto" vilos
6	19	Bagdonių	5707/0018	10,5	Kupiškio sen., šalia bagdonių k., Lėvens užtvankoje esanti sala su privažaviu į ją ir stovėjimo aikšte
7	19	Didžprūdėlių	5730/0002	0,9	Kupiškio sen., šalia Didžprūdėlių k. esančio vandens telkinio
8	19	Didžprūdžių	5705/0006	0,7	Kupiškio sen., šalia Didžprūdžių k. esančio tvenkinio krantai
9	19	Drulėnų	5730/0003	2,3	Kupiškio sen., Drulėnų k., ant Lėvens užtvankos kranto
10	19	Lazdinupio	5707/0016	0,7	Kupiškio sen., Aukštupėnų k., esantis miškelis šalia Lazdinupio upelio
11	19	Pajuodupės	5707/0018	4,6	Kupiškio sen., ant Lėvens užtvankos kranto esantys želdiniai tarp Pajuodupės ir Vėžionių kaimų
12	19	Paketurių	5730/0003	3,3	Kupiškio sen., Paketurių k., ant Lėvens užtvankos kranto
13	19	Pyragių	5707/0018	4,6	Kupiškio sen., aplink esanti teritorija
14	19	Vėžionių	5707/0018	3,9	Kupiškio sen., Vėžionių k., ant Lėvens užtvankos kranto
15	19	Virbališkių	5760/0001	1,3	Kupiškio sen., Virbališkių k., šalia Lėvens užtvankos
	19 Total	Kupiškio sen.		65,2	
16	44	Naktakės	5713/0003	3,3	Noriūnų gyvenvietėje, šalia užtvankos ant Naktakės upelio esanti teritorija
	44 Total	Noriūnų sen.		3,3	
17	77	Notigalės	5740/0001	0,9	Skapiškio sen., Skapiškio girininkijoje, šalia esančio Notigalės ežero
	77 Total	Skapiškio sen.		0,9	
18	85	Šaukliškių	5750/0001	25,9	Subašiaus sen., Šaukliškių k., esanti iš eksploatuoto karjero teritorija

	85 Total			25,9	
19	95	Druskių	5701/0005	1,2	Šimonių sen., Druskių k., šalia esančio Puožo ežero
20	95	Puožo	5715/0001	1,3	Šimonių sen., Puožok., šalia esančio Puožo ežero
21	95	Starkonių	5757/0001	1,7	Šimonių sen., Starkonių k., šalia Jurgiškio ežero
	95 Total	Šimonių sen.		4,2	
	Grand Total			134,4	

Priedas 2 Turizmo ženklų ir informacinių stendų poreikis Kupiškio rajone

Pavadinimas	Kiekis (vnt.)	Įrengimo vieta
Kelio ženklai „Lankytinos vietos“	1	Kupiškio etnografijos muziejus
	2	A.Petrausko muziejus
	2	Dailininkės Veronikos Šleivytytės paveikslų galerija
	3	U.Babickaitės muziejus Laukminiškių kaime
	4	Akademiko Juozo Matulio muziejus
	2	Lėvens tvenkinys (Kupiškio marios)
	2	Kupiškio piliakalnis
	4	L.Stuokos-Gucevičiaus tėviškė Migonių k.
	2	Palėvenės dvarvietė ir Palėvenės vienuolynas
	2	Adomynės dvaras
	2	Antašavos dvaras
	2	Paulionkos dvaras
	1	Kerelių piliakalnis
	4	Paminklinis akmuo akademikams Juozui Matuliui, Pranui Mažyliui ir Antanui Purėnui
	2	Blaivybės paminklas
	2	Paminklas pirmosioms katalikų misijoms atminti
	2	Švedukalnis
	2	Aktorės Unės Babickaitės kapas
	2	Salamiesčio Tiškevičių dvarvietė
	2	Daivos ir Kęstučio Jackūnų kaimo turizmo sodyba
	2	Puožo svečių namai
	2	Terpikių ažuolas
	2	Pažintinis takas Šimonių girioje
Informaciniai/kartografiniai stendai (3 x 3 m) Kupiškio	3	Nuo Utenos, nuo Panevėžio , aikštelėje prie Kupiškio bažnyčios

rajone ir ties rajono riba		
Lankytinų vietų žemėlapiai seniūnijų centruose	6	Alizava, Antašava, Noriūnai, Skapiškis, Subačius, Šimonys
Kupiškio rajono lankytinų objektų aprašomieji stendai	1	Kupiškio etnografijos muziejus
	1	Palėvenės vienuolynas
	1	A.Petrausko muziejus
	1	Dailininkės Veronikos Šleivytytės paveikslų galerija
	1	U.Babickaitės muziejus Laukminiškių kaime
	1	Povilo Matulionio Muziejus
	1	L.Stuokos-Gucevičiaus tėviškė Migonių k.
	1	Kupiškio piliakalnis
	1	Kerelių piliakalnis
	1	Blaivybės paminklas
	1	Švedukalnis
	1	Noriūnų dvaras
	1	Adomynės dvaras
Informaciniai/kartografiniai stendai (3x3 m) Kupiškio mieste	2	Prie ribos ir prie bažnyčios
Informacinės rodyklės senamiesčio gatvėse/sankryžose sumontuotos ant stovų	2	Po 4 rodyklės

Priedas 3 Šiuolaikinių vandens sporto šakų bei kultūros paveldo panaudojimo vandens turizmui pavyzdžiai

*Vandens slidės ir lentos*⁹⁷

Vandens slidės – jau gana sena sporto šaka. Palyginus nesenai atsirado vandens lentos. Paprastai vandens slidininkus tempia motorinė valtis, tačiau tam tinka ir specialus stacionarus įrenginys, veikiantis panašiai kaip kalnų slidinėjimo trasose įrengti keltuvai. Toks įrenginys jau yra sumontuotas ir kaimyninėje Latvijoje. Tokio įrenginio pagalba galima slidinėti ir žiemą ant ledo.

Burlentės ir kaitai (aitvarinis buriavimas)

Burlentės jau senokai kultivuojama sporto šaka, tuo tarpu aitvarinis buriavimas dar gana naujas, tačiau sparčiai populiarėjantis užsiėmimas. Plaukiodamas su jėgos aitvaru buriuotojas gali ne tik greitai čiuožti vandeniui, bet ir iššokti į 10-30 m. aukštį.

⁹⁷ Parengta pagal www.udenssleposana.lv ir www.rixenseilbahnen.de

Aitvaromobiliai⁹⁸

Aitvaromobiliai – labai jauna sporto ir turizmo šaka, pradėjusi intensyviai vystytis paskutiniame praėjusio amžiaus dešimtmetyje. Šią šaką pagrįstai galime vadinti XXI amžiaus sportu. Aitvaromobilis yra bet kokia judanti konstrukcija naudojanti aitvarą. Konstrukcija gali judėti vandeniui, žeme, sniegu, ledu arba ore. Oro jėga varomos konstrukcijos, skirtingai nuo kitų, nenaudoja variklio. Aitvaromobiliai patrauklūs visų pirma tuo, kad leidžia pajusti gamtos jėgą, vėją, greitį, romantiką ir riziką.

Mono slidė⁹⁹

Mono slidė - estų išradimas žiemos burlentė. Pagrindas yra šuolių nuo trampolino slidė ant kurios sumontuota stovėjimo aikštelė, o ant jos tvirtinama burlentės burė. Tai išskirtinai rusų ir estų naudojamas inventorių varžybose, nes kitų šalių sportininkai sako, kad tai nepaprastai sunkiai valdomas įrenginys.

⁹⁸ Parengta pagal <http://www.bo-gallery.su.lt/kite/>

⁹⁹ Parengta pagal www2.ipc.lt/Kupiskio/Matulionio/Baltusis/html/ledroges.htm

“Skimbat”¹⁰⁰

Skimbat tai mažos skraidyklės pavidalo burė, kurią žmogus čiuoždamas laiko rankose. Su skimbat'u galima čiuožti ne tik su pačiūžomis, bet ir su slidėmis, bei snieglente. Patyrę sportininkai ne tik greitai čiuožia, bet ir atlieka gan aukštus ir ilgus šuolius.

Vėjaračiai („Blokart“)¹⁰¹

Blokart vėjaračiai puikiai tinka pramogai bei rimtoms varžyboms. Unikali jų konstrukcija užtikrina maksimalų pramogos saugumą. Važiuoti gali kiekvienas, nepriklausomai nuo amžiaus, ūgio ar lyties. Nedideli ir ypatingai manevringi Blokart vėjaračiai gali būti naudojami beveik bet kur – paplūdimiuose, mašinų stovėjimo aikštelėse, teniso kortuose ir netgi ant ledo! Blokartai yra valdomi tik rankomis, tad juo gali važiuoti tiek vaikai, tiek suaugusieji be jokio papildomo reguliavimo. Blokart vėjaračiai puikiai tinka ir žmonėms, kurie nevaldo kūno žemiau juosmens, nes suteikia galimybę greitai judėti bei lygiaverčiai su visais varžytis. Pučiant stipriems vėjams Blokart gali išvystyti iki 90 km per valandą greitį! Viskas ko reikia važiavimui Blokartu – tai vėjas ir kietas paviršius (stovėjimo aikštelė, pieva, suplautas paplūdimys, arba ledas). Minimalus ledo storis – 8 cm.

¹⁰⁰ Parengta pagal www2.ipc.lt/Kupiskio/Matulionio/Baltusis/html/ledroges.htm

¹⁰¹ Parengta pagal <http://www.blokart.com> ir www.blokart.lt

Prietaisas buriuoti ledu vadinamas ledo jachta arba bujeriu. Buriavimo ledu tėvynė yra šiaurės kraštai. Kanadoje, Skandinavijos šiaurėje, net Olandijos kanalais žiemą važinėja daug bujerių, vežiojančių paštą, prekes ir keleivius. Ten pat išaugo ir sportinis buriavimas ledu. Bujeris yra daug pigesnis už jachtą, ir ši sporto šaka visiems prieinama. Buriavimo ledu technika yra labai artima buriavimo vandeniui technikai; Taigi buriuotojas gali užsiiminti įprastu sportu tiek vasarą, tiek ir žiemą. Iki šiol buriavimo ledu sportas labiausiai mėgstamas Skandinavijos valstybėse, Šiaurės Amerikoje ir Vokietijoje. Bujeriu važinėjama ledu, nors galima jį pritaikyti ir važinėti sniegu. Ledo bujeriu galima važiuoti net 100 km greičiu per valandą, o sniegu - žymiai lėčiau. Bujerį sudaro tam tikros rogės iš 3 pavažų (kurių viena vairuojama) ir atitinkamos burės. Bujerių yra įvairiausių tipų ir su įvairaus dydžio burėmis.

¹⁰² Parengta pagal www2.ipc.lt/Kupiskio/Matulionio/Baltusis/html/ledroges.htm

Kraštovaizdžio ir kultūros paveldo panaudojimo vandens turizmui pavyzdžiai

	<i>Nyderlandai.</i> Irkluotojai-turistai balandžio mėnesį keliauja Haarlem-Hillegom kanalu, pakeliui grožėdamiesi žydrinčių tulpių laukais¹⁰³.
	<i>Čekija.</i> Pasinaudojus ES parama praėjusio amžiaus paskutinį dešimtmetį buvo atgaivintas vandens kelias Bata kanalu. Slovacko regione (Moravija) dabar turistams siūloma ekologinio turizmo atrakcija, apjungianti ramų plaukimą kanalu su kultūros paveldo objektų lankymu, pėsčiųjų ir dviračių maršrutais bei vyno degustacijomis¹⁰⁴.

¹⁰³ <http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Leidsevaart-bollentocht2007.jpg#filelinks>

¹⁰⁴ <http://www.czechtourism.com/eng/uk/docs/holiday-tips/active-holiday/reasons-why/water-tourism/index.html> ; <http://www.batacanal.cz>

Slovakija. Tradiciniais goralų kostiumais apsirengę plaustininkai plukdo turistus tradiciniu plaustu ir pakeliui pasakoja apie vietovės istoriją, gyvūniją ir augmeniją, įvairias legendas apie praplaukiamas vietas. Kelionė trunka apie 1-1,5 val. Kelionės metu praplaukiami įspūdingi kultūros paveldo objektai, pvz. Oravos pilis. Į pradžios tašką turistai gali grįžti pėsčiomis, autobusu, taksi arba kalnų dviračiais. Papildomai galima užsisakyti pikniką su goralų muzika¹⁰⁵.

Suomija. Plaukimas tradicinėmis medinėmis irklinėmis valtimis, kuriomis senovėje sekmadieniais kaimo gyventojai keliaudavo į bažnyčią, dabar yra populiari nacionalinė suomių sporto šaka ir laisvalaikio pramoga, tinkanti tiek vyrams, tiek ir moterims. Svarbiausia čia – komandos dvasia, todėl personalo mokymo firmos, šią veiklą dažnai naudoja

¹⁰⁵ <http://www.slovakia.travel/entitaview.aspx?l=2&llt=4&idp=18783>;
<http://www.slovakia.travel/entitaview.aspx?l=2&llt=4&idp=21045>

kaip darbo komandoje bei
bendradarbiavimo lavinimo
priemonę.¹⁰⁶

¹⁰⁶ http://www.lehmonkarki.fi/english/aktiviteetit_fin.htm

**Priedas 4 Ištrauka iš Kupiškio rajono Aukštupėnų rekreacinės teritorijos sutvarkymo
projekto – sklypo planas**

**Priedas 5 Ištrauka iš Kupiškio rajono savivaldybės bendrojo naudojimo teritorijų
plano¹⁰⁷**

Kupiškio marios

¹⁰⁷ Patvirtintas Kupiškio rajono savivaldybės tarybos 1998-04-30 sprendimu Nr. 153.

Pyragių ežeras

Priedas 6 Lėvens kraštovaizdžio draustinio planas¹⁰⁸

¹⁰⁸ Valstybinis Lėvens kraštovaizdžio draustinis patvirtintas LR Vyriausybės 1997-12-29 nutarimu Nr. 1486. Plotas – 1285,3 ha.

**Priedas 7 Ištrauka iš Kupiškio miesto plano - Kupiškio piliakalnis su vizualinės
apsaugos zona**

Priedas 8 Notigalės telmologinio draustinio planas¹⁰⁹

¹⁰⁹ Notigalės valstybinis telmologinis draustinis patvirtintas LR Vyriausybės 1997-12-29 nutarimu Nr. 1486. Plotas – 1529,1 ha.

Priedas 9 Vizgiūnų karjero teritorijos planas

10. Šaltinių ir literatūros sąrašas

Įstatymai ir poįstatyminiai aktai, valstybės strateginio planavimo dokumentai

Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas, patvirtintas Seimo 2002 m. spalio 29 d. Nutarimu Nr. IX-1154, Žin., 2002, Nr. 110-4852.

Valstybės ilgalaikės raidos strategija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. lapkričio 12 d. nutarimu Nr. IX-1187, Žin., 2002, Nr. 113-5029.

Lietuvos Respublikos Regioninės plėtros įstatymas, patvirtintas Seimo 2002 m. gruodžio 10 d. nutarimu Nr. IX-1285, Žin. 2002 Nr. 123-5558.

Lietuvos Respublikos turizmo įstatymas, patvirtintas LR Seimo 2002 m. gruodžio 3 d. nutarimu Nr. IX-1211, Žin., 2002, Nr. 123-5507.

Lietuvos Respublikos turizmo įstatymo 2, 11, 14, 15, 19, 23 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo 23¹ straipsniu įstatymas (projektas).

Lietuvos Respublikos vandens įstatymas, priimtas LR Seimo 1997 m. spalio 21 d. nutarimu Nr. VIII-474. Žin. 1997-11-19, Nr. 104-2615.

Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikė strategija (pritarta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 12 d. nutarimu Nr. 853, Žin., 2002, Nr. 60-2424.

Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikės strategijos atnaujinimas (projektas). Lietuvos mokslų akademijos Ekonomikos institutas, 2007.

Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, patvirtinta Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimu Nr. 1160, Žin., 2003, Nr. 89-4029.

Strateginio planavimo metodika, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 6 d. nutarimu Nr. 827 (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. vasario 7 d. nutarimo Nr. 194 redakcija).

Regionų plėtros planų parengimo ir atnaujinimo metodika, patvirtinta LR Vidaus reikalų ministro 2002 m. spalio 4 d. įsakymu Nr. 482.

Lietuvos regioninės politikos iki 2013 metų strategija, patvirtinta LR Vyriausybės 2005 m. gegužės 23 d. nutarimu Nr. 575, Žin., 2005-05-26, Nr. 66-2370.

Nacionalinė Lisabonos strategijos įgyvendinimo programa, patvirtinta Vyriausybės 2005 m. lapkričio 22 d. nutarimu Nr. 1270 (Žin., 2005, Nr. 139-5019).

Lietuvos 2007–2013 metų Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo Strategija konvergencijos tikslui įgyvendinti

Nacionalinė turizmo plėtros 2003-2006 metų programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. gruodžio 18 d. nutarimu Nr. 1637, Žin., Valstybės, 2003-12-23, Nr. 121-5481.

Nacionalinė turizmo plėtros 2007-2010 metais programa (projektas)

Vandens turizmo paslaugų teikimo reikalavimai, patvirtinti Valstybinio turizmo departamento prie Ūkio ministerijos direktoriaus 2003 m. kovo 27 d. įsakymu Nr. 29-V.

Turizmo plėtros planavimo dokumentų, programų, galimybių studijų rengimo ir jų įgyvendinimo stebėsenos metodinės rekomendacijos, patvirtintos

Valstybinio turizmo departamento prie Ūkio ministerijos direktoriaus 2006 m. gruodžio 1 d. įsakymu Nr. V-94.

Turizmo plėtros iki 2015 metų strategija. Lietuvos regioninių tyrimų institutas, Kaunas, 2002.

Kaimo turizmo ir tradicinių amatų plėtros kaimo vietovėse 2007-2013 metų programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos ūkio ministro ir Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2007 m. birželio 7 d. įsakymu Nr. 4-232/3D-288.

Nacionalinių vandens turizmo trasų specialusis planas. Planavimo darbų programa. Valstybinis turizmo departamentas, 2005.

Mėgėjiškos žūklės taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2005 m. liepos 1 d. įsakymu Nr. D1-337, Žin. 2005-07-14, Nr. 85-3189.

Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/7/EB (2006 m. vasario 15 d.) dėl maudyklų vandens kokybės valdymo, panaikinanti Direktyvą 76/160/EEB.

Panevėžio apskrities ir Kupiškio rajono savivaldybės strateginio planavimo dokumentai

Panevėžio regiono plėtros planas 2004-2006 m. Panevėžio apskrities viršininko administracija.

Kupiškio rajono plėtros iki 2010 metų strateginis planas. Lietuvos regioninių tyrimų institutas, 2004.

Kupiškio miesto bendrojo plano koncepcija. UAB „Luonatas“, 2007.

Lėvens upės Kupiškio rajono ribose rekreacinio panaudojimo bendrojo planavimo išplėstinė raidos programa.

Galimybių studijos, techniniai dokumentai

Galimybių studija „Nacionalinė turizmo plėtros 2007-2010 m. programa“. VŠĮ „Socialinės ir ekonominės plėtros centras“, 2006.

Subalansuotos vandens turizmo plėtros Kupiškio ir Rezeknės rajonų savivaldybėse galimybių studija. Vilnius, VŠĮ „KULTUR“, 2006.

Nemuno zonos kaip kultūrinės–turistinės zonos potencialo plėtros ir galimybių studija. VŠĮ „Baltijos rekreacinių sistemų modeliavimo institutas“, 2007.

Pietų Lietuvos vandens turizmo plėtros galimybių studija. Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2003 m.

Rytų Lietuvos vandens turizmo plėtros galimybių studija. Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2003

Galimybių studija "Dubysos upės gamtinių išteklių panaudojimas turizmo plėtrai Raseinių ir Kelmės rajonuose". 2006

Galimybių studija "Kelmės rajono Bridvaišio ežero arealo darnios turizmo plėtros galimybių studija". 2005

Aukštaitijos nacionalinio parko turizmo centro "Palūšė" galimybių studija. 2003

Nemuno turistinės trasos (zonos) išvystymo galimybių studija. Kauno regiono plėtros agentūra. Kaunas, 2003.

Pajūrio vandens turizmo infrastruktūros ir pramogų plėtros galimybių studija. Valstybinis turizmo departamentas, UAB "Investicinių projektų konsultantai", 2003.

Kultūrinio ir gamtinio potencialo panaudojimo turizmui Druskininkuose ir apylinkėse galimybių studija. 2003

Focus Lithuania – in depth report on inland shipping opportunities. INTRASEA, 2005.

Galimybių studija "Slidinėjimo trasos Kupiškio rajone įrengimas". 2006

Tarptautinės sutartys, programos, deklaracijos, rekomendacijos

Europos kraštovaizdžio konvencija. Žin., 2002-10-31, Nr. 104-4621

Agenda 21 – Baltic Sea Region Tourism // Baltic 21 Series No 7/98.

Commission communication to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions "Working together for the future of European tourism". (COM (2001) 665).

Communication from the Commission to the Council, The European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions "Basic Orientations for the sustainability of European tourism". (COM (2003) 716)

Komisijos komunikatas "Atnaujinta ES turizmo politika: glaudesnė partnerystė Europos turizmui skatinti". (COM (2006) 134)

Report of the Tourism Sustainability Group "Action for more sustainable European tourism". 2007.

Guidelines on Biodiversity and Tourism Development, Montreal, Secretariat of the Convention on Biological Diversity, 2004.

Quebec Declaration on Ecotourism, 2002

Global Code of Ethics for Tourism. Resolution adopted by the General Assembly of UN – 21 December 2001.

Blue flag beach criteria and explanatory notes 2007-2008

Blue flag marina criteria and explanatory notes 2007-2008

20 years of Blue Flag. Copenhagen, International Blue Flag Coordination, 2007.

Awards for Improving the Coastal Environment: The example of the Blue Flag. Copenhagen, FEE/International Blue Flag Coordination, 2006.

The Blue Flag: eco-label for beaches and marina. Copenhagen, FEE/International Blue Flag Coordination, 2006.

The Berlin Declaration on Biological Diversity and Sustainable Tourism. International Conference of Environment Ministers on Biodiversity and Tourism 6-8 March, 1997, Berlin.

Tourism and sustainable development. Sustainable tourism: a non-governmental organization perspective. Background Paper No. 4. UN Department of Economic and Social Affairs. Commission on Sustainable Development. Seventh Session. 19-30 April 1999, New York. Prepared by UNCSD NGO Steering Committee.

Tourism and sustainable development. Sustainable tourism: a local authority perspective. Background Paper No. 3. UN Department of Economic and Social Affairs. Commission on Sustainable Development. Seventh Session. 19-30 April 1999, New York. Prepared by the International Council on Local Environmental Initiatives.

The European Charter for Sustainable Tourism in Protected Areas. First published 1993, republished 2001, by EUROPARC Federation, Grafenau, Germany (Updated version of May 2007).

Metodologinė literatūra, tyrimai, statistika

Making Tourism More Sustainable: A Guide for Policy Makers. UN Environment Programme, World Tourism Organization.

Sustainable tourism based on natural and cultural heritage

Going Places. Developing natural and cultural heritage tourism in Australia. Issue paper. National Tourism and Heritage Taskforce for the Environment Protection and Heritage Council. 2003.

Did you know? Facts and figures about water and tourism. UNESCO Water Portal Weekly Update No.155. 15 September 2006

Protected Areas and Sustainable Rural Development. Editors: Bo Storrang and Teija Turunen . Nordic Council of Ministers, Copenhagen 2005

Tourism Development in the Baltic Sea Region. Creating Joint Policies as a Win-Win Scenario. IKED, Matthieu Roest, 2004.

Freshwater and Tourism in the Mediterranean. Lucia De Stefano, WWF Mediterranean Programme, Rome, 2004.

WaterTour - Improving the Competitiveness of SME's and Regions involved in Water Tourism Activities by Innovative Strategies and Technologies. Best practice examples on watertourism development. Handbook for service providers, tourism planner and marketing organizations. 2004.

County Donegal Marina Development Strategy (Incorporating Centres of Excellence for Sea Angling and Boat Stations). Final Report To Donegal County Council. Deloitte, Crest Nicholson Marinas UK Ltd., D.F.P. Construction Service, 2004.

Sustainable tourism development: conciliation of economic, cultural, social, scientific and environmental interests. Proceedings of Colloquy organised by the Council of Europe - Directorate of Environment and Local Authorities and the Slovenian Ministry of the Environment and Physical Planning. Maribor (Slovenia), 12-14 September 1996.

Sustainable Tourism Development in the Baltic Sea Region. Overview of existing tools and methods for developing sustainable tourism products. Wolfgang Günther, Imke Meinke, Karen Winkler, Institut für Tourismus- und Bäderforschung in Nordeuropa GmbH, 2006

Sustainable Tourism Development in the Baltic Sea Region. Overview of existing tools and methods for integrating sustainable tourism development with spatial planning at local and regional level. Lars Emmelin, ETOUR, 2006.

Sustainable Tourism Development in the Baltic Sea Region. Overview of existing tools and methods for strategic cooperation in tourism. Wolfgang Günther, Imke Meinke, Karen Winkler, Institut für Tourismus- und Bäderforschung in Nordeuropa GmbH, 2006

Sustainable Tourism Development in the Baltic Sea Region Market research as a capacity planning tool in tourism: A step by step guide for practitioners. Wolfgang Günther, Imke Meinken, Institut für Tourismus- und Bäderforschung in Nordeuropa GmbH, 2007

Sustainable Tourism Development in the Baltic Sea Region. A guideline for developing sustainable tourism products. Wolfgang Günther, Imke Meinke, Karen Winkler, Institut für Tourismus- und Bäderforschung in Nordeuropa GmbH, 2007.

Sustainable Tourism Development in the Baltic Sea Region. A guideline for strategic cooperation in tourism. Wolfgang Günther, Karen Winkler, Institut für Tourismus- und Bäderforschung in Nordeuropa GmbH, 2007

Green Paper. Sustainable Tourism in the B7 islands. Ann Hartl, Lise Herslund and Bornholms Forskningscenter, 2001.

Handbook Watertours. General aspects of tourism in Europe. The development of a tourism region towards a tourism destination – a comparison among European regions. Case Studies on water tourism of European regions. Romy Sommer, Antje Mühlhaus, Animare tourism project management. 2005.

World Ecotourism Summit. Quebec City, Canada, 19-22 May 2002. FINAL REPORT, World Tourism Organization, 2002.

Tourism and Local Agenda 21. The Role of Local Authorities in Sustainable Tourism. United Nations Environment Programme, 2003.

The European tourism industry in the enlarged Community. Gaps are potentials and opportunities. 2007.

Grundlagenuntersuchung Wassertourismus in Deutschland. Ist-Zustand und Entwicklungsmöglichkeiten. Hamburg Messe und Congress GmbH, Deutscher Tourismusverband e.V. Berlin, 2003.

Water-based tourism, sport, leisure, and recreation experiences. Edited by Gayle Jennings. 2006.

Developing sustainable tourism. Guide for local authorities/World Tourism Organization. Spain, Madrid, 1998. 194 p.

WTO series of ecotourism market studies: France, Italy, Germany, Spain, UK, Canada, USA.

Šaltiniai ir literatūra apie strateginį planavimą ir vandens turizmą Latvijoje

The study on environmental management plan for Lubana wetland complex. Nippon Koei Co., LTD, Kokusai Kogyo Co., LTD, 2000.

Strategic environment assessment of the cross-border cooperation programme Latvia-Lithuania 2007-2013. Deabaltika, 2007 (draf)

Latvia-Lithuania Cross-border Co-operation Programme. Under European Territorial cooperation objective 2007-2013.

Latvian National Development Plan 2007-2013. Ministry of Regional Development and Local Government of the Republic of Latvia, 2006.

Latgales attīstības plans – pilotprojekts. Darba nosleguma ziņojums. Pro-Inter CV, Agrotec SpA, WES, 2000.

Rēzeknes rajona attīstības programma 2006-2018. Rēzekne, 2006.

Rēzeknes rajona teritorijas plānojums 2007-2019. Rēzekne, 2007

Latvijas ekotūrisma attīstības stratēģija. Latvijas Republikas Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, Latvijas Ekotūrisma savienība, 2001.

Baltijas ezeru zemes kā vienota tūrisma reģiona veicināšanas stratēģija 2007-2012.

Informacijos šaltiniai internete

<http://www.kupiskis.lt> – Kupiškio rajono savivaldybės svetainė internete

<http://www.rdc.lv> – Rezeknės rajono tarybos svetainė internete

<http://www.pava.lt/> - Panevėžio apskrities viršininko administracijos svetainė internete

<http://www.am.lt> - LR Aplinkos ministerijos svetainė internete

<http://www.am.lt/VI/index.php#a/169> - LR Aplinkos ministerijos svetainės internete rubrika „Strategija, esamos būklės apžvalga, veiklos prioritetai. Tema: Vanduo.”

<http://www.tourism.lt> – Valstybinio turizmo departamento svetainė internete

<http://www.stat.gov.lt/lt> - Statistikos departamento svetainė internete

<http://www.ldb.lt> – Lietuvos darbo biržos svetainė internete

<http://www.vvvli.lt> – Valstybinės vidaus vandenų laivybos inspekcijos svetainė

<http://www.meteo.lt> – Lietuvos hidrometeorologijos tarnybos svetainė internete

<http://www.world-tourism.org> – Pasaulio turizmo organizacijos svetainė internete

www.world-tourism.org/sustainable - Pasaulio turizmo organizacijos svetainės internete skiltis, skirta darniam turizmui

http://ec.europa.eu/enterprise/services/tourism/tourism_sustainability_group.htm - Europos Komisijos svetainės internete temos ”Verlsas ir pramonė” potėmė ”Turizmas”

<http://www.blueflag.org> – tarptautinė Mėlynosios vėliavos programos svetainė internete

http://blueflag.zalieji.lt/render/lt/kriterijai/kriterijai_papludimiams.htm

Mėlynosios vėliavos kriterijai paplūdimiams

http://blueflag.zalieji.lt/render/lt/kriterijai/kriterijai_prieplaukoms.htm

Mėlynosios vėliavos kriterijai prieplaukoms

<http://www.baltic21.org> – Baltic 21 bendradarbiavimo tinklo svetainė internete

<http://www.unesco.org/water/> - UNESCO Water Portal (UNESCO „Vandens portalas“)

<http://www.waterencyclopedia.com> – Vandens enciklopedija internete

<http://www.european-charter.org> – EUROPARC federacijos (turizmas saugomose teritorijose) svetainė internete

Summary

This strategy has been developed as a part of Interreg IIIA project “Sustainable Water Tourism Development in Kupiskis (Lithuania) and Rezekne (Latvia) Regions / WATER-TOUR“, project number SIV-094). Contracting authority and beneficiary of the strategy is Kupiškis District Municipality, the contractor is a public organization „KULTUR“.

This is the first strategic tourism planning document initiated by Kupiškis District Municipality. Therefore, it defines a concept of water tourism in a broad sense, in order to identify a full potential of possibilities for tourism development in the district. As Kupiškis district traditionally is considered to be non-tourist, the first stage in the tourism development is focused on the needs of local residents and one-day visitors rather than on tourists'. In this strategy water tourism is defined as all kinds of water-related activities that motivate visitors to come to the district for one day or to stay in the district overnight.

A comprehensive analysis of water tourism resources and services in Kupiškis District Municipality revealed that there are sufficient resources to develop water tourism and recreation in the region, however, they are not fully exploited. In terms of water tourism and recreation the most promising objects are the Kupiškis lagoon and the Lėvuo river. Other prominent waters are the Kupa river, Pyragiai, Puožas, Notigalė and Suosa lakes. Most lakes can be used for amateur fishing, but the Kupiškis lagoon, being the richest fishing pond in the Northern Lithuania, has the most potential for leisure fishery development.

Water tourism infrastructure and tourism services in Kupiškis district are poorly developed: there are only two officially permitted bathing areas, one enterprise that provides specialized water tourism services, two rural tourism farmsteads, five accommodation and eleven catering objects.

With regard to the existing water tourism resources, service development level and geographic, social, economic and political situation in the district, the

following vision for water tourism development in Kupiškis district till 2013 has been formed: Kupiškis district is the most attractive Northern region of Lithuania in terms of water tourism, with clean and safe natural and cultural environment and a full range of high quality water tourism services for local people, water sports amateurs and tourists. Tourism development in Kupiškis district is based on the principles of sustainable development and responsible attitude towards the use of natural and cultural resources.

The following target groups for water tourism development in Kupiškis district are identified:

- Local people of Kupiškis and neighboring districts;
- National and foreign enthusiasts of water sports, tourism and recreation;
- Consumers of (water) tourism services.

The strategy suggests developing both traditional (canoeing, fishing, camping, bathing, etc.) and contemporary (windsurfing, kiting, water skiing and boarding, ice flying, etc.) forms of water sports, tourism and recreation. It is also suggested that not only natural resources, but also those of cultural heritage should be used to stimulate water tourism development. The following priorities for water tourism development in Kupiškis district are set:

- 1) The development of public tourism infrastructure;
- 2) The development of tourism services;
- 3) The promotion of water sports and tourism in the context of overall Kupiškis district tourism marketing.

The implementation plan of Kupiškis district water tourism development strategy comprises the following measures: upgrading of recreational territories, the establishment of water sports' centre at the Kupiškis lagoon, the development and implementation of management plans for protected areas, upgrading and restoration of natural and cultural heritage objects at waters, the equipment of hiking, biking and riding routes at waters, tourism

signposting, participation in the “Blue Flag” programme, the monitoring of water quality in bathing areas, the development of feasibility studies for a camping site and a golf ground, the promotion of local tourism services providers by local taxation and other means, the foundation of Tourism Council and Tourism Information Centre, the development of tourist routs and education programmes, etc.

In order to promote cooperation in the fields of regional development, protection and utilization of water resources, it is suggested that Kupiškis District Municipality should consider the possibility of membership in Euro-region “Country of Lakes” and estimate its possible social and economic effect for the district.